

T.C.

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

**ERGENLİK GELİŞİM SÜRECİNDE İNTERNET
KULLANIMI VE DİNDARLIK İLİŞKİSİ
-İLGİN LİSE ÖĞRENCİLERİ ÖRNEĞİ-**

MUSTAFA DAMLAPINAR

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN:

PROF. DR. HAYRİ ERTEN

KONYA-2025

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

DOKTORA TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mustafa DAMLAPINAR
	Numarası	20810201027
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri
	Programı	Doktora
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Hayri ERTEN
	Tezin Adı	Ergenlik Gelişim Sürecinde İnternet Kullanımı ve Dindarlık İlişkisi – Ilgın Lise Öğrencileri Örneği-

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan “Ergenlik Gelişim Sürecinde İnternet Kullanımı ve Dindarlık İlişkisi -Ilgın Lise Öğrencileri Örneği-“başlıklı bu çalışma 18/08/2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Prof. Dr.	Hayri ERTEN	
2	Doç. Dr.	Arif KORKMAZ	
3	Dr. Öğretim Üyesi	Yusuf BAYAR	
4	Doç. Dr.	Tahir DAĞCI	
5	Doç. Dr.	Ziyaeddin KIRBOĞA	

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mustafa DAMLAPINAR		
	Numarası	20810201027		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri/ Din Sosyolojisi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora	X	
Tezin Adı	Ergenlik Gelişim Sürecinde İnternet Kullanımı ve Dindarlık İlişkisi -İlgın Lise Öğrencileri Örneği-			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Mustafa DAMLAPINAR
İmzası

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mustafa DAMLAPINAR		
	Numarası	20810201027		
	AnaBilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri/ Din Sosyolojisi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora	X	
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Hayri ERTEN		
Tezin Adı	Ergenlik Gelişim Sürecinde İnternet Kullanımı ve Dindarlık İlişkisi -İlgın Lise Öğrencileri Örneği-			

Araştırmada, günümüzde lise öğrencilerinin bilgisayar, internet, dijital oyun ve cep telefonunu yoğun bir şekilde kullanmaları ile bu süreçte maruz kaldıkları içeriklerin dinî tutum ve davranışlarına etkisi incelenmiştir. Bu bağlamda, ortaöğretim çağındaki öğrencilerin internet kullanımı ile dindarlık arasındaki ilişkinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışma, 2023-2024 Eğitim-Öğretim Yılı'nda Konya ili Ilgın ilçesindeki farklı lise türlerinde öğrenim gören 567 öğrenciyle gerçekleştirilmiştir. Anket verileri, veli onam formu aracılığıyla ve tamamen gönüllülük esasına göre toplanmıştır. Katılımcıların %67,5'ini kız, %32,5'ini erkek öğrenciler oluşturmuş, farklı lise türlerinden ve tüm sınıf seviyelerinden öğrenciler ankete katılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin çoğunun evlerinde sınırsız internet bulunması dijitalleşmenin hızla yayıldığını göstermektedir. Gençlerin büyük bir kısmı günlük ortalama 3-4 saat internet kullanmakta, bu süreyi müzik dinleme, sosyal medyada vakit geçirme ve dijital oyunlara ayırmaktadır. Dijital oyunlarda özellikle dövüş ve savaş türlerinin öne çıktığı görülmüştür. Erkek öğrenciler oyunları kızlara oranla daha fazla oynarken, ebeveyn eğitim düzeyi veya gelir düzeyi oyun oynama süresinde belirleyici olmamıştır. İnternet kullanımının ise dinî tutum ve davranışlar üzerinde olumsuz etkisi tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İnternet Kullanımı, Sosyal Medya, Dindarlık İlişkisi, Lise Öğrencileri, Ergenlik, Ilgın, Konya.

Author' s	Name and Surname	Mustafa DAMLAPINAR		
	Student Number	20810201027		
	Department	Department of Philisophyend Religious Sciences/ Sociology of Religion		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)		
		Doctoral Degree (Ph.D.)	X	
	Supervisor	Prof. Dr. Hayri ERTEN		
Title of the Thesis/Dissertation	The Relationship Between Internet Use And Religiosity In The Adolescence Development Process -The Case Of Ilgın High School Students-			

In this study, the impact of high school students' intensive use of computers, the internet, digital games, and mobile phones, as well as the content they are exposed to during this process, on their religious attitudes and behaviors was examined. In this context, the study aimed to reveal the relationship between internet use and religiosity among secondary education students. The research was carried out during the 2023–2024 academic year with 567 students from different types of high schools in the Ilgın district of Konya province. Survey data were collected through parental consent forms and entirely on a voluntary basis. Of the participants, 67.5% were female and 32.5% were male students, representing different types of high schools and all grade levels.

According to the research findings, the fact that most students have unlimited internet access at home demonstrates the rapid spread of digitalization. A large proportion of young people spend an average of 3–4 hours online daily, dedicating this time mainly to listening to music, engaging in social media, and playing digital games. Among digital games, fighting and war genres were found to be particularly prominent. Male students played these games more frequently than female students, while parents' educational level or income level did not appear to be determining factors in gaming time. Internet use was found to have a negative effect on religious attitudes and behaviors.

Keywords: Internet Usage, Social Media, Religiosity Relationship, High School Students, Adolescence, Ilgın, Konya

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	viii
ÖN SÖZ	ix
GİRİŞ.....	1
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMİ.....	1
2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	3
3. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ	5
4. ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE SINIRLILIKLARI	6
5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	7
5.1. Araştırmanın Modeli.....	7
5.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi.....	8
5.3. Veri Toplama Araç ve Teknikleri.....	9
5.4. Verilerin Analizi	12
1. BÖLÜM: LİTERATÜR VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	14
1.1. İnternetin Doğuşu ve Gelişimi.....	17
1.2. Türkiye’de İnternetin Gelişimi	20
1.3. İnternetin Topluma Etkisi	21
1.4. Sanal Dünyanın Din Anlayışı Üzerine Etkisi	23
1.5. İnternet, Sosyal Medya ve Toplum.....	26
1.6. Ergenlik Dönemi ve Özellikleri.....	31
1.7. İnternet Kullanımı ve Ergenlik: Etkileri ve Dinamikleri	47
1.8. Ergenlikte İnternet Kullanımı ve Dindarlık İlişkisi	53
2. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN BULGULARI	57
2.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri	57
2.2. Katılımcıların Ailevi Özellikleri.....	59
2.3. Katılımcıların İnternet Kullanım Özellikleri	62
2.4. Katılımcıların İnternet Kullanım Amaçları	69
2.5. Katılımcıların İnternet Kullanımında Ailenin Rolü.....	73
2.6. Katılımcıların Serbest Zamanlarını (Boş Vakitlerini) Değerlendirme Biçimleri	76
2.7. İnternetin Potansiyel Zararları ve Zaman Kaybı Üzerine Katılımcıların Düşünceleri	79
2.8. İnternetin Dinî Bilgi, Manevi Yaşam ve Kurân-ı Kerim’i Okuma Üzerindeki Etkileri	81
2.9. Katılımcıların Dindarlık ve Dini Bilgi Düzeyleri.....	83

2.10. Katılımcıların İnternet Kullanımında Kültürel ve Dini Hassasiyetleri.....	87
2.11. Katılımcıların İnternette Dini Bilgi Araştırma Alışkanlıkları.....	88
2.12. Sosyal İlişkiler ve Sosyal Problemlerde Dini İnançların Rolü	94
2.13. Araştırmanın Hipotezleri ile İlgili Bulgular.....	98
3. BÖLÜM: DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	119
KAYNAKLAR.....	146
EKLER	152
Ek-1: Etik Kurul Rapor.....	152
Ek-2: Konya Valiliği İl Milli Eğitim Müdürlüğü Araştırma İzni	153
Ek-3: Anket Formu	154

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ARPA	: Advanced Research Projects Agency (İleri Araştırma Projeleri Kurumu)
BT	: Bilişim Teknolojileri
CERN	: European Nuclear Research Centre (Avrupa Nükleer Araştırma Merkezi)
HTML	: Hypertext Markup Language (Hipermetin İşaretleme Dili)
HTTP	: Hypertext Transfer Protocol (Hipermetin Aktarım Protokolü)
IP	: Internet Protocol (İnternet Protokolü)
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
PC	: Personal Computer (Kişisel Bilgisayar)
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TCP	: Transmission Control Protocol (Aktarım Denetim Protokolü)
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu
TÜVAKA	: Türkiye Üniversite ve Araştırma Kurumları Ağı
URL	: Uniform Resource Loader (Tekdüzen Kaynak Bulucu)
www	: World Wide Web (Dünya Çapında Ağ)

ÖN SÖZ

Günümüzde bilgi birikiminin hızla artması ve iletişimin baş döndüren hızla gelişmesi bireyleri, toplumları, toplumsal ilişkileri, kurumları etkileyerek dönüştürmektedir. Bilgi paylaşımının ve iletişimin en yoğun ve etkin biçimde gerçekleştiği mecraların başında yer alan medya alanında yaşanan gelişme ve değişimler sonucunda geleneksel medyada görülen geri bildirimsiz iletişim, yerini web 2.0 teknolojisinin gelişmesiyle karşılıklı etkileşime bırakmıştır. Bu gelişmenin paralelinde ve akabinde internetin yaygınlaşmasının da etkisiyle sosyal medya, bu âleme dâhil olan tüm kesimleri yoğun bir biçimde etkisi altına almıştır. Günümüzde internet ve dolayısıyla da sosyal medya; eğlenceden eğitime, alışverişten sağlığa kadar tüm alanlarda toplumun tüm kesimleri tarafından kullanılabilir hâle gelmiştir. İnternetin ve sosyal medyanın hayatımıza girmesiyle çok hızlı bireysel ve toplumsal değişim ve dönüşümler yaşanmıştır ve yaşanmaktadır. Şüphesiz bu değişim ve dönüşümden en çok etkilenen kesim ergenlik çağındaki ve gelişim sürecindeki lise gençliğidir. İnternet ağının genişlemesiyle yaygınlaşan sosyal medya, en çok gençlerin ilgisini çekmektedir. İnternetin yaygınlaşması ve sosyal medya kullanımının artmasıyla en yoğun etkiye gençler maruz kalmaktadır. Bu etki sonucunda meydana gelen pek çok değişim ve dönüşümün en dikkat çekici olduğu alanların başında ise gençlerin yaşam biçimleri ve dindarlıkları gelmektedir.

İşte bu çalışma gençliğe ilk adım atılan yılları içeren, lisede öğrenim gören gençlerin internet ve sosyal medya kullanımı ile dindarlıkları arasındaki ilişkiyi sosyolojik bir bakış açısıyla ortaya koymaya çalışan bir alan araştırmasıdır.

Araştırmanın giriş bölümünde araştırmanın problemi, konusu, amacı, önemi, hipotezleri, kapsamı, sınırlılıkları ve metodolojisi üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın birinci bölümünde literatür ve kavramsal çerçeve ele alınmıştır. İkinci bölümde örneklem grubunun cinsiyet, sınıf seviyesi, okul türü, gelir düzeyi, anne ve babanın birliktelik durumu gibi demografik özellikleri yanı sıra katılımcıların internet kullanımına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde değerlendirme, sonuç ve öneriler kısmında konuyla ilgili genel bir değerlendirmeye, araştırma bulgularının özetine ve önerilere yer verilmiştir.

Ergenlik Gelişim Sürecinde İnternet Kullanımı ve Dindarlık İlişkisi “İlgün Lise Öğrencileri Örneği” adlı bu çalışmanın her aşamasında desteğini hiçbir zaman esirgemeyen

değerli hocam Prof. Dr. Hayri ERTEN'e müteşekkirim. Araştırma sürecinde değerli vakitlerini ayırarak araştırmanın istatistiksel kısmında rehberlik eden Dr. Yusuf BAYAR'a teşekkür ediyorum. Kıymetli hocam Doç. Dr. Arif KORKMAZ'a, saha çalışmasında yardımcı olan tüm idareci ve öğretmenlere, ankete katılan öğrencilere, metnin imla ve noktalamasını gözden geçiren ve gerekli düzeltme ve değişiklikleri yapan Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni Mehmet SERT'e şükranlarımı sunarım. Ayrıca maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen, bu süreçte beni anlayışla karşılayan kıymetli eşime ve çocuklarıma teşekkür ederim.

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMİ

XX. yüzyılın sonu itibarıyla dijitalleşme adı verilen hızlı bir teknolojik değişim yaşanmaktadır. Şüphesiz tarihteki tüm diğer teknolojik icatlar gibi dijitalleşme de sosyal değişmeyi tetikleyen bir olgudur. Çok kısa bir geçmişi olmasına rağmen internet insanların hayatında çok hızlı değişim ve gelişmelere neden olmaktadır. Günlük hayatımızın vazgeçilmezi hâline gelen internet sayesinde bireyler bağımsız şekilde iletişim kurma ve bilgiye kolaylıkla ulaşabilme imkânına kavuşmuştur. Akıllı telefonların yaygınlaşmasıyla birlikte internet, sosyal medya yoğun olarak kullanılır olmuştur. Özellikle gençlerin hayatında internetsiz bir hayat düşünülemez hâle gelmiştir. İnternetin kolay kullanımı, bilgiye hızlı erişim sağlaması, alışverişten eğlenceye kadar geniş bir yelpazede kullanım sağlaması, toplumun tüm kesimlerini özellikle gençleri etkisi altına almaktadır. “Dijital yerliler” (Prensky, 2001b, s. 1) olarak adlandırılan bu nesil, dijital teknolojinin yoğun olarak kullanıldığı bir ortamda hayata gözlerini açmakta, bu teknolojiyi çok küçük yaşlardan itibaren hatta henüz okuma yazma bile öğrenmeden önce kullanarak yeni bir yaşam tarzı ile büyümekte, interneti etkin bir şekilde kullanmakta, çevrim içi (on-line) oyunlar oynamakta, sosyal medyada gününün büyük bölümünü geçirmektedir. Bu durum zaman zaman psiko-sosyal sorunları beraberinde getirmektedir. Toplum açısından internet kullanımının bu kadar yaygınlaşması, etki alanını bu kadar genişletmesi, internetsiz bir hayatın düşünülemez hâle gelmesi, sosyolojik açıdan araştırılması gereken bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle gençlerin oyun, eğlence, sosyal medya, fotoğraf ve video paylaşımı gibi internetin pek çok işlev ve imkânlarından yararlanmaları, onların yaşamlarını, duygularını, dinî tutum ve davranışlarını şekillendirdiğini düşündürmektedir. Bu bağlamda lise öğrencilerinin internet kullanım oranlarının dinî tutum ve davranışlarını etkileyip etkilemediği, etkilediyse bu etkinin hangi yönde gerçekleştiği katılımcılara sorduğumuz sorularla araştırmada tespit edilmeye çalışılmıştır.

Başlangıçta ihtiyaçtan doğan ve insanlık tarihinde birçok fayda ve kolaylıklara katkı sunan internetin zamanla toplum hayatının ayrılmaz bir parçası olma serüvenini görüp izlemekteyiz. Bu nedenle bu araştırma konusu belirlenirken internetin toplum hayatına bu denli etki etmesi, birey hayatında birçok değişim ve dönüşümü gerçekleştirmesi ve bu süreçte bireyin duygu, düşünce ve davranış boyutlarında yeni tarzlar oluşturması önemli etkenler olarak görülmüştür. İnternetin toplum hayatında sayısız faydası olmakla birlikte bağımlılık yapmak, zaman kaybına neden olmak, güvenilir olmayan bilgilerin (bilgi kirliliği) çokluğu ve bireyin dinî tutum ve davranışları üzerinde ters etkiler meydana getirmek, insanları asosyalleştirmek, zihinsel ve fiziksel sorunlara sebep olmak gibi pek çok bakımdan olumsuzluklara sebep olduğu da gözlemlenmektedir.

Yeni ortaya çıkan teknolojik gelişme ve yeniliklerin tarihî gelişim süreçleri ele alındığında toplumlar tarafından kabul görmeleri konusunda çok çeşitli tepkilerle karşılandıkları fark edilecektir. İlgili gelişme ve yenilikler hangi alanda ortaya çıktıysa o alanla ilgili geleneksel değerlerle bu gelişme ve yeniliklerin beraberinde ortaya çıkardıkları arasında çatışmalar görülmüş ve bunların bazen toplumun dinini, kültürünü ve ahlakını olumsuz yönde etkileyecekleri endişesiyle hoş karşılanmadıkları görülmüştür. Din bağlamında kitle iletişim araçlarının olası etkileri konusunda her dönemde çeşitli çekinceler dile getirilmiştir. Örneğin Papa VI. Alexander, matbaanın Tanrı inancını zayıflatacağı gerekçesiyle bu icada karşı çıkmıştır (Akgül, 2008, s. 40).

Teknolojik gelişme ve yeniliklerin olumsuz etkileri bireysel ve toplumsal hayat üzerinde geri dönüşü mümkün olmayan tahribatlara da yol açabilmektedir. Bireyin kendisiyle, ailesiyle, toplumla ve değerlerle çatışmaya girmesine, yalnızlaşmasına, yabancılaşmasına bunalıma girmesine ve daha vahim sonuçlara yol açmıştır. Söz konusu gelişme ve yeniliklerin benimsenmesi, olumlu ve olumsuz etkileri bakımından bireylerin yaş aralıklarını dikkate alarak değerlendirmek konunun başka önemli bir yönüdür.

Kitle iletişim araçlarının dijitalleştiği, sosyal ilişkilerin ve günlük hayatın büyük kısmının sanal âlem platformları üzerinden sürdüğü günümüz toplumunda dijital dünya ile en çok muhatap olan, teknolojik yenilikleri en çabuk benimseyen ve

bu değişimden en çok etkilenen kesim gençlerdir. Bu çerçevede bu araştırma internet, bilgisayarlar, tabletler, akıllı telefonlar, sosyal medya ve dijital oyunların lise öğrencilerinin dinî tutum ve davranışlarına etkilerini konu edinen bir alan araştırmasıdır.

Kullanım amacına bağlı olarak internet pek çok faydasının yanı sıra bireyler üzerinde psikolojik, sosyal, sağlık, güvenlik, ekonomik ve benzeri yönlerden olumsuz etkiler oluşturabilen bir teknolojidir. Özellikle gençler açısından bakıldığında internetin bilinçsiz ve kontrolsüz kullanımı akademik başarıdan sosyal ilişkilere, kişisel gelişimden değer yargılarına kadar belirleyici rol oynamaktadır. Bu bağlamda araştırmamız günümüzde gençlerin zamanının çoğunu harcadığı internet, sosyal medya kullanımı ve dijital oyun oynama oranları ile dinî tutum ve davranışların arasındaki ilişkinin boyutunu, yönünü, etkilerini ve düzeyini belirlemeyi amaçlamaktadır.

Çalışmanın amacı doğrultusunda araştırmanın temeli iyi bir araştırmanın taşınması gereken nitelikler çerçevesinde şekillendirilmiştir. Çünkü iyi bir araştırma problemi derinlemesine ele alabilir, anlamlı, güncel olan eldeki kaynaklarla ve mevcut tekniklerle araştırmaya ayrılması planlanan zaman içinde araştırılabilecek bir probleme dayanır (Turhanoğlu vd., 2018). Bu çalışma, tüm insanlığın sosyal hayatında iletişimden, alışverişe, eğlenceden bilgi edinmeye kadar hemen hemen her konuda kullanılan internetin lise gençlerinin yaşantısına etkisini araştırmaya yöneliktir.

Bu genel çerçeveden hareketle çalışmada cevabını aradığımız temel problem, “Lisede öğrenim gören ergenlerin internet, sosyal medya kullanımı ve dijital oyun oynama süreleri ve bazı demografik özellikler ile ergenlerin dindarlıkları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır, varsa bu ilişki ne düzeyde ve yöndedir?” sorularından oluşmaktadır.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Günümüz modern toplumlarında dijital teknolojiler toplumun tüm kesimlerini etkilemekle birlikte özellikle gençlerin yaşam tarzları, kültürel etkileşimleri, iletişim biçimleri, eğitim alışkanlıkları üzerinde büyük bir etki yaratmıştır. İnternetin

yaygınlaşmasıyla toplumun tüm kesimlerinden ve her yaş grubundan insan çeşitli amaçlarla interneti kullanmaktadır. Gündelik hayatımıza bu kadar entegre olan internetin bireysel toplumsal hayatımıza etki etmemesi düşünülemez. Özellikle kimlik arayışının ve sosyal ilişkilerin yoğun olduğu ergenlik dönemindeki lise öğrencileri üzerinde çok daha fazla etkili olduğu düşünülmektedir. Ayrıca gençlerin dijital çağda doğmuş, büyümüş olmaları teknolojiyi onların hayatlarının doğal bir parçası hâline getirmiştir. Bu nedenle gençlerin internet ve teknolojiyle olan etkileşimi diğer yaş gruplarından daha fazladır. Buradan hareketle bu çalışmada gençlerin bu denli içli dışlı olduğu, onlar için büyük bir çekiciliğe sahip olan internetin dinî tutum ve davranışları üzerinde etkilerinin ortaya konması, elde edilen veriler çerçevesinde gerekli önerileri ortaya koymak araştırmanın temel amacıdır. İnternetin lise gençliğinin dinî tutum ve davranışları üzerindeki etkilerinin bilinmesi bu konuda ortaya çıkabilecek fırsatların değerlendirilmesine veya sorunlara karşı önlem alınmasına katkı sağlayacaktır.

Literatür tarandığında internet ve gençlik üzerine yapılan akademik çalışmaların varlığına rağmen özellikle internet kullanımı ile dindarlık arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmaların yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. Bu çalışma; internet, sosyal medya ve dijital oyun kullanımının dindarlıkla bağlantısını ele alarak literatürdeki bu önemli boşluğu doldurmayı hedeflemektedir. Araştırmanın din ve dijitalleşme etkileşimini anlamada öncü bir rol üstleneceği ve gelecekte yapılacak çalışmalara da referans teşkil edeceği düşünülmektedir. Ayrıca lise öğrencileri gibi dinamik ve riskli bir grup üzerinde yürütülmesi, çalışmaya metodolojik ve sosyolojik açıdan ayrı bir önem katmaktadır.

Araştırma, 2023-2024 Eğitim Öğretim Yılı'nda Konya'nın Ilgın ilçesinde çeşitli liselerde öğrenim gören öğrencilerin internet, sosyal medya, dijital oyun oynama oranlarının çeşitli değişkenler ile etkileşiminin incelenmesi amaçlanmaktadır.

Bu çalışmanın temel yaklaşımı internet, sosyal medya kullanma ve dijital oyun oynama oranları ile dindarlık arasındaki ilişkiyi 14-18 yaş aralığındaki lise gençlerinden oluşan örneklem grubu üzerinden ele almaktır. Bu ilişki tespit edilirken örneklemin, cinsiyet, okul türü, anne ve baba eğitim durumu, ailenin gelir durumu, aile birliği gibi demografik özelliklerin nasıl bir etkiye sahip olduğu tablolarla

gösterilecektir. Elde edilen veriler çerçevesinde lise öğrencilerinde internetin avantaj veya dezavantajları, sosyal medya, dijital oyun bağımlılığı düzeyleri ve bu süreci etkileyen faktörleri ortaya koyarak çözüm yolları bulunmasına katkı sağlayabilmektir.

3. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ

Araştırmamıza bazı demografik özellikler, internet, sosyal medya ve dijital oyun bağımlılıkları ile dindarlık arasında anlamlı ilişkiler olduğu hipoteziyle yola çıkılmış ve araştırma sürecinde örneklemden elde edilen veriler ile bu faktörler arasındaki ilişkiler değerlendirilmiştir.

Ayrıca araştırmamızda uygulanan anket çalışmasının öğrenciler tarafından samimi bir şekilde cevaplandırılacağı, veri toplama tekniğimizin bu araştırma çerçevesinde istenilen verileri elde edeceği ve araştırmamız kapsamında belirlediğimiz örneklemin evreni temsil edeceği düşünülmektedir.

Ön hazırlık, gözlemlerimiz ve konuyla ilgili önceden yapılmış araştırmalardan yararlanarak oluşturduğumuz araştırmamızın hipotezleri şu şekildedir:

H1: Gençlerin internet kullanım sürelerinin artması, ibadet konusundaki tutumlarını olumsuz yönde etkilemektedir.

H2: Eğitim ve gelir seviyesi yüksek ailelerin çocukları interneti daha çok kullanmaktadır.

H3: Cinsiyete göre lise öğrencilerinin internet, sosyal medya kullanma ve dijital oyun oynama oranları farklılık göstermektedir.

H4: Lise türü ile dinî tutum ve davranışlar arasında anlamlı bir fark vardır.

H5: Lise türüne göre internet, sosyal medya kullanımı ve dijital oyun oynama oranları farklılaşmaktadır.

H6: Ebeveynin eğitim düzeyine göre lise öğrencilerinin internet, sosyal medya kullanma ve dijital oyun oynama oranları değişmektedir.

H7: Ailenin gelir durumu yükseldikçe lise öğrencilerinin internet, sosyal medya kullanma ve dijital oyun oynama oranı artmaktadır.

H8: Anne ve babası birlikte yaşamayan lise öğrencilerinin anne ve babası birlikte yaşayanlara göre internet, sosyal medya kullanımı ve dijital oyun oynama oranları daha yüksektir.

H9: Lise öğrencilerinin internet, sosyal medya kullanımı, dijital oyun oynama sürelerine göre onların dinî tutum ve davranışları değişmektedir.

4. ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE SINIRLILIKLARI

Tüm araştırmalarda olduğu gibi bu araştırmanın da kapsam ve sınırlılıkları vardır. Bu çalışma alan araştırması olduğu için seçilen örneklem ile sınırlıdır. Anket formu lise öğrencilerine uygulandığı için belli yaş aralığı ve Iğın ilçe merkezindeki lise türleriyle sınırlıdır. Bu çerçevede bu araştırma Iğın ilçe merkezindeki liselerin 9, 10, 11, ve 12. sınıflarıyla sınırlıdır. Ayrıca kesitsel bir araştırma olduğu için araştırma, yapıldığı zaman dilimiyle ve araştırmaya katılan lise öğrencilerinin verdikleri cevaplarla sınırlıdır. Veri toplama aracı olarak anket tekniği kullanılması araştırmanın bir diğer sınırlılığını teşkil etmektedir. Bulgular anket formunda araştırma konusuna göre ölçmek istediği özelliklerle de çerçevelenmiştir. Örneklemden elde edilen veriler 2024 yılı Ocak, Şubat ve Mart aylarında toplanmıştır.

Araştırmada liseli öğrencilerin sosyo-demografik özelliklerini ve internet, sosyal medya kullanma ve dijital oyun oynama süreleri ile dinî tutum ve davranışları arasındaki ilişkiyi tespit etmek için anket soruları hazırlanmıştır. Anket soruları hazırlanırken konumuzla ilgili daha önce yapılmış araştırmalardan yararlanılmıştır. Farklı lise türlerinden örneklem seçilmesi internet kullanımı ve dindarlık ilişkisi ile lise türleri arasında karşılaştırma imkânı sağlamıştır.

5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

5.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma modelleri, araştırmanın sistematik bir şekilde sınıflandırılmasına ve incelenmesine imkân tanımaktadır. Böylece araştırmacı araştırmasında nasıl bir yol izleyeceğini belirler. Nicel araştırmalarda genel olarak tarama ve deneme modelleri kullanılmaktadır. Anket tekniği ile elde edilen veriler, genel tarama modellerinden birden fazla değişkenin arasındaki etkileşimlerin belirlenmesinde korelasyon, t-testi, varyans analizi, çoklu regresyon gibi istatistiksel tekniklerle değişkenler arasında belirlenebildiği ilişkiyi tarama modeli ile sunulmuştur (Şimşek, 2018a, ss. 91-92). Araştırmada tarama modellerinden anket uygulaması yapılmıştır. Anket uygulamasından önce öğrencilere veli onam formları dağıtılmıştır. Anket uygulaması, veli onam formu onaylanan gönüllü öğrencilere uygulanmıştır. “Basit tesadüfi örnekleme” yöntemiyle belirlenen örneklem Iğın ilçe merkezinde bulunan liselerin 9, 10, 11 ve 12. sınıflarında okuyan 567 öğrenciden oluşmaktadır. Elde edilen veriler SPSS programına aktarılmış, analizler yapılarak bulgular yorumlanmıştır. Literatür çalışması ile konuyla ilgili bilgi toplama ve değerlendirme sürecine katkı sağlanmıştır.

Araştırmada lise öğrencilerinin cinsiyetleri, aile yapısı, gelir düzeyleri, sınıf seviyeleri, okul türleri, anne ve baba mezuniyet ve çalışma durumları vb. demografik özellikleri göz önünde bulundurularak internet, sosyal medya, dijital oyun oynama oranlarının lise gençliğinin dinî tutum ve davranışlarına etkileri betimlenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda konuyla ilgili saha araştırmasına ve çalışmanın sonuçlarına yer verilmiştir.

Çalışma nicel araştırma deseni şeklinde tasarlanmıştır. Önce konuyla ilgili literatür taranmış ve kavramsal çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Daha sonra velileri tarafından izin verilen, veli onam formunu getiren 567 öğrenciye anket formu uygulanmıştır. Eksik doldurulan 37 anket formu değerlendirme dışı bırakılmıştır. Verilerin analizinde SPSS paket programı kullanılarak internet kullanımı, sosyal medya ve dijital oyun oynama süreleri ile dindarlık düzeyi arasındaki ilişkiler istatistiksel yöntemlerle incelenmiş ve elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

5.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

2023 TUİK verilerine göre (Birleşmiş Milletler tanımına göre) 15-24 grubundaki genç nüfus Türkiye'nin toplam nüfusunun %15,1'ini oluşturmaktadır. Bu oran, yaklaşık 13 milyona denk gelmektedir (*İstatistiklerle Gençlik, 2023, 2025*).

Evren, benzer özellikleri taşıyan bireylerin ya da ögelerin oluşturduğu bir bütündür (Şimşek, 2018b, s. 110). Bu çalışmanın genel evrenini ülkemizin lise çağındaki öğrencileri, araştırma evrenini ise 2023/2024 Eğitim Öğretim Yılı'nda Konya/ Ilgın ilçe merkezindeki lise öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırma evrenindeki öğrenci sayıları Ilgın İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü'nün resmî internet sayfasından alınmıştır. Ilgın İlçe merkezindeki 9 lisede 2.963 öğrenci eğitim görmektedir (*Konya Ilgın İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü, 2024*). Dolayısıyla araştırmanın örneklemini araştırmanın yapılacağı Ilgın ilçe merkezindeki öğrencilerden oluşmaktadır.

Nicel araştırmalar, araştırma evreninin temel niteliklerini yansıtan temsil gücü yüksek yeterli büyüklükteki örneklemelerden veri toplar, bu örneklemelerden elde edilen bulgular araştırma evrenine genellenir (Gönç Şavran, 2018c, s. 146). Araştırma evreni, belirli alt gruplara (tabakalara) ayrıldıktan sonra, her bir tabakadan örnek seçmek amacıyla basit rastgele ya da sistematik örnekleme yönteminin kullanıldığı yaklaşıma tabakalı örnekleme denir (Gönç Şavran, 2018c, s. 150). Araştırmanın örneklemini oluşturan öğrencilerin farklı sınıf düzeylerini temsil edebilmesi amacıyla farklı lise türlerinde eğitim gören 9, 10, 11 ve 12. sınıf öğrencilerinden ikişer şube, basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Seçilen şubelerde öğrenim görmekte olan öğrencilere, veri toplama süreci öncesinde araştırmanın amacı hakkında bilgilendirme yapılmış ve veli onam formları dağıtılmıştır. Etik ilkelere uygun olarak yalnızca veli onam formunu eksiksiz ve imzalı şekilde teslim eden öğrencilere anket formu yüz yüze uygulanmıştır. Toplamda 567 öğrenciye anket uygulanarak toplanan veriler analiz edilmiştir.

Anket formu hazırlanırken Özkarpuzcu'nun (2019) *Konya Ilgın İlçe Merkezindeki Ortaöğretim Gençliğinin Din Algısı ve Dini Yaşayışları*, Karadal'ın (2009) *Kitle İletişim Araçlarından İnternetin Silifke Ortaöğretim Gençliği Üzerindeki*

Etkileri, Bölükbaş'ın (2003) *İnternet Kafeler ve İnternet Bağımlılığı Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Diyarbakır Örneği*, Gazioğlu'nun (2020) *Orta Yetişkinlikte İnternet Kullanımının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi*, Taşdemir'in (2017) *Kent Dindarlığı Bağlamında İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinde Dindarlık Olgusu: Konya Örneği*, Bilge'nin (2019) *Lise Öğrencilerinin İnternet Bağımlılığı Düzeyinin Anne Baba Tutumları İle İlişkisinin İncelenmesi: Manisa Örneği*, Kılıç'ın (2021) *Lise Öğrencilerinin İnternet, Sosyal Medya ve Dijital Oyun Bağımlılıkları ile Yalnızlık, Bencillik ve Yaşam Doyumu Düzeyleri Arasındaki İlişki: Malatya Örneği*, Tunçtürk'ün (2019) *İnternet Oyunu Oynama Bozukluğu Olan Ergenler ile Problemler İnternet Kullanımı Olan Ergenlerin Siber Zorbalık, Saldırganlık ve Yalnızlık Parametreleri Açısından Karşılaştırılması*, Korkmaz'ın (2019) *Siber Zorbalık ve Mağduriyet, Problemler İnternet Kullanımı ve Dindarlık İlişkisi*, İrk'in (2015) *İnternet Kullanımının Ergenlerin Dini Gelişimine Etkisi*, Acat'ın (2019) *Ergenlerde Dindarlık, Değerler, İnternet Bağımlılığı ve Hayat Memnuniyeti İlişkisi* başlıklı çalışmalardan yararlanılmıştır.

5.3. Veri Toplama Araç ve Teknikleri

Nicel araştırmalarda birey ya da grupların ortak yönleri ve genellenebilir nitelikleri belirlenmeye çalışılır. Bu tür araştırmalarda elde edilen veriler üzerinden genellemeler yapılarak toplumsal yapının işleyişine dair genel yasalara ulaşılabilir. Genelleme yapabilmenin temel koşulu ise araştırma evrenini temsil etme gücüne sahip, geniş kapsamlı ve evrenin temel özelliklerini yansıtan örneklemelerden veri toplanmasıdır. Veriler sayısal biçimde işlenir ve istatistiksel yöntemler aracılığıyla analiz edilir. Elde edilen bulgular, değişkenler arasındaki istatistiksel olarak anlamlı ilişkilerin varlığını, yönünü ve gücünü ortaya koymak ve açıklamak amacıyla sunulur. Bu nedenle nicel araştırma raporlarında istatistiksel göstergelere, tablo ve grafiklere sıkça yer verilir (Gönç Şavran, 2018b, s. 68,69).

Araştırma verilerinin ele alınan konuyla doğrudan ilişkili, doğru ve anlamlı olması, bilimsel çalışmalarda güvenilir ve geçerli sonuçlara ulaşmanın temel koşullarındandır. Bu doğrultuda, verilerin toplanmasında kullanılan araçların da bilimsel ilkelere uygun ve yöntemsel açıdan titizlikle seçilmesi gerekmektedir. Söz

konusu araştırmada, öncelikle kuramsal çerçeveyi oluşturmak ve literatürdeki bilgi birikimini değerlendirmek amacıyla literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, bazı tutum ve davranışların doğal ortamda gözlemlenmesi yoluyla, araştırma verileri niteliksel olarak desteklenmiş ve elde edilen bulgular derinleştirilmiştir.

Literatür taraması, araştırmacıya konuyla ilgili daha önce yapılmış çalışmalar incelenerek konuyla ilgili geniş çaplı bilgi sağlar. Konuyla ilgili eksik kalmış ya da geliştirilmesi gereken noktalar belirlenerek araştırmamızı yönlendirebilir (Gönç Şavran, 2018a, s. 129). Literatür taramasında daha önce araştırmalarda kullanılmış anket formları incelenmiş ve araştırmamıza uygun sorulardan faydalanılmıştır.

Çalışmada anket tekniğinden yararlanılarak alan araştırması yapılmıştır. Anket, sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan veri toplama tekniklerinden biridir. Anket önceden hazırlanmış sorularla geniş bir örnekleme internet, telefon, posta veya yüz yüze sorular sorulararak veri elde etme tekniğidir (Gönç Şavran, 2018b, s. 80). Anket formu araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Anketlerin uygulanması sürecinde örnekleme anket formlarının sağlıklı şekilde doldurmaları için gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Araştırmada konuyla ilgili daha önce yapılmış çalışmalardan yararlanılarak 71 soru hazırlanmıştır. Anket soruları, alanında uzman bir akademisyenle değerlendirilmiştir. Gerekli düzeltmeler yapılarak anket formuna son şekli verilmiştir.

Araştırmada internetin, sosyal medyanın, dijital oyun oynama oranlarının lise gençlerinin dinî tutum ve davranışları üzerindeki etkilerini anlayabilmek için anket tekniği ile veriler toplanmıştır.

Anket formu lise öğrencilerinin demografik özelliklerini, internet kullanım amaçlarını, dinî tutum ve davranışlarını ölçmeye yönelik sorulardan oluşmaktadır.

1. sorudan 46. soruya kadar demografik özellikleri ve internet kullanımını ölçmeye yönelik sorulardan oluşmaktadır. 47. sorudan 71. soruya kadar dinî tutum ve davranışları ölçmeyi amaçlayan dindarlık envanteri ölçeği derecelendirmesinde beşli

likert kullanılmıştır. Tamamen katılıyorum cevabı için 5, katılıyorum 4, kararsızım 3, katılmıyorum 2, kesinlikle katılmıyorum 1 olarak kodlanmıştır.

Gözlem, bilimsel araştırmalarda hem veri toplama tekniği hem de araştırma sürecini yönlendiren bir araç olarak kritik bir role sahiptir. Esasen bu çalışmanın başlangıcı da gözleme dayanmaktadır. Bu bağlamda gözlem yoluyla elde edilen veriler, araştırmanın temelini oluşturmuş ve sürecin her aşamasında rehberlik etmiştir. Gözlemler sonucunda ortaya çıkan bulgular hem hipotezlerin doğruluğunu sınamaya hem de yeni soruların ortaya atılmasına zemin hazırlamıştır. Bu yöntem sayesinde araştırma konusu daha derinlemesine anlaşılmış, olgular arasındaki ilişkiler daha net bir şekilde ortaya konmuştur. Böylece gözlem, yalnızca başlangıç noktası olmakla kalmamış, araştırmanın ilerleyen aşamalarında da kritik bir destek sağlamıştır.

Araştırmacının Millî Eğitim Bakanlığına bağlı çeşitli kademelerde öğretmenlik yapmış olması öğrencileri gözleme olanağı sunmuştur. İnternetin, sosyal medyanın, dijital oyunların öğrencilerin duygu, düşünüş, davranış, giyim kuşam, dinî tutum ve davranışlarını etkilediği, onları değiştirdiği ve dönüştürdüğu gözlemlenmiştir.

Araştırmada internetin, sosyal medyanın, dijital oyun oynama oranlarının lise gençlerinin dinî tutum ve davranışları üzerindeki etkileri anlayabilmek için anket tekniği ile veriler toplanmıştır.

Necmettin Erbakan Üniversitesi Etik Kurulunun 13. 10. 2023 tarihli kararıyla araştırmanın etik açıdan uygunluğuna karar verilmiştir. Konya Valiliği'nin oluru ve İl Millî Eğitim Müdürlüğünün 02. 01. 2024 tarihli onayı ile araştırmanın saha çalışması 2023-2024 Eğitim-Öğretim Yılı'nda başlamıştır.

Katılımcıların çoğunluğunu 18 yaş altı öğrenciler oluşturduğu için yalnızca veli izni bulunan öğrencilere anket uygulanmıştır. Öğrencilerin katılımını sağlamak amacıyla okul yönetimleriyle iletişime geçilmiştir. Okul idarecilerinin desteğiyle gönüllü öğrencilerin velilerine onam formları ulaştırılmış onam belgesini getiren öğrencilere anket formları verilmiştir. Anket öncesinde öğrencilere gerekli açıklamalar araştırmacı tarafından yapılmış ve veri toplama süreci bu şekilde tamamlanmıştır.

Anket uygulaması sonucunda elde edilen ham veriler, istatistiksel analizlerin gerçekleştirilmesi amacıyla SPSS programına aktarılmıştır.

Anket uygulaması eğitim ve öğretimi aksatmayacak şekilde planlanmış, anket formu bizzat araştırmacı tarafından sınıflarda yüz yüze uygulanmıştır. Böylece araştırmacıya anketin uygulanması esnasında doğabilecek aksaklıkları anında giderme imkânı verilmiştir. Anketin dağıtılması, soruların öğrenciler tarafından cevaplandırılması ve anket formlarının toplanması bir ders saatini bulmuştur. Bu şekilde 5 okul türünde toplam 604 öğrenciye anket formu doldurtulmuştur.

Araştırma verileri toplanırken “kişisel bilgi formunu” da içeren “internet kullanım ölçeği” katılımcılara dağıtılmıştır. Anket formuyla ilgili katılımcılara gerekli bilgilendirme yapılmıştır. Verilerin değerlendirilmesi sürecinde 604 öğrenciden alınan anket formlarından 37’si uygun doldurulmadığı için değerlendirmeye alınmamıştır.

Likert tipi ölçeklendirme sorularında olumludan olumsuz doğru derecelendirme esas alınmıştır.

Maddelerinin çoğu cevaplanmamış olan anket formları çıkartılmış, değerlendirmeye alınmamıştır.

5.4. Verilerin Analizi

Bu araştırma konusunun bilimsel bir buluşla ve yaklaşımla yürütülmesinde verilerin toplanması, analiz edilmesi, açıklanması ve yorumlanması süreçleri büyük önem taşımaktadır. Uygulamalı ve nicel desenli çalışmalarda veriler çoğunlukla bireylerden elde edildiğinden katılımcılara zarar verebilecek her türlü durumdan kaçınılması etik bir gerekliliktir.

Farklı okul türlerinde öğrenim gören öğrenciler tarafından doldurulan anket formlarından elde edilen veriler bilgisayarda Statistical Package for Social Science (SPSS) istatistik programıyla analizler yapılarak frekans dağılımları, çapraz tablolar regresyon analizi, ANOVA, t testi, Pearson korelasyon analizi gibi istatistik teknikler kullanılmıştır. Elde edilen veriler tablolara gösterilerek yorumlanmaktadır. Betimsel

istatistikler için frekans tabloları uygulanırken değişkenler arasındaki ilişkiler için ise çapraz tablolar kullanılmıştır.

Verilerin analizinde örneklemin sosyo-demografik özellikleri, interneti ne amaçla kullandıkları, internette ne kadar süre geçirdikleri ve son olarak dinî tutum ve davranışlarını ölçmeye yönelik değerlendirmeler bulunmaktadır. Veri analizleri yapılarak anlamlı ve önemli görülen ilişkilere yer verilmiştir.

1. BÖLÜM: LİTERATÜR VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde, internet kullanımı ile dindarlık arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmaların yanı sıra internetin değerler dünyasına etkileri, lise öğrencilerinin sosyal hayatlarındaki yansımaları, internet bağımlılığının din algıları üzerindeki etkileri ve sosyal medyanın değerler üzerindeki rolünü inceleyen araştırmalar incelenmiştir. Böylece konunun literatürdeki yeri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bodur ve Korkmaz (2017) tarafından yapılan araştırmada internet kullanımı ile dindarlık arasındaki ilişki ortaya konmaya çalışılmıştır. Araştırmada İlahiyat öğrencileri üzerinde uygulanan anket tekniği ile internet kullanımları ve internet kullanım içerikleri araştırılmıştır. Çalışma sonucunda sosyal medya kullanımı ile dindarlık arasında ilişki bulunamamıştır (Bodur & Korkmaz, 2017, s. 330,333).

Özgür Kıran'ın *Gençlerde Kitle İletişim Araçları Kullanımının Değerler Üzerindeki Etkisi (Samsun Örneği)* (2016) başlıklı doktora tezinde internet kullanımının değerler üzerindeki etkisini üniversite öğrencilerine yaptığı anket verileri ile ortaya koymaya çalışmıştır. Öğrencilerin %33,1'i her gün 3-4 saat internet kullandığını, %56,4'ü sosyal ağlara bağlanmak amacıyla internet kullandıklarını belirtmişlerdir. İnternet kullanım sıklığında kız öğrencilerle erkek öğrenciler arasında anlamlı bir fark yok iken sosyal medya kullanım sıklığında kızlar lehine anlamlı bir fark ortaya çıkmıştır. Gençler en yüksek önemi evrensellik ve iyilikseverlik alt boyutlarından oluşan öz aşkınlık değerleri ile uyma, geleneksellik, güvenlik alt boyutlarının oluşturduğu muhafazakârlık değer tipine vermişlerdir. Böylece toplumun benimsediği hoşgörü, anlayışlılık, doğanın iyiliğini gözetme, toplumun ilişkilerinin, bireyin huzurunun korunması ve sürekliliğine önem verdikleri, öz yönelim ve uyarılış alt boyutlarından oluşan yeniliğe açıklık en az değerli gördükleri değer tipidir (Kıran, 2016, ss. 200-203).

Özgür Karadal'ın "*Kitle İletişim Araçlarından İnternetin Silifke Ortaöğretim Gençliği Üzerindeki Etkileri*" (2009) başlıklı yüksek lisans tezi, internet kullanımının lise öğrencilerinin sosyal hayatlarındaki yerinin ve etkilerinin araştırılmasını konu edinen bir alan araştırmasıdır. Araştırma, internetin gençlerin bireysel ve toplumsal

yaşamlarında yarattığı değişimleri ortaya koymayı amaçlamıştır. Öğrencilerin büyük bir kısmı sanal ilişkilerin samimiyetine güven duymamaktadır. İnternet kullanan öğrencilerin yaklaşık yarısından fazlası, çevrim içi ilişkilerin içtenliğine şüpheyle yaklaştıklarını ifade etmiştir. Araştırma bulgularına göre, öğrencilerin internette gezinme nedenlerinin başında eğitim, bilgi edinme ve araştırma faaliyetleri gelmektedir. Bunu sırasıyla iletişim kurma, e-posta gönderme, tanışma ve sohbet gibi sosyal etkileşim amaçları ile zaman geçirme arzusu takip etmektedir. Araştırmamızda bu araştırmadan farklı olarak internet kullanım amaçları bakımından lise öğrencilerinde bir değişim tespit edilmiştir. Müzik dinleme birinci sıraya yükselirken ödev ve araştırma amaçlı kullanım üçüncü sıraya gerilemiştir.

Katılımcıların önemli bir bölümü, özellikle cinsel konularda bilgi edinme noktasında interneti diğer bilgi kaynaklarına tercih ettiklerini belirtmiş olup bu grubun %85'ini erkek öğrenciler oluşturmaktadır.

Araştırmacı, internet kullanan ve kullanmayan gençler arasında genel olarak belirgin bir farklılaşma tespit edilemediğini belirtmiştir. Ancak internet kullanan bireylerin tutum ve davranışlarında internet kullanımına bağlı bazı değişimlerin meydana geldiğini gözlemlemiştir (Karadal, 2009, ss. 209-218).

Eldar Kerimov'un "*Üniversite Öğrencilerinin İnternet Bağımlılığı Düzeyleri ile Din Algıları Üzerine Bir Araştırma*" (2016) başlıklı yüksek lisans tezinde üniversite öğrencilerinin internet bağımlılık düzeyleri ile din algıları arasında ilişki incelenmiştir. Araştırma sonuçları, internet bağımlılığı ile din algısı arasında negatif bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Öğrencilerin internet bağımlılığı arttıkça din algılarının zayıfladığı görülmüştür (Kerimov, 2016, s. 80,83). Araştırmamızda da internet kullanım süresinin gençlerin dinî tutum ve davranışlarını anlamlı düzeyde negatif yönde etkilediği tespit edilmiştir.

İsmail Parlamış'ın "*Sosyal Medyanın Lise Gençliğinin Değerleri Üzerindeki Etkileri: İzmir Örneği*" (2023) başlıklı doktora tezinde araştırmaya katılan gençlerden elde edilen nicel ve nitel verilere göre liseli gençler sosyal medyada etkin bir şekilde yer almaktadır. Gündelik olaylardan küresel çapta ses getiren gelişmelere kadar pek

çok konunun öğrenciler tarafından sosyal medya aracılığıyla takip edildiği, buna karşılık geleneksel medya araçlarının tercih edilmediği ya da oldukça sınırlı düzeyde kullanıldığı görülmektedir. Sosyal medyanın bireysel düzeyde dış görünüme önem verme, konforlu bir yaşam arzusu, markalı ürün kullanımı, zengin olma isteği gibi konularda oldukça etkili olduğu; buna karşılık toplumsal düzeyde ise her şeyin başı paradır inancı, herkes tarafından sevilme arzusu, sosyal statü edinme, toplumda itibarlı bir konumda bulunma ya da ünlülerin yaşam tarzını benimseme gibi eğilimlerde orta düzeyde etkili olduğu tespit edilmiştir. Milliyetçilik bağlamında ise bayrak, Türklük, milli bayramlar, şehitlik ve ulusal güvenlik gibi konularda sosyal medyanın erkek öğrenciler üzerinde kızlara göre daha fazla etkili olduğu belirlenmiştir. Mistik ve manevi yönelimler açısından ise sosyal medyanın öğrenci üzerindeki etkisinin düşük düzeyde kaldığı görülmüştür. Bunun yerine eğlence, lüks yaşam, zenginlik ve konfor gibi temaların daha çok öne çıktığı görülmüştür. Lise gençliğinin değerleri üzerindeki sosyal medya etkisini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada, genç bireylerin sosyal medyada karşılaştıkları içeriklere göre yönlendikleri olumlu içeriklerden genel olarak olumlu yönde, olumsuz içeriklerden ise olumsuz yönde etkilendikleri tespit edilmiştir (Parlamış, 2023, ss. 283-298).

Betül Acat'ın "*Ergenlerde Dindarlık, Değerler, İnternet Bağımlılığı ve Hayat Memnuniyeti İlişkisi*" (2019) başlıklı yüksek lisans tezinde internet bağımlılığı ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı ancak değerlere yakınlıkla internet bağımlılığı arasında negatif yönde anlamlı bir ilişkinin tespit edildiğini belirtmektedir (Acat, 2019, s. 88).

20. yüzyıla damgasını vuran ve toplumları derinden etkileyen en önemli teknolojik gelişmelerden biri hiç şüphesiz internettir. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de hızla yaygınlaşan internet, hemen her alanda kullanılmakta ve bireylerin gündelik yaşamlarının ayrılmaz bir parçası hâline gelmektedir. Bu denli yaygın bir kullanım alanına sahip olan internetin, toplumsal yapıyı etkilemesi, dönüştürmesi ve bireysel tutumlar üzerinde değişim yaratması kaçınılmazdır. Nitekim internet bağımlılığı ve kullanım biçimleri üzerine pek çok çalışma yapılmış, yapılmaya da devam etmektedir. Bu bağlamda, ergenlik gelişim sürecinde internet kullanımının

dindarlık üzerindeki etkilerini inceleyen bu çalışma, literatürde sınırlı sayıda ele alınmış bir konuyu araştırması bakımından özgün bir katkı sunmaktadır. Lise öğrencileri örnekleminde gerçekleştirilen araştırma, gençlerin dijital ortamda geçirdikleri zamanın dini tutum ve davranışları üzerindeki etkilerini ele alarak, dijital çağda bireysel dindarlığın dönüşümünü anlamaya yönelik önemli bulgular ortaya koymaktadır. Elde edilen veriler, gençlerin dini gelişim süreçlerinde dijital mecraların etkisinin göz ardı edilmemesi gerektiğini göstermekte bu alanda yeni yöntem ve yaklaşımların geliştirilmesine yönelik önemli ipuçları sunmaktadır.

1.1. İnternetin Doğuşu ve Gelişimi

İnternet, başlangıçta askerî amaçla ortaya çıkmış olmasına rağmen teknolojik gelişmelerle günümüzde hemen hemen her alanda hayatımızın vazgeçilmezi hâline gelmiştir.

İnternetin gelişimiyle bilgi paylaşımından oyun ve eğlenceye kadar hayatımızın her alanında bir devrim gerçekleşmiştir. Zaman ve uzam değişime uğramış dünyanın en uzak yerleri bilgisayar ekranı kadar yakınlaşmıştır.

İnternet, dünya genelinde binlerce bilgisayar ağını standartlar ve protokoller aracılığıyla birbirine bağlayan ve iletişim teknolojilerinin bilinen sınırlarını zorlayarak iletişim pratiğini büyük ölçüde dönüştüren bir ağıdır (Başaran, 2006, s. 10).

SSCB'nin 1957'de ilk Sputnik uydusunu göndermesiyle ABD Savunma Bakanlığı İleri Araştırmalar Projeler Kurumu (ARPA- Advanced Research Projects Agency) başına "Defense" (savunma) kelimesi getirilerek kurumun adı DARPA olmuştur (Gönenç, 2012, s. 88). Kurum, enformasyon Çağı'nın öncüsü kabul edilebilecek bazı önemli kararlar almıştır. 1960'larda nükleer saldırılardan etkilenmeyecek bir iletişim sistemi tasarlandı. Bu sistem ağın komuta ve kontrol merkezinden bağımsız olacak, böylece mesajlar kendi yollarını bulup ağın herhangi bir noktasında yeniden toplanabilecekti. Sonrasında dijital teknoloji, ses, görüntü veya verilerin her türlü mesajın paketlenmesine olanak sağladığında, kontrol merkezlerini kullanmaksızın bağlantıları iletebilen bir ağ oluşturuldu. 1 Eylül 1969'da ARPANET adı verilen ilk bilgisayar ağı, California Üniversitesi, Stanford Araştırma Enstitüsü,

Utah Üniversitesinde kurulmasıyla faaliyete geçti. 1980'lerden önce ARPA-INTERNET olarak bilinen ve daha sonra İNTERNET adını alan ağların ağı, Savunma Bakanlığı tarafından destekleniyor ve Ulusal Bilim Vakfı tarafından yönetiliyordu. Ağ, askeri odaklı kullanımının yanında araştırmacıların, bilim adamlarının kullanımına da izin verildi. 1983 yılında MILNET askeri amaçlar kullanılırken, ARPANET ise bilimsel gayeler için çalışan iki ayrı ağ hâline getirildi. 20 yıldan fazla hizmet verdikten sonra teknolojik açıdan modası geçen ARPANET, 28 Şubat 1990'da kapatıldı. Bu tarihten sonra, İnternet'in iskeletini Ulusal Bilim Vakfı tarafından işletilen NSFNET üstlendi. Nisan 1995'te hükümete bağlı bu internet iletişim tabanının kapatılmasıyla yönetici ve düzenleyici otoritesi olmayan özelleştirilmiş internetin önü açıldı. 1980'li yıllarda TCP/IP protokolleri bilgisayar ağlarının birbirleriyle iletişim kurabilmesini sağladı (Castells, 2008, ss. 58-61). İnternet, birbirine standart İnternet Protokolleri (TCP/IP) ile bağlanan küresel ağın adıdır. TCP/IP, (Transmission Control Protocol) Aktarım Denetim Protokolü ve (Internet Protocol) İnternet Protokolü genel bağlantı standartlarını tanımlayan tamlamaların İngilizce kısaltmalarıdır. Ağa bağlanan her bilgisayarın kayıtlı olduğu adres IP numarası olarak tanımlanmaktadır (Binark & Löker, 2011a, s. 72).

ARPANET'in ilk aşamalarında, bilgisayarlar arası bağlantı kurmanın amacı, dağınık bilgisayar kaynaklarından tam anlamıyla yararlanabilmek için birbirinden uzak bilgisayarlar arasında bağlantı kurarak zaman paylaşımını mümkün kılmaktı. Ray Tomlinson'un icat ettiği e-posta ağ katılımcıları arasında asıl iletişimi başlatan bir uygulamaydı. PC'ler için ilk modem 1978'de Chicagolu iki öğrenci tarafından mikrobilgisayar programlarını birbirlerine aktarmak için telefon kullanmalarını sağlayacak bir sistem bulmaya çalışırken icat edildi.

Yeni bir teknolojik atılım, internetin toplumun geneline yayılmasını sağladı. İnternet sitelerinin içeriklerini konumlarına göre değil bilgiye göre düzenleyen ve kullanıcılara aradıkları bilgiyi kolayca bulmalarını sağlayan bir arama sistemi sunan "World Wide Web" adlı bir uygulama tasarlandı. World Wide Web'in (www) icadı, 1990 yılında Avrupa'nın önde gelen fizik araştırma merkezlerinden biri olan Cenevre'deki Avrupa Nükleer Araştırmalar Merkezi (CERN) tarafından

gerçekleştirildi. CERN ekibi, "hipertext" belgeleri için "hipertext markup language" (HTML) adını verdikleri yeni bir teknoloji geliştirdi. Ayrıca, web tarayıcıları ile web sunucuları arasındaki iletişimi yönlendiren bir "hipertext" aktarım modeli (HTTP) oluşturdular. Bu sistemle birlikte, istenen bilgiyi barındıran bilgisayarın adresini tanımlamak için "uniform resource locator" (URL) adını verdikleri standart bir adres formatı geliştirdiler. CERN 'world wide web' yazılımını internet üzerinden ücretsiz dağıtmasıyla birlikte araştırma merkezlerince ilk web siteleri kurulmaya başlandı. 1994 yılından itibaren, yeni tarayıcılar ve arama motorlarının geliştirilmesiyle internet ağı, dünya çapında hızla yayıldı (Castells, 2008, ss. 62-66). İnternetin hızla yayılmasında web kadar bilgisayarların ve modemlerin hızla gelişmesi ve ucuzlaması etkili olmuştur (Başaran, 2006, s. 21).

İnternet, "inter" ve "net" sözcüklerinin birleşiminden oluşur; "inter" "arasında" ve "net" ise "ağ" anlamına gelir. Bu terim, "ağlar arası ağ" ya da "bilgisayar ağlarının ağı" olarak çevirebileceğimiz sanal dünyayı ifade eder. İnternet, birçok bilgisayarı TCP/IP protokolü ile birbirine bağlayan, dünya çapında hızla büyüyen ve bilgiye hızlı, kolay, ucuz, güvenli erişim ve paylaşım sağlayan en etkili yoldur. İnternet, sanayi toplumundan bilişim toplumuna geçişin müjdecisidir. (Gönenç, 2012, s. 89,90). İnternet, ilk olarak savunma amaçlı ABD tarafından geliştirilmiş, ardından birçok alanda kullanılarak dünya genelinde yaygınlaşmıştır.

We are Social adlı internet sitesinin 2023 raporuna göre Dünya'da 5,16 milyar internet kullanıcısı bulunmaktadır. Bu sayının toplam nüfusa oranı %64,4'tür. 2022 yılına oranla internet kullanımında (98 Milyon) %1,9 artış olduğu gözlemlenmektedir. Sosyal medya kullanımı 2023 yılında 4,76 milyar ile %59,4 oranına ulaşmıştır. Bu durum 2022 yılına göre 137 milyon yeni kullanıcı ve %3'lük büyüme demektir (*The Changing World of Digital In 2023*, 2023). Bu küresel düzeydeki artışlardan ülkemiz de önemli ölçüde etkilenmektedir. Ülkemizde internet ve sosyal medya kullanım oranının her geçen gün artması, dijitalleşmenin bireylerin günlük yaşamındaki yerini güçlendirdiğini, dijital platformların bireyler üzerinde etkisini giderek artırdığını göstermektedir.

1.2. Türkiye’de İnternetin Gelişimi

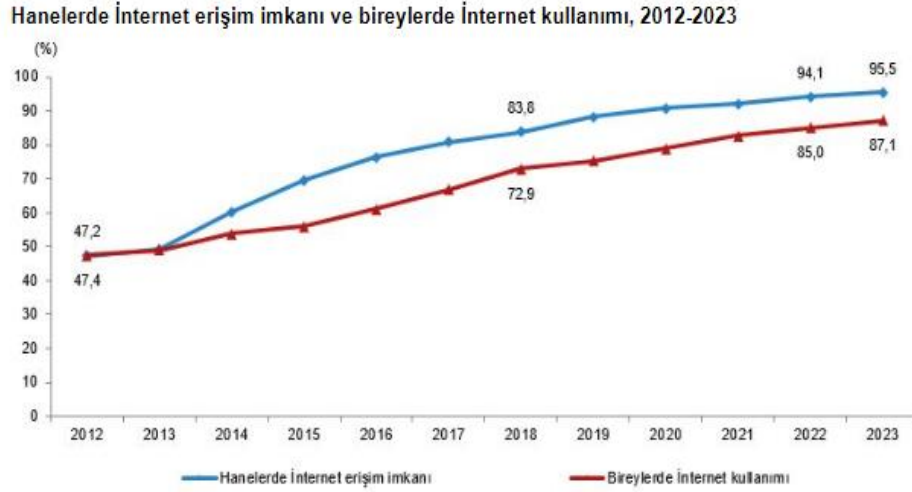
1980’li yıllarda dünya genelinde yayılmaya başlayan internet, Türkiye’ye 80’li yılların sonlarında ulaşmıştır. İnternet, ülkemize ilk kez 1987 yılında Ege Üniversitesi öncülüğünde kurulan akademik tabanlı Türkiye Üniversite ve Araştırma Kurumları Ağı (TÜVAKA) aracılığıyla gelmiştir.

1991 yılında, Türkiye’nin internet bağlantısını sağlamak amacıyla Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) ile TÜBİTAK arasında TR-NET adlı bir proje hayata geçirilmiştir. TR-NET, TÜVAKA’dan farklı olarak yalnızca akademik dünyaya değil tüm sektörleri internet dünyasına dâhil etmeyi hedeflemiştir.

İlk internet bağlantısı ODTÜ ile Washington arsında 12 Nisan 1993 tarihinde gerçekleşmiştir. Aynı yıl ODTÜ ve Bilkent Üniversiteleri ilk web sayfalarını yapmışlardır. 1994 yılında firmalara internet hesapları verilmeye başlanmıştır. 1996 yılında Türkiye’nin ilk alt yapısı olan TURNET hayata geçirilmiştir (Gönenç, 2012, s. 95,96). TURNET altyapısının devreye girmesiyle birlikte, ticari faaliyet göstermeye yönelik internet hizmetleri İnternet Servis Sağlayıcı (ISS) şirketler aracılığıyla sunulmaya başlanmıştır. Türkiye’de internetin bireysel kullanıcılara, özellikle hanelere ulaşması ise 1996 yılının sonlarına doğru mümkün hale gelmiştir. 2000’li yıllarla birlikte ADSL (Asymmetric Digital Subscriber Line) teknolojisinin kullanılmaya başlanması, internet erişiminin hızını ve yaygınlığını önemli ölçüde artırmıştır. 2007 yılında ilk kez bireysel kullanıcılara yönelik fiber internet hizmeti sunulmuş; 2009 yılında ise 3G teknolojisi kullanılmaya başlanarak internet erişiminde yeni bir döneme girilmiştir (Görgülü, 2022). 2016 yılında 4,5G (LTE Advanced) teknolojisine geçilerek yüksek hızlı internet erişimi ve hızlı veri transferi mümkün hâle gelmiştir. Böylece internet, kısa sürede Türkiye’de bilgiye erişimin, iletişimin en hızlı ve etkili araçlarından biri haline gelmiştir.

“Türkiye İstatistik Kurumu Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması”, 2023 verilerine göre internete erişim imkânı olan hanelerin oranı %95,5’ tir. İnternet kullanan bireylerin oranı %87,1’dir (Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT)

Kullanım Araştırması, 2022, 2023). Buna göre ülkemizde internet kullanım oranı dünya ortalamasının oldukça üstündedir.

Tablodan da anlaşıldığı üzere hane halkı internet erişim imkânı ve bireysel internet kullanımı her geçen sene artış göstermektedir.

1.3. İnternetin Topluma Etkisi

Bugünün gençleri anaokulundan üniversiteye kadar dijital teknolojiyle büyüyen bir nesildir. Tüm hayatlarını bilgisayar oyunları, internet, cep telefonları, mesajlaşma, e-posta ve dijital çağın diğer tüm araçlarını kullanarak yaşadılar (Prensky, 2001b, s. 1). Bu durum onların sosyal ilişkilerinden kültürel yönelimlerine kadar pekçok alanda dijitalleşmenin etkisinde kalmalarına yol açmıştır.

Dijital ortamda geçirilen zamanın artmasıyla birlikte bireylerin sosyal medya platformları üzerindeki görünürlüğü ve etkileşimi de ciddi şekilde artmıştır. Artık herhangi bir konuda bilgisi olsun ya da olmasın, pek çok kişinin paylaşılan fotoğraf ya da videolara yorum yaptığı, kendi duygu ve düşüncelerini ifade ettiği gözlemlenmektedir. Bu durum, dijital platformlarda bireylerin hem üretici hem de tüketici rolünü aynı anda üstlendiklerini göstermektedir.

Ancak bu dijital görünürlüğün getirdiği en önemli risklerden biri, bilgi kirliliğidir. Toplumda merhamet ve şefkat duygularıyla yaklaşılan bir olayın sonradan yalan haber olduğunun ortaya çıkması, toplumsal vicdanı zedelemekte ve güven duygusunu derinden sarsmaktadır. Günümüzde bireyler sadece haber ve bilgi tüketicisi değil aynı zamanda bu bilgilerin üreticisi konumuna evrilmiş, böylece hem etkileyen hem de etkilenen nesneneler hâline gelmişlerdir.

Beğeni alma arzusuyla hareket eden bireylerin, ailelerinin mahremiyetini ihlal edecek paylaşımlar yapmaları ya da başkalarına ait içerikleri kendilerine aitmiş gibi sunmaları, dijital kimlik ile gerçek kimlik arasında bulanıklık yaratmaktadır. Bu durum, dijital sosyalleşmenin bireysel sınırları nasıl esnettiğini açıkça ortaya koymaktadır.

İnternette ve sosyal medyada yapılan bu tür paylaşımlar gençler üzerinde kültürel etkileşime neden olmaktadır. Popüler kültürün etkisinde kalan gençler aynı kıyafetleri giymekte, benzer yiyecek ve içecekleri tüketmektedir. Diğer taraftan bilgi teknolojilerinin yerel kültürü, yerel değerleri hızlı bir şekilde dolaşıma sokması ile farklı kültürlerin karşılaşmasına ve sonuçta melez kültürlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Kanık, 2016, s. 238).

Bu dönüşüm sürecinde gençler yalnızca pasif izleyiciler değil aynı zamanda aktif içerik üreticileri hâline gelmiştir. Sosyal medya platformlarına yorum yaparak, gönderi paylaşarak ve çeşitli tartışmalara katılarak doğrudan veri girişi yapabilmektedirler.

Tüm bu gelişmelerin sonucu olarak, internet ve dijital medya kanalları günümüzde sosyalleşmenin en etkin araçları arasında yer almaktadır. Sosyal ağlar, sanal iletişim platformları ve medya içerikleri aracılığıyla bireylerin etkileşim biçimleri yeniden şekillenmiş; aile, okul, mahalle ve sokak gibi geleneksel sosyalleşme alanları işlevsel anlamda zayıflamıştır. İnternet, mekânsal sınırları ortadan kaldırarak yakınları uzaklaştırmakta, uzakları ise yakınlaştırmakta böylece genç bireylerin etkilendikleri sosyal çevrelerin ve referans kaynaklarının köklü bir değişim geçirmesine neden olmaktadır.

1.4. Sanal Dünyanın Din Anlayışı Üzerine Etkisi

Gerçekte yeri olmadığı hâlde zihinde tasarlanan, genel ağ ortamında bilgisayar, tablet, cep telefonu kullanılarak oluşturulan (*Güncel Türkçe Sözlük*, 2023) somut veya gerçek olmayan, anlamlarına gelen sanal kelimesi genellikle internetle ve dijital dünya ile ilişkilendirilmektedir. Bilgi teknolojisinin çok hızlı gelişmesi birey ve toplumların bu teknolojiyi benimsemesiyle şehir, ülke hatta kıta sınırlarını aşan “sanal toplum” kavramı ortaya çıkmıştır (Sayar, 2016, s. 762). Rheingold “sanal topluluk” (sanal cemaat) (virtual community) kavramını kullanmıştır. Ona göre yüz yüze tanışmalar da tanışmalar da bülten panoları (bulletin boards) ve ağlar aracılığıyla kelimeler ve fikirler paylaşan insanlardan oluşan gruptur (Rheingold, 2008, s. 2,3). Castells’e göre “ağ toplumu” (network society) mikroelektronik ve dijital bilgisayar ağlarına dayalı bilgi ve iletişim teknolojileriyle işleyen ağlar üzerine kurulmuş bir toplumsal yapıdır (Castells & Cardoso, 2005, s. 7). Jan Van Dijk’e göre “ağ toplumu” bireylerden gruplara ve toplumsal düzeylere kadar her seviyede organizasyonu sağlayan sosyal ve medya alt yapısına sahip toplumsal oluşumdur (Dijk, 2006, s. 20). Bu kavramsal çerçevede özellikle gelişim çağındaki bireyler sanal dünyada kimlik oluşturma ve sosyal etkileşim arayışlarını daha yoğun bir şekilde yaşamaktadır.

Ericson’un Psikososyal gelişim dönemlerinden 11-17 yaş arasındaki dönem bireyin kendisine “Ben kimim?” diye sorduğu, bedenini tanımaya başladığı ve kendisine bir kimlik belirlemeye çalıştığı dönemdir. Ergen bu dönemde örnek aldığı kişilere özenmekte “özdeşleşme” ve “taklit” mekanizmaları ile ilgi duyduğu kişi gibi davranarak kimlik geliştirmeye çalışmaktadır (Gürses & Kılavuz, 2011, s. 157). Bu süreçte internet ve onun imkân sağladığı sanal iletişim etkin bir şekilde devreye girmektedir. Ergenlik dönemindeki bu kimlik inşa süreci yalnızca bireysel düzeyde değil aynı zamanda dijitalleşmeyle birlikte dönüşen toplumsal dinamiklerin de etkisiyle şekillenmektedir.

Birkaç asırdan beri bilgi aktarım araçlarında dünya ölçeğinde bir devrimin yaşandığı söylenebilir. Başlangıçta yavaş seyreden medya etkisi günümüzde kendine özgü dinamiklerle yeni bir hız ve ivme kazanmıştır (Akgül, 2008, s. 40). İnternetin küresel çapta bir ağ olması toplumsal değişmeye etkisi ve önemine binaen şimdiki

zaman dilimini daha önceki dönemlerden ayırmak için internet öncesi ve internet sonrası diye ayırabiliriz (Akgül, 2017, s. 192). İçinde yaşadığımız dönemde internetin sunduğu geniş çaplı imkânlar nedeniyle hayatımızın pek çok yönünü etkilemiş ve dönüştürmüştür.

Modern iletişim sistemleri ve uygulamaları pek çok toplumsal kurumu değiştirdiği veya değişmeye zorladığı gibi dinî inanç, ibadet ve toplumsallıklar üzerinde etkili olduğu çağımızın dindarlık formlarını belirlediği söylenebilir (Akgül, 2008, s. 45).

Dinî cemaatler ev sohbetleri, müritlere belli kitapları okumaya teşvik etmeleri, vaaz ve nasihatler için meşru mekân olan camileri kullanmaları sayesinde varlıklarını ve geleneklerini sürdürebilmişlerdir. Seksenli yıllarda yapısal ve fonksiyonel varlıklarını devam ettirmek isteyen tarikatlar, dinî cemaatler kendilerini toplumsal alanda ifade edebilecekleri dernekleşme, vakıflaşma, holdingleşme yollarına gitmişlerdir. Ayrıca dinî yapılanmalarda *Kur'an-ı Kerim* okumayı öğretme, İslam'ı yayma gibi geleneksel roller yerini özel okullar, öğrenci yurtları, kurslar, özel hastane, sağlık merkezi, özel radyo ve televizyon, gazete ve dergi gibi alanlara bırakmıştır. İnternetin icadıyla internet ve sosyal medyayı kullanan dinî cemaatler bu alanlarda da görünür olma çabasına girmişlerdir. Böyle bir değişim ve dönüşüm sürecine girmelerinin temel sebebi var olan şartlarda varlıklarını sürdürebilmek istemeleridir. Bu bağlamda değişen şartlara uyum sağlayabilme becerisi ile günümüze kadar varlığını devam ettirmişlerdir.

Değişen ve gelişen teknoloji ile birlikte dinî algılar da değişmektedir. Artık din anlayışları, internet ve sosyal medya üzerinden şekillenmektedir.

İnternet kullanımının artması toplumsal kurumları etkilediği gibi dinî kurum ve cemaatleri de etkilemiş hatta onları değişime zorlamıştır. Modern dünyada var olma mücadelesi veren dinî cemaatler dijital iletişim araçlarını kullanarak insanların dünyayı algılayış tarzında değişikliklere neden olabilmektedir. Birçok dinî cemaat sosyal medya platformlarını kullanarak üyeleri arasında etkileşimi sağlamakta ve dinî mesajları, dinî konularla ilgili içerikleri müritlerine çok hızlı bir şekilde

ulaştırabilmektedir. Web siteleri aracılığıyla on-line dijital dinî kitaplara, metinlere, kaynaklara erişim sağlanabilmektedir. Dinî mesajlar yeni teknolojiler aracılığıyla geniş kitlelere ulaştırılabilmektedir.

Dinî içerikli sitelerde cemaat liderlerinin ve alanında uzman ilahiyat fakültesi hocalarının vaazları, dinî sorulara cevapları ile ilgili videolar yer almaktadır.

İnsanlar interneti amaç ve ilgilerine göre farklı şekilde kullanmışlardır. İnternet sayesinde dinî bilgiye ulaşmak da kolaylaşmıştır. Dinî içerikli sitelerin arşivlerinde binlerce dinî soruya verilmiş cevaplar bulunmaktadır. İnternet kullanıcısı merak ettiği soruya çok hızlı ve kolay bir şekilde erişebilmektedir.

Sosyal medya üzerinden kullanıcılar bayram ve cuma tebrikleri gönderebilmekte, dinî duygu ve düşünceler büyük kitlelere ulaştırılabilmektedir. Bu paylaşımlar paylaşımcıya dinî vecibelerini yerine getirme hissi ve hazzı verebilmektedir. Bu durumun avantajlı görünmekle birlikte zaman zaman bilgi kirliliğine, yanlış dinî mesajların yayılmasına da neden olabilmektedir.

Birey kendi gibi dinî duygu ve düşüncelerini paylaşan gruplarda sanal dinî gruplarda rol alabilir.

Tüm bu gelişmelere baktığımızda sanal dünyanın dinî tebliğ, irşat faaliyetlerini ve din anlayışını etkilediğini söyleyebiliriz.

Sanal dünyanın gençler üzerindeki etkileri yapılan araştırmalarda açıkça görülmektedir. Gürses ve İrk'in araştırmasına göre, öğrencilerin yarısından fazlası sosyal paylaşım sitelerinde sergilenen yaşam tarzlarından ve içeriklerden etkilendiğini ifade etmiştir. Özellikle kendi yaşam tarzını beğenmeyen veya arzuladığı hayat tarzına sahip olmadığını düşünen öğrenciler, sanal ortamda sunulan yaşamları örnek alma eğilimindedir. Sosyal ve kültürel farklılıklar ise öğrencileri ikilemede bırakmaktadır. Bu durum, dinî değerler üzerinde de etkili olmaktadır. Bir tarafta dinin belirlediği sınırları olan bir yaşam tarzı, diğer tarafta bireye cazip ve kolay görünen, ancak dine uygun olmayan bir hayat, ergenler arasında içsel çatışmalara yol açmaktadır (Gürses & İrk, 2018, s. 120).

1.5. İnternet, Sosyal Medya ve Toplum

Sosyal medyayı, kullanıcıların internet üzerinde içerik oluşturma, değiştirme ve paylaşma imkânı sunan internet tabanlı uygulamalar olarak tanımlayabiliriz. Geleneksel medyadan farklı olarak karşılıklı paylaşıma ve etkileşime olanak sunan bir platformdur (Oyman, 2016, s. 129). Başka bir ifadeyle sosyal medya, Web 2.0 tabanlı internet uygulamaları aracılığıyla bireyler ve grupların kullanıcıya özgü profiller oluşturduğu, kullanıcı tarafından üretilen içeriğin temel rol oynadığı ve bu profillerin birbirleriyle bağlantı kurarak çevrim içi sosyal ağların gelişimini desteklediği bir iletişim platformdur (Obar & Wildman, 2015, s. 746).

Sosyal medya internetin en çok kullanılan uygulamalarından biridir ve her geçen gün hayatımızdaki yeri daha da artmaktadır. Her toplumdan geniş kitleler tarafından iletişimden fotoğraf ve video paylaşımına, canlı yayından görüntülü ve sesli aramaya, haberlerden eğitim içeriklerine, oyundan ticarete kadar çeşitli amaçlar için kullanılabilen kapsamlı bir platform yelpazesini içermektedir.

Sosyal medyanın geniş kitleleri organize ederek harekete geçirilmesinde etkili olduğu görölmüştür. Örneğin 2010 yılında Tunus'ta bir seyyar satıcı tarafından başlatılan ve diğer Arap ölkelerine sıçrayan Arap Baharı diye adlandırılan olaylar sosyal medya aracılığıyla kitleler harekete geçirilerek protestoların örgütlenmesinde ve eylemlerin yayılmasına zemin hazırlanmıştır. Olayların Arap halkları arasında ve uluslararası kamuoyunda yayılarak tüm dünyaya duyurulmasında kritik rol oynamıştır. Yaşanan olayların sosyal medya platformlarında geniş kitlelere hızla ulaşması kitlelerin gördüğü içeriklerden etkilenerек toplumsal algılarının şekillenmesinde ve duygusal tepkiler geliştirmelerinde etkili bir araçtır.

7 Ekim 2023 yılında başlayan "Aksa Tufanı" adı verilen Filistin İsrail savaşında sosyal medya yöneticileri kullanıcıların Filistin içerikli paylaşımlarını sansürleyerek taraf tutmuştur.

Sosyal medya kullanıcılarının içerik üreticisi olması, paylaşılan bilgilerin güvenilirliğini zedeleyebilmektedir. Özellikle bot hesaplar tarafından üretilen

manipüle edilmiş içeriklerin, doğruluğu teyit edilmeden yayılması, sahte bilgilerin hızla dolaşıma girmesine ve bilgi kirliliğine neden olmaktadır.

Bazı uygulamaların ücretsiz olması kullanıcıların kişisel verilerini toplayarak üçüncü taraflara satabilir. Bu durum veri gizliliği ve güvenlik riskini beraberinde getirmektedir. Bu tür uygulamalar genellikle reklam içerir, bu uygulamaları indiren gençler yanıltıcı ve uygunsuz içeriklere maruz kalabilmektedir. Ayrıca bu uygulamalar temel hizmetleri ücretsiz sunarken tam erişim veya gelişmiş özellikleri için uygulama içi satın alma zorunluluğu getirmektedir. Bu da gençler için maliyet anlamına gelmektedir.

Ulrick Beck, modern toplumu risk bağlamında sanayi öncesi ve sanayi toplumlarından ayırarak tanımlamaktadır. Beck, riski doğal ve üretilmiş riskler diye ikiye ayırmaktadır. Sanayi öncesi toplumlarda riskler doğa kaynaklıydı. Üretilmiş risk ise insanlığın kendi eliyle ürettiği teknolojinin ortaya çıkardığı sorunlar olarak görmektedir (Slattery, 2014, ss. 454-456). Bu bağlamda yaşadığımız dönemde hemen hemen hayatımızın tüm alanlarında etkili olan internet riskleri de beraberinde getirmektedir. İnternet, pek çok avantaj ve fırsat sunan teknolojik bir kaynaktır ancak aynı zamanda riskleri de içermektedir. Kişisel bilgilerin çalınması kötü niyetli kişilerce paylaşılması, izinsiz kullanılması güvenlik riskini beraberinde getirmektedir. İnternet üzerinden yapılan dolandırıcılık ve sahtekarlık faaliyetleri oldukça yaygındır. Kullanıcılar, çeşitli yöntemlerle kandırılarak maddi zarara uğratılabilmektedir. İnternet zararlı içeriklere maruz bırakarak çocuk ve gençler için de riskler taşımaktadır. İnternet üzerinden yayılan yalan haber, manipülasyon, ayrımcılık, istismar, nefret söylemi gibi durumlar toplumları olumsuz etkileyebilir hatta toplumsal sorunlara yol açabilir.

İnternetin çok kısa denilebilecek bir sürede hem çok hızlı yaygınlaşması hem de toplumun tüm kesimlerini etkilemesi tarihteki insanlığı etkileyen büyük buluşlara fark attığımızı söyleyebiliriz.

Üretici ile kullanıcı arasındaki farkı ortadan kaldıran dijitallik her şeyi sayısal kodlara çevirdiği için hem üreticiye hem de kullanıcıya verileri arayüz üzerinde depolama imkânı verir ve verilerin iletim hızını artırır (Binark & Löker, 2011b, s. 9).

Arama motorları, kullanıcının aramak istediği anahtar kelimeleri çeşitli algoritmalar kullanarak saniyeler içerisinde yüzlerce içerik veya kaynak sonuçlarını sıralamaktadır.

Yakın zamanda yaşanan COVID-19 salgınının da etkisiyle eğitimden alışverişe kadar pek çok alanda on-line işlemlerin çoğaldığını söyleyebiliriz.

İnternetin günlük hayatımıza girmesiyle insanların sanal âlemde ilişkileri artmıştır. Bu durum da insanların birbirine karşı ne kadar dürüst oldukları sorusunu akla getirmektedir. Bu konuda iki farklı düşünce ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki insanların internette birbirlerine daha dürüst olduğu düşüncesidir. Bireyin kimliğini kolayca gizleyebilmesi, onu bloglara üye olarak kendisiyle ilgili bilgileri dürüstçe sanal ortamda paylaşabilmesini sağlamaktadır. Çoğu kişi; kendileriyle ilgili bilgileri bir daha karşılaşmayacakları, tanımadıkları kişilerle rahatça paylaşabilmektedir. Psikologlar tarafından “trendeki yabancı” olgusuyla açıklanan bu durumun diğer bir nedeni ise bazen insanların kendileri ile ilgili gerçekleri ailesine ve yakın arkadaşlarına anlatmaktan daha kolay gelmesinden kaynaklanmaktadır (Sayar, 2016, s. 773). Diğer taraftan internet üzerinde bireyin sosyal baskı olmadan rahat hareket edebilmesi, kimliğin gizlenerek kolaylıkla sahte kimliklerin oluşturulabilmesi sanal mecrada iletişim kurduğu kişileri yanıltmak veya güven kazanmak amacı taşıyabilir.

Dinî bayram günleri, mübarek gün ve gecelerde dinî içerikli mesajların dinin pratik boyutu ile ilgisi olmayan kesimler tarafından da paylaşıldığını söyleyebiliriz. Kişi dindar olmadığı hâlde paylaşımlarıyla dindar görünmeye çalışabilmektedir.

Sosyal medya, lise arkadaşları gibi ortak özelliklere sahip kişilerin bir araya gelerek grup oluşturmalarına imkân vermektedir. Gruptaki kişiler resim, video ve ilgi alanlarıyla ilgili paylaşım yapabilmektedir.

Her geçen gün sosyal medya platformlarının sayısı ve özellikleri artmaktadır. Bu platformlar profil oluşturma, paylaşım yapabilme, arkadaş ekleme veya çıkarma, yorum yapma, eğlence amaçlı zaman geçirme, iletişim kurma, haberleri takip etme gibi çeşitli özellikler içermektedir.

Sosyal medyada insanların en güzel ve en özel anlarını paylaşması takipçilerde onların hayatının kendilerinin hayatından daha zevkli, konforlu olduğu algısına kapılmalarına neden olabilmektedir.

Sosyal medya bilgilerin ve haberlerin hızla yayılımını sağlayarak kitleleri etkileyerek peşinden sürükleyebilmektedir.

Gençler, sosyal medyada popüler figürlerin giyim tarzlarını, davranışlarını taklit etmektedirler. Sosyal medyada meydan okuma (challenge) akımları hızla yayılmaktadır. Bu tür akımlara kapılan gençler çok farklı aktiviteleri deneyerek sosyal medya hesaplarında paylaşmaktadırlar. Beğeni almak, takipçi sayısını artırmak, fenomen olmak için yapılan bu deneyimler zaman zaman yaralanmalara hatta ölümlere neden olabilmektedir.

Sosyal medyada mükemmel yaşam tarzlarını, başarılı hayat hikâyelerini, idealize edilmiş vücut ölçülerini ve güzellik standartlarını görmek gençlerin kendi hayatlarını kıyaslama yaparak sorgulamalarına bunun sonucunda da düşük öz güvene, yetersizlik duygusuna kapılmasına neden olabilmektedir. Paylaşımlarına olumlu geri bildirim almaları kendilerini daha iyi hissetmelerini sağlamakta ve kendilerine olan güveni artırmaktadır.

Etkileyiciler (influencer), sosyal medya platformlarında ünlü olarak geniş bir takipçi kitlesine ulaşan ve bu kitle üzerinde çeşitli içerikler üretmek için yönlendirici önerilerde bulunan kişilerdir. Etkileyiciler (influencer), markalar için sponsorluk yaparak geniş kitlelere ulaşmanın en etkili yollarından biri olmuştur. Etkileyiciler (influencer), takipçilerini aktif tutmak için onların sorularına, yorumlarına cevap verirler, yeni ürünler ve eğilimler (trendler) hakkında bilgi verirler, yemek tarifleri, kişisel gelişim gibi konularda onları eğitmek ve eğlendirmek amacıyla içerikler üretirler.

Sosyal ağ sitelerini web tabanlı hizmetler olarak tanımlayabiliriz. Bu hizmetler bireylere sınırlı bir sistem içinde genel veya yarı genel bir profil oluşturma imkânı verir, diğer kullanıcıların listesini oluşturur ve onlarla bağlantı paylaşır, ayrıca sistem içindeki diğer kullanıcıların bağlantı listelerini görüntüleyip gezme olanağı sağlar (Boyd & Ellison, 2007, s. 211).

Sosyal medya, duygu ve düşüncelerin paylaşıldığı, iletişim ve bilgi alışverişinin gerçekleştirildiği; sosyolojik anlamda sosyalleşme olgusunu içermeyen, sanal sohbet ve ilişki ağlarıyla şekillenen teknolojik platformlar, içerikler ve ortamlar bütünü olarak tanımlanabilir (Akyürek, 2020, s. 59).

Bilinen ilk sosyal ağ sitesi 1997'de ortaya çıkmıştır. SixDegrees.com, kullanıcıların profil oluşturmalarına, arkadaşlarını listelemelerine ve 1998'den itibaren arkadaş listelerinde gezinmelerine izin vermiştir (Boyd & Ellison, 2007, s. 214).

Çalış-Duman ve Aksoğan'ın sosyal medyanın üniversite öğrencileri üzerindeki etkilerini incelediği araştırmada, öğrencilerin büyük bir kısmının maliyeti düşük olan birden fazla sosyal medya platformunu aktif bir şekilde kullandığı gözlemlenmiştir. Araştırmaya göre, öğrenciler günün büyük bir bölümünü sosyal medyada geçirerek düşüncelerini ifade etmek, fotoğraf paylaşmak, video izlemek ve paylaşmak, arkadaşlarıyla mesajlaşmak gibi çeşitli aktivitelerde bulunmaktadır. Bunun yanı sıra sosyal medya platformları derslerle ilgili gelişmeleri takip etme, sınıf içi paylaşımları artırma, başarılı bireyleri izleme ve hoca-öğrenci etkileşimini güçlendirme gibi avantajlar sunmaktadır. Bu etkileşimlerin, dersleri daha eğlenceli ve iş birlikçi hâle getirdiği, ayrıca öğrencilerin araştırma, sorgulama, problem çözme ve karar verme gibi becerilerini geliştirerek akademik başarılarını olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir (Çalış Duman & Aksoğan, 2018, s. 1635).

Sosyal medyanın insanlar üzerinde yarattığı etkiler arasında, kendinden bahsetmenin verdiği haz, duygu ve düşünceleri anlık olarak paylaşabilme, istenilen şekilde kendini tanıtmaya ve "ideal ben"i başkalarına sergileme gibi faktörler öne çıkmaktadır. Ayrıca bilgiyi paylaşmak, toplumla ortak bağları güçlendirmek ve belki de en önemlisi, başkalarından beğeni ve onay alarak kendini önemli ve değerli

hissetmek de bu etkiler arasında yer almaktadır (Çalış Duman & Aksoğan, 2018, s. 1634). Sosyal medya paylaşımlarına arkadaşları kadar beğeni ve onay alamayan ya da yorum yapılmayan bireyler, kendilerini başkalarıyla kıyaslama eğilimine girmekte ve bu durum değersizlik hissine yol açabilmektedir. Özellikle sosyal medyanın sürekli bir rekabet ortamı yaratması, bireylerin kendi yeterliliklerini sorgulamalarına neden olabilir. Bu tür olumsuz duygular, öz güvenin azalmasına, sosyal izolasyona ve hatta psikolojik sorunların artmasına zemin hazırlayabilir.

Fromm, günümüz toplumsal değer yargıları anlayışında bireylerin “sahip olmak” kavramını yaşamın tek amacı olarak görmeye yönlendirildiğini ve sahip olmayanların değersiz hissettirilerek kendilerini bir “hiç” olarak algılamalarına sebep olduğunu vurgulamaktadır. Oysa gerçekten “olmak” için, bu sahip olma güdüsünden kurtulmanın ve bireyin değerini sahip olduklarıyla değil varoluşuyla tanımlamanın gerektiği ifade etmektedir (Fromm, 2003, s. 37). İnsanların eşyaları ve biriktirdikleri maddi değerlerle tanımlandığı bir toplumda, manevi ve kişisel gelişimle bağlantılı unsurlar genellikle arka planda kalır. Böyle bir ortamda, bireyler sahip olma güdüsüyle hareket ederek kendilerini sürekli başkalarıyla kıyaslar ve eksik olduklarına inandıkları şeylere odaklanır. Bu yaklaşım, bireylerde tatminsizlik hissi yaratırken toplumsal huzursuzlukları da beraberinde getirebilir.

1.6. Ergenlik Dönemi ve Özellikleri

Bireyin hayatı, çocukluktan yaşlılığa kadar uzanan yaşam çizgisi boyunca farklı gelişim dönemlerinden geçer. Bu dönemler, bireyin birbirinden farklı fizyolojik ve psikolojik özellikler sergilediği süreçlerdir. Yaşam çizgisini dikkate alarak bireyin hayatı, genel hatlarıyla çocukluk, ergenlik (gençlik), yetişkinlik ve yaşlılık olmak üzere dört ana gelişim dönemine ayrılarak incelenebilir. Ancak konu insan olduğunda bu gelişim dönemlerinin başlangıç ve bitiş noktalarını kesin yaş sınırlarıyla belirlemek oldukça zordur. (Koç, 2004, s. 232). Ergenlik, çocukluk ile yetişkinlik arasındaki bir geçiş dönemidir. Gençlik, belirli yaş aralıklarına sıkı sıkıya bağlı olmayan ancak ergenlik kelimesiyle eş anlamlı kullanılabilen bir yaşam evresidir. Ergenliğin başlangıcını ifade eden “buluş” dönemi, biyolojik ve cinsel gelişimin yoğun yaşandığı bir süreci temsil etmektedir (Kulaksızoğlu, 2001, s. 32). UNESCO genç bireyi,

öğrenim gören, hayatını kazanmak için çalışmayan ve evli olmayan bir kişi olarak tanımlar. Milli Eğitim Bakanlığına göre, gençlik biyolojik ve psikolojik olarak çocukluktan çıkıp toplum hayatında sorumluluk alma dönemine geçiş yapan, 12-24 yaş aralığını kapsayan bir dönemdir. (Kulaksızoğlu, 2001, s. 33). Ancak bilimsel çalışmaların gereklilikleri doğrultusunda her bir gelişim dönemi için kesin sınırlar olmasa da birbirine yakın yaş aralıkları belirlenmiştir (Koç, 2004, s. 232). Ergenlik evresinin yaş aralığı genellikle kızlarda 12-21, erkeklerde ise 13-22'dir. (Budak, 2009, s. 258).

İnsanlık gelişiminin en hassas ve dönüşümsel süreçlerinden biri olan ergenliği farklı evrelere ayırabiliriz. Buluş (erinlik) ya da ergenliğin başlangıç evresi, kızlarda genellikle 11-13 (veya 12-14) yaş aralığında, erkeklerde ise 13-15 yaş aralığında görülür. Ergenliğin orta evresi, kızlar için 14-16 yaş, erkekler için ise 15-17 yaş aralığında gerçekleşir. Son olarak ergenliğin ileri ya da son evresi, kızlar ve erkekler için 16-17 yaşından başlayarak 21 yaşına kadar uzanır. Ergenlik, insan yaşamında bedensel büyüme, hormonal değişimler, cinsel olgunlaşma, sosyal ve duygusal gelişim gibi birçok değişimin yaşandığı özel bir dönemdir. Bu süreç, genellikle buluş dönemiyle başlar ve bedensel büyümenin tamamlanmasıyla sonlandığı kabul edilir. Gençlik ise ergenlik dönemini de içine alan daha geniş bir yaşam evresini ifade eder. Bu nedenle gençlik kavramının ergenlik yerine kullanılması yanlış bir kullanım olarak değerlendirilmez (Kulaksızoğlu, 2001, s. 34).

Gençlik dönemi ve buluş çağı için belirtilen yaş aralıkları, toplumdan topluma değişiklik gösterir ve göreceli bir nitelik taşır. Gençlik çağının ne zaman başladığı gibi yetişkinliğe geçiş de her toplumda farklı kriterlere dayanır. Büyümenin ve fiziksel gelişimin tamamlandığı yaşlar biyolojik olarak gençlik çağının sonu olarak kabul edilse de bu durum tek başına kesin bir gösterge değildir. Biyolojik etkenlerin yanı sıra sosyolojik faktörler de gençlik ve yetişkinlik arasındaki sınırların belirlenmesinde fikir vermektedir (Kulaksızoğlu, 2001, s. 33).

Toplumumuzda bir kişinin yetişkin olarak algılanmasını sağlayan unsurlar arasında evlilik, askerlik hizmetinin tamamlanması, ebeveynlerinden ayrı yaşamak, ekonomik bağımsızlık, bir meslek sahibi olmak, üniversiteden mezuniyet ve

seçimlerde oy kullanma gibi kriterler yer alır. Bu unsurlar, bireyin yetişkin olarak tanımlanmasını sağlayan önemli göstergeler olarak değerlendirilir (Kulaksızoğlu, 2001, s. 33). Ülkemizde de kariyer yapabilmek için insanların mesleği üzerine daha vasıflı olması gerektiğinden, eğitim seviyesini ve çeşitliliğini artırma hedefi, eğitim sürecini uzatması ve gündelik yoğunluğun eğitim üzerine giderek artması toplumsal olgunluk yaşımı ve sürecini de artırmış ve uzatmıştır.

Ergenlik, bireyin çocukluktan yetişkinliğe geçerken fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal açıdan hızla değişim ve gelişim gösterdiği bir süreçtir. (Budak, 2009, s. 258). Ergenlik, bireyin çocukluk döneminin sona ermesinden fizyolojik olarak yetişkinliğe ulaşmasına kadar devam eden bir gelişim sürecidir (Koç, 2004, s. 233,234). Ömrün bu evresi, esasen hem kızlarda hem de erkeklerde birincil (üremeye doğrudan ilişkili olan) ve ikincil (üremeye doğrudan ilişkili olmayan) cinsiyet özelliklerinde görülen değişimlerin yaşandığı bir evredir. (Budak, 2009, s. 258). Biyolojik olarak fiziksel ve cinsel gelişim açısından bu dönem, çocukluktaki olgunlaşmamış durumdan yetişkinlikteki cinsel olgunluğa geçişi temsil eder (Koç, 2004, s. 233,234).

Ergenler; farklı kişiliklere, tarzlara ve alışkanlıklara sahiptir. Bu dönemde yaşadıkları çelişkiler nedeniyle davranışları oldukça dalgalanabilir. Ruh hâlleri kolayca değişebilir, örneğin saatlerce odalarına kapanabilirler. Bazen huzursuzluk hissedebilir ve iştahları da değişken olabilir. Kimi zaman önlerine gelen her şeyi yerken kimi zaman yemek konusunda aşırı seçici davranabilirler. Ayrıca geç saatlerde uyuyup erken kalkma gibi alışkanlıklar da geliştirebilirler (Orvin, 1997, s. 145).

Ergenler, yetişkin gibi davranma ve yetişkin olma isteğiyle çocukluklarından uzaklaşmayı daha da arzu ederler. Çocuk olmadıklarını kanıtlamak için ebeveynlerinin tavsiyelerini emir olarak algılayabilir ve bu nedenle karşı çıkabilirler (Orvin, 1997, s. 148).

Ergenlik döneminde cinsel uyanışla birlikte bireylerde yeni ruhsal tepkiler ve davranışlar ortaya çıkar. Daha önce dengeli ve uyumlu olan çocuk, bu dönemde tedirgin, kuruntulu, zor beğenen ve çabuk tepki gösteren bir ergen hâline gelir. Duygular hızla iniş çıkışlar yaşar; kolayca sevinip üzülebilir, aniden sinirlenebilir ve

küçük şeyleri büyük sorun hâline getirebilir. Tepkileri tahmin edilemez bir hâle gelir. Bencillik artar, istekleri çoğalır, konulan kuralları anlamsız bulur. Anne ve babanın uyarılarına ani tepkiler verir, kaba davranır ve ters cevaplar vermeye başlar. Evde kalmayı istemez, dağınık ve dikkatsiz bir tutum sergiler; sık sık bir şeyler düşürüp kırar. Sürekli bir şeyler yiyip atıştırır, bulduğu her şeyi tüketir. Gürültülü müzikten hoşlanır, süslenme ve giyime olan ilgisi artar. Fiziksel görünümüne dair kaygılar ön plana çıkar; zayıf, şişman, uzun ya da kısa olmak sorun hâline gelir. Kapılarını kilitli tutar, kardeşlerini yanlarına yaklaştırmaz ve onları tersleyerek uzaklaştırır. Telefon kullanımı artar; arkadaşlarıyla uzun süre, gizli bir şekilde konuşurlar (Yörükoğlu, 2000, s. 38,39).

Ergenlik döneminde anne babaya ters davranmak kadar aşırı derecede uysal, ana babasının sözünden hiç çıkmayan ve hiçbir tepki göstermeyen bir gencin durumu endişe verici olabilir. Ana babasına hiç sorun çıkarmayan, çatışmadan kaçınan, daha fazla özgürlük veya hak talep etmeyen bir genç, iyi bir çocuk olarak kalabilir ancak olgunlaşamaz. Böyle bir genç, ana babasının gölgesinden çıkamaz ve birey olma yolunda ilerleyemez. Bu nedenle aşırı uyumlu görünen gençlere olgun bireyler olarak değil kimlik arayışından çekinen ve değişim sürecinin zorluklarını göze alamayan kişiler olarak bakmak gerekir. Bu gençler, uyumsuzluklarını geleceğe erteler ve aileden ilk kez ayrıldıklarında dengeyi kaybedip zorlanabilirler (Yörükoğlu, 2000, s. 126).

Ruh sağlığı, kişinin kendisiyle ve çevresiyle dinamik bir denge ve uyum içinde olmasıdır. Ancak gençlerin ruhsal dengesi oldukça değişkendir; sakin ve dengeli dönemler, endişe ve tedirginlik dolu dönemlerle yer değiştirebilir. Çocuklukta sevgi, bir bireyin en temel ruhsal gereksinimidir. Ancak gençlik çağında sevgi tek başına yeterli gelmez. Gençler, ailelerinden anlayış, güven ve özgürlük bekler. Kendilerine bir çocuk gibi değil bağımsız bir birey olarak değer verilmesini, kendi başlarına karar alabilecekleri bir alan tanınmasını ve bağımsızlık çabalarının desteklenmesini isterler (Yörükoğlu, 2000, s. 131,132).

Ergenlik süreciyle bireyin kendisini nasıl algıladığı hususunda da bir takım gelişme ve değişimler görülür. Çocuklar, ergenler ve yetişkinler, genellikle

bedenlerinin nasıl görüldüğüne dair bir algıya sahiptir. Bu algı, bireyin aynaya baktığında yüzü ve vücudu hakkında edindiği düşünceleri ifade eder. Vücut imgesi gelişim sürecinde ergenlerin büyük bir kısmı, toplum ve kültür tarafından ideal beden olarak sunulan modellerin etkisinde kalmaktadır (Kulaksızoğlu, 2001, s. 41). Bu süreçte ergenler; çevrelerinden, medyadan ve sosyal medyadan aldıkları mesajlarla toplumun estetik normlarına uygun bir beden imgesi oluşturma eğilimindedirler. Bu nedenle ergenlik döneminde genellikle idealize edilmiş fiziksel özelliklere sahip olma arzusu artar ve bu, bireyin öz güvenini etkileyebilir. Ayrıca bu ideal beden imgesine ulaşma çabası, ergenlerin bedenlerini olduğu gibi kabul etmelerini zorlaştırabilir.

Ergenlik döneminde bireyde değişme ve gelişmelerden bir başkası da çocukluk dönemindeki bağımlılık ve hamlık hâlden kurtularak olgunlaşmaya ve bağımsız bir birey olmaya doğru ilerlemesidir (Budak, 2009, s. 258). Ergenlik, çocukluktan gençliğe geçişte kimlik ve kişilik gelişimi açısından kritik ve zorlu bir ara dönem olarak kabul edilir. Bu evrede otoriteye karşı çıkma, bağımsızlık isteği, stres, çatışma, cinsel dürtülerin baskısı, dinî şüphe ve tereddütler ile suçluluk ve günahkârlık duyguları gibi ruhsal problemler sıklıkla yaşanır (Çayır, 2014, s. 60). Genel olarak bu dönem, bireyin zorluklarla yüzleştiği bir süreçtir. Ergenlikte duygusal hassasiyet en üst seviyeye çıkar, zihinsel kapasitede belirgin bir artış gözlenir, cinsel dürtüler belirginleşir ve bedende hızlı ve fark edilir değişimler yaşanır. Sosyal ilişkilerde ise anne ve babadan uzaklaşma eğilimi ve arkadaş grubuyla daha güçlü bir bağ kurma çabası dikkat çeker (Hökelekli, 1986, s. 37).

Ergenlik döneminde bireyde değişme ve gelişmelerden biri de bireyin fiziksel açıdan önemli ve çoğu zaman rahatsız edici değişiklikler yaşamasıdır. Bu dönemde cinsel özelliklerde, vücut imajında, cinsel ilgide, sosyal rollerde, zihinsel gelişimde ve öz kavramda belirgin dönüşümler meydana gelir. Cinsel olgunluktan hemen önce boyda ve kiloda görülen ani artış, bireyin vücudundaki değişmelere uyum sağlama çabalarını beraberinde getirir. Ergenlik dönemi, psikolojik açıdan da önemli ve çoğu zaman rahatsız edici değişikliklerin ve sorunların yaşandığı bir gelişim dönemidir. (Budak, 2009, s. 258,259), (Koç, 2003, s. 131,132). Ergenlerin duygusal gelişim ve değişimlerinde dikkati çeken ilk nokta, duyguların yoğunluğundaki artış ve

istikrarsızlıktır. Bu duygusal dalgalanmalar; karşı cinse ilgi duyma, mahcubiyet ve çekingenlik, hayal kurmada artış, tedirginlik ve huzursuzluk, yalnızlık isteği, çalışmaya karşı isteksizlik ve çabuk heyecanlanma gibi durumlarla kendini gösterebilir (Koç, 2004, s. 235). Ergenlik dönemi, ergenlerin bağımsızlık kazanma isteğiyle eski duygusal bağlardan kurtulup yeni ilişkiler kurma girişimlerine eşlik eden duygusal dalgalanmalarla karakterizedir. Ayrıca bu dönemde bazı ergenlerde aileyle çatışma, yabancılaşma ve erişkin değerlerine düşmanlık gibi çalkantılı davranışlar gözlemlenebilir. Bunun yanı sıra anti-sosyal davranışların yaygınlığı ve sıklığı da ergenlikte doruk noktasına ulaşabilir, bu da bu dönemi hem birey hem de çevresi için daha karmaşık hâle getirebilir (Budak, 2009, s. 258,259).

Ergen bireylerin belirgin niteliklerinden biri de ergenin ebeveyninin görüşlerine değer vermesi ve ondan büyük ölçüde etkilenmesidir. Ergen, ebeveyninin yılların deneyimlerinden edindiği bilgi birikiminin farkındadır. Ancak ergen bazen tavsiye ya da yardım istemekte zorlanır çünkü bu, ona göre zayıflık ve beceriksizlik olarak kabul edilebilir. Diğer bir sorun ise erişkinin ergenin sorunlarını küçümsemesidir. Ebeveynin gözünde saçma ve önemsiz görünen bir konu, ergen için son derece önemli olabilir (Orvin, 1997, s. 149).

Ergen bireylerin belirgin niteliklerinden bir başkası da anoreksiya nervoza ve bulimia nervoza gibi rahatsızlıkların ergenlik döneminde çok görülmesidir. Anoreksiya nervoza ve bulimia nervoza, ergenlik dönemindeki genç kızlarda erkeklere göre daha yaygın olarak görülür. Bu rahatsızlıklar; aşırı yeme, yemek yemeyi reddetme veya her ikisinin birleşimi şeklinde kendini gösterebilir. Bu ergenler, aşırı yemek yedikten sonra zorla kusar ve ardından tekrar yemek yerler. Şişmanlık olarak gördükleri durumu engellemek için aşırı şekilde vücutlarını çalıştırır ve bunu bazen gizlice yaparlar. Kilo vermek için ısrarla diyet yaparak ciddi beslenme sorunlarına yol açacak şekilde aşırı sınırlamalar uygularlar (Orvin, 1997, s. 155).

Ergenlik döneminin gelişim ve değişimlerinden biri de birtakım tehditlerin ortaya çıkmasıdır. Erikson'a göre ergenlik dönemindeki en önemli tehditlerden biri, kimlik ve rol karmaşasıdır. Bu dönemde birey ya kim olduğunu keşfederek sağlam bir benlik duygusu geliştirir ve ergenlikten bilinçli bir şekilde çıkar ya da rolüne dair

belirsizlikler yaşayarak karmaşık bir zihinle yetişkinliğe adım atar (Orvin, 1997, s. 167). Ona göre gençlik bunalımı, aslında bireyin kendi kimliğini arama sürecinde yaşadığı bir bunalımdır. Ergenlik döneminde benlik zayıflar ve hem alt benliğin hem de çevrenin baskısı altında kalır. Alt benlikten gelen, doyum arayan cinsel dürtüler benliği zorlayarak düzenleme kapasitesini zayıflatır. Hızlı fiziksel büyüme ve değişen beden imajı, benliği yeni uyum süreçlerine zorlar. Aynı zamanda çevrenin değişen ve artan beklentileri, benliği yoğun bir düzenleme ve yapılandırma çabasına yönlendirir (Yörükoğlu, 2000, s. 112).

Ergenlik döneminin gelişim ve değişimlerinden biri de dinî açıdan bir uyanış yaşanmasıdır. Ergenlik dönemi (12-18 yaş), bireylerin dinî açıdan bir uyanış yaşadıkları bu süreçte ya çocukluk dönemindeki inançlarına daha sıkı bağlandıkları ya da bu inançları sorguladıkları hatta bazen terk etme kararı aldıkları görülür (Argyle & Beit-Hallahmi, 1992, s. 320).

Ergenlikte din anlayışında birey, 12 yaşına kadar genellikle içinde bulunduğu geleneğin etkisiyle şekillenen bir dinî anlayışı sürdürür. Bu anlayış, yetişkinlerin otoritesine ve onların uyguladığı dinî kurallara dayalıdır (Hökelekli, 2001, s. 268). İlk dinî ilişkiler, çocukluk döneminde anne ve baba ile kurulan bağlar doğrultusunda şekillenir. Çocukta iradeye dayalı bir iman başlangıcı olmadığı gibi bilinçli karar verme veya engelleme yetisi de gelişmemiştir. Dinî hazırlık, duygusal bir temelde ortaya çıkar ve yetişkinlerin yönlendirmesiyle biçimlenir. Öğrenme, taklit ve özdeşleşme süreçleri bu gelişimde önemli rol oynar. Çocuklukta temeli atılan dinî kişilik, ergenlikte bilinçlenir ve yaratıcı dinî hedefler kazanmaya başlar. Bu dönemde, otorite etkisiyle şekillenen iman bağımsızlaşır; çocukluk inançları sorgulanarak ya aynen benimsenir ya da değişime uğrayarak bireysel bir boyut kazanır. Ergenlik, iradenin iman üzerinde bağımsız bir rol üstlendiği ve farklı dinî tutumların netleştiği bir dönemdir (Hökelekli, 1985, s. 27).

Ergenliğe yakın yıllarda ve ergenliğin başlangıcında zihin ve düşünce hayatı gerek derinlik gerekse genişlik yönünden büyük bir kapasite kazanır. On iki on üç yaşlarında başlayan “soyut düşünme” kabiliyeti okulun ve toplum kültürü

çerçevesindeki tecrübelerin yardımıyla ergeni problem tahlilleri yüksek seviyeli genellemeler yapmaya sevkeder (Hökelekli, 2001, s. 267).

Ergenliğin krizli dönemine tam anlamıyla girmeden önce, dinî ilgi ve duyarlılığın yüksek olduğu süreç yaşanır. Bu süreçte ibadetlere katılım, camiye gitme, helal-haram ve günah-sevap gibi konulara yönelik ilgi belirgin şekilde artar. Ancak bu dinî yoğunluk dönemi uzun sürmez; ergenlik bunalımlarının başlamasıyla birlikte din de bu süreçten etkilenir (Hökelekli, 2001, s. 269).

Ergenlerde din anlayışını etkileyen bir başka husus da ergenlik buhranıdır. Psikolojik boyutuyla ergenlik buhranı diye tabir edilen ergenlik sürecinde görülen ergenlik buhranı, bireyi kendi iç dünyasını keşfetmeye yönlendirir. Bu süreçte ergen yalnızlığı deneyimler. Yalnızlık hem acı verir hem de arzulanır çünkü bu deneyim, bireyin öz benliğini keşfetmesine olanak sağlar. Yalnızlık, dostluk bağlarının fark edilmesine ve evrene duygusal ve sembolik bir katılım arzusunun doğmasına eşlik eder. Tüm bu duygusal dalgalanmalar, ergenlik çağındaki bireyin dinî algısını da etkiler. Allah tasavvuru, ergenlik öncesinde genellikle kişileştirmeye dayanan bir dönemden geçer. Bu dönemde “ilah” kavramı, zihinde kurtarıcı ya da baba figürü gibi somutlaştırılmış bir şekilde anlam bulur. Ancak 15, 16 yaşlarına gelindiğinde bu kişileştirmeye dayanan anlayış yerini soyut bir ilah kavrayışına bırakır. Bu yeni dönemde ilah; biçimsiz, eşsiz, ruhani ve her yerde var olan bir güç olarak düşünülür. İtaat, dua, güven, korku ve terk edilmişlik duygusu gibi sübjektif figürler, bireyin dinî anlayışını derinleştirir ve dönüştürür (Vergote, 1981, ss. 583-585).

Gerek soyut düşünme kapasitesindeki artış gerekse de ergenlik buhranının gerçekleştiği ergenlik süreci, bireyin dinî inanç ve kavramları ciddi bir şekilde düşünmeye, incelemeye ve eleştirmeye başladığı bir süreçtir (Koç, 2003, s. 131,132). Bu süreçte gençler geçici olarak dinî şüpheler ve kararsızlıklar yaşayabilir (Hökelekli, 1986, s. 37). Ergenlerde dinî şüphelerin genellikle 12-15 yaş aralığında başladığı, en yoğun şekilde ise 16-18 yaş aralığında yaşandığı tespit edilmiştir. 18 yaşından itibaren bu şüphelerde azalma görülmekte, 20’li yaşlarda ise tamamen sona ermektedir. Bu bulgular, Türkiye ve Batı’da yapılan alan araştırmalarının sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Cinsiyet faktörü dikkate alındığında ise kız ergenlerde dinî şüphelerin

erkeklerle kıyasla daha erken ortaya çıktığı ve yine daha erken sona erdiği belirlenmiştir (Bahadır, 1994, s. 97,158). Bu süreçte ergen, dinî konulara mantık (kişisel ölçütlere dayanan bir mantık) odaklı bir yaklaşım sergileyebilir ve bu durum, şüphe ve tereddütlere yol açabilir. Eğer bu şüpheler çözüme kavuşmazsa birey agnostik tutum ve davranışlar gösterebilir. Ancak ergenlik döneminin sonlarına doğru genellikle dinî konulardaki sorunlarının büyük bir kısmı çözüme ulaştırılır ve buna bağlı olarak dinî tutum ve davranışları daha belirgin bir hâle gelir (Koç, 2003, s. 131,132). Ergenliğin sonlarına doğru, kesin dinî tercihlerle birlikte inanç ve tutumlar şekillenerek son hâlini alır (Hökelekli, 1986, s. 37).

Ergenlik döneminde görülen gelişim ve değişimlerden biri de mevcut sosyo-kültürel yapıyı ve değerleri eleştirme ve sorgulama eğilimidir. Bu bağlamda *Kur'an-ı Kerim*, bir önceki paragrafta sıralanan ve günümüzde görülen olumsuzluklarının aksine putperest bir toplumda Allah'ın varlığını ve birliğini açıkça savunarak içinde buldukları putperest topluma karşı çıkan Ashab-ı Kehf gençlerini örnek olarak verilebilir (Özdemir & Kavak, 2014, s. 1219).

Ergenlik döneminde bireylerin kişiliklerini oluşturma sürecinde ideal şahısları benimsemek ve onlara benzemeye çalışmak önemli bir özellik olarak öne çıkar. Birçok ergen, dinî yaşayış açısından ideal gördükleri kişilerin karakterlerini dinle özdeşleştirir. Ancak bu kişilerde fark ettikleri eksiklikleri dine yansıtma eğiliminde olabilmektedirler (Bahadır, 1994, s. 44). İdeal kabul ettikleri şahısların tutum ve davranışları din algılarının şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu şahısların tutarlı ve örnek davranışlar sergilemesi, ergenlerin dinî değerlere bağlılıklarını güçlendirirken tutarsızlıkları veya hataları, dinî şüphelerin oluşmasına ve dinî değerlerden uzaklaşmalarına yol açabilir. Dolayısıyla ergenlerin dinî rol modellerle kurdukları etkileşim, dinî kimliklerinin oluşumunda belirleyici bir etkiye sahiptir.

Ergenlik dönemi, bireyin otorite etkisiyle şekillenmiş iman hayatından bağımsızlaşarak kendi inançlarını sorguladığı ve yeniden şekillendirdiği bir evredir. Çocuklukta benimsenen inançlar, bu dönemde kontrol edilip değerlendirildikten sonra ya olduğu gibi kabul edilir ya da kısmen veya tamamen değiştirilerek bireyin kişiliğine

uygun hâle getirilir. Bu süreç, kesin dinî tercihlerin yapılması ve farklı dinî tutumların belirginleşmesiyle sonuçlanır (Hökelekli, 2009, s. 67).

Dinî gelişim, başlangıçta duygusal bir yoğunlukla kendini gösterir. Bu dönemde ergen, içsel bir kararsızlık ve şaşkınlık içinde içgüdüsel olarak Allah'a yönelmeye başlar. Dinî inanç ve değerler birdenbire onun için büyük bir anlam ve önem kazanır. Ölüm, cennet, cehennem, kader ve insanlar arasındaki eşitsizlikler gibi konular üzerine derin düşünceler geliştirmeye başlar. 12-13 yaşlarındaki çocuklarda Allah tasavvuru daha manevi ve soyut bir hâl alır. Bu dönemde Allah, şekilsiz, cisimsiz ve hiçbir şeye benzemez şekilde algılanır (Hökelekli, 2001, s. 269). Soyut düşünme yeteneği sayesinde gençler, dinin hakikatlerini daha doğru kavrayabilmekte ve Allah, ahiret, kıyamet, melek, cennet ve cehennem gibi soyut kavramları anlamlandırabilmektedir. *Kur'an-ı Kerim*'de nedensel düşünme tarzıyla soyut bir Tanrı anlayışına yönelme sembolü olarak Hz. İbrahim örnek verilmektedir. (Özdemir & Kavak, 2014, s. 1218).

İnsan hayatında imanla ilgili şüpheler, kararsızlıklar ve iç çatışmalar en çok 14-18 yaş arasında belirginleşir. Bu dönemin ardından bireyler genellikle geleneksel dinî kalıpları eleştirip değerlendirme sürecine girerek kişisel bir din anlayışına ulaşmaya çalışır. Zihinsel gelişimle birlikte düşünce kapasitesinin artması, ergenlikte bağımsızlık ve güçlülük duygularını uyandırır. Bu süreçte genç, kendini yetişkinlerle eşit görmeye başlar ve anne ve babasının düşüncelerini eleştirme eğilimi gösterir. Bağımsız bir kişilik olarak kendisini ifade etme arzusu güçlendikçe ebeveynleriyle olan ilişkilerinde çatışmalar yaşanabilir. Ergenlerin bir araya gelerek arkadaşlık ilişkilerini geliştirmesi, bir alt kültür ve değerler sistemi oluşturmalarına zemin hazırlar. Bu durum, anne ve babaya ve diğer otorite figürlerine karşı isyan eğilimlerini güçlendirir ve destekler (Hökelekli, 2001, s. 270). 17-18 yaşlarına doğru duygu ve heyecan hayatının olgunlaşmaya başlaması ve ergenlik bunalımının yatışmasıyla birlikte iman şüphelerinin azalmaya başladığı gözlemlenebilir (Hökelekli, 2001, s. 272).

Ergenlik dönemindeki dinle ilişkili hususlardan biri de cinsel uyanıştır. Cinsel uyanış, gençlerde yoğun duygusal gerginliklere sebep olabilir. Bu dönemde cinsel

eğilimlerin zirveye ulaşması, cinsellik duygusu ile bu duyguyu kontrol altına almayı hedefleyen dinî kurallar gencin zihninde çatışmalara yol açması kaçınılmazdır. Gençlerin büyük bir kısmı, dinî inançları ile cinsel ilişkiler arasındaki çatışmalardan kaynaklanan suçluluk ve günahkârlık duygularından rahatsızlık duymaktadır (Hökelekli, 2001, s. 274,275). Bu çatışma, özellikle sosyal medya platformlarında cinsel içeriklerin yaygınlığı ve internet sayesinde cinsel uyarılmayı tetikleyen görsellere ve videolara kolayca erişimle daha da derinleşebilir zira bu unsurlar cinsellik duygusunu güçlendirirken dinî kurallarla olan uyumsuzluğu daha belirgin hâle getirebilir.

Çocukluk döneminde sağlıklı bir gelişim gösteren gençler, genellikle kısa süreli bir kararsızlık ve bunalım döneminin ardından dinî inanç ve değerlerini bilinçli bir şekilde yeniden keşfeder ve onlara daha güçlü bir şekilde bağlanır. ABD’li araştırmacı Hall, gençlerin dine dönüş sürecinin genellikle 16-17 yaşlarında yaşandığını belirtirken Starbuck, bu sürecin doruk noktalarını 12, 16 ve 19 yaşları olarak tespit etmiştir. Ergen, çocukluk döneminden itibaren kendisine huzur veren dinî inançlarına tekrar sarılarak bu değerler doğrultusunda yaşamını şekillendirmeye başlar. Bu süreç, ergende rahatlama, huzur, sevinç ve güven duygularının gelişmesine katkı sağlar (Hökelekli, 2001, ss. 277-280).

Dinî inanç ve tutumların netleştiği yaş aralığı genellikle 18-21 olarak kabul edilir. Ergenlik döneminin sonlarına doğru gençlerde dinî arayışlar, şüpheler, kararsızlıklar ve bocalamalar genellikle sona erer ve bir sonuca ulaşır. Bu durum, gencin din konusunda kendi tutumunu belirleyebilecek zihinsel ve duygusal olgunluğa erişmesiyle gerçekleşir. Bazı gençler, bu süreçte çocukluk dönemindeki inançlarından farklı bir şekilde dinî değerler dünyasını yeniden inşa ederler. Bu noktada, gençlerin bağlı oldukları cemaat veya grupların desteği önemli bir rol oynar. Diğer yandan bir grup genç ise ailelerinden öğrendikleri dinî inanç ve değerleri geleneksel kalıplarıyla olduğu gibi ya da çok az değişiklikle devam ettirir (Hökelekli, 2001, s. 280).

Ergenlik dönemi, doğası gereği sorunlu ve bunalımlı bir yaşam evresi olarak bilinir ve bu durum bilim çevrelerinde genel olarak kabul görür. Gençlerin karşılaştıkları sorunlar, yalnızca gelişmiş ülkelere özgü olmayıp farklı kültürler ve

dönemlerde benzer biçimlerde gözlemlenebilen neredeyse evrensel bir olgudur. Ancak bu sorunların hem yaygınlığı hem de derinliği, özellikle son yüzyılda belirgin şekilde artmış görünmektedir. Erikson'un ifadesiyle günümüz gençleri “kimlik karmaşası” ya da “kimlik bunalımı” olarak adlandırılan bir süreçten geçmektedir (Hökelekli, 2009, s. 71).

Kimlik karmaşası yaşayan gençler, dinin kimlik kazandırıcı yönünde bir çözüm bulabilmektedir. Bu sayede değişim ile denge veya bütünleşme ihtiyacı arasındaki çatışmalardan sıyrılarak tutarlı bir benlik geliştirebilirler. Bu durum, hayata ve insanlara daha olumlu bir bakış açısı kazanmalarını da sağlamaktadır (Hökelekli, 2002, s. 21). Din, ahlaki değerler ve hayata dair ilkeler sunarak gençlerin zorluklarla başa çıkmalarını ve daha bilinçli kararlar almalarını desteklemektedir. Aynı zamanda gençlere yaşamlarına anlam katacak bir çerçeve sunarak ve toplumsal aidiyet duygusunu güçlendirmektedir. Kendini bir bütünün parçası olarak hisseden birey, yalnızlık ve yabancılaşma duygularına karşı daha dirençli hâle gelmektedir.

Gençlerin dinî yönelimlerinde, değişen toplumsal koşullar doğrultusunda bazı değişimlerin meydana gelmesi doğal bir durumdur. Ancak gençlik ruhu, özünde dine oldukça yakın olup dinle birçok açıdan bağlantılıdır. Özellikle hayatın anlamı, kimlik arayışı, insani görev ve sorumlulukların sınırları gibi entelektüel meselelerin yanı sıra duygusal ve sosyal ihtiyaçların tatmini de gençlerin dinî motivasyonlarında önemli bir rol oynamaktadır. Ülkemizde ise en büyük belirsizlik ve çelişkilerin hâlâ din alanında yaşandığı bir gerçektir. Birbirine tamamen zıt dinî anlayışlar, yorumlar ve uygulamalarla karşılaşan gençlerin ya aşırı uçlara yönelmeleri ya da dinî ilgisizlik ve güvensizlik geliştirmelerinin önüne geçmek oldukça zordur. Tüm bu zorluklara rağmen, dinî inanç ve değerlere olan ilgi seviyesi her zaman yüksek düzeyde kalmayı sürdürmektedir (Hökelekli, 2009, s. 75).

Çağdaş tüketim toplumu, narsist ve hazcı bir ahlak anlayışını ön plana çıkaran bir kültürel dönüşüm sürecinden geçmektedir. Bu süreçte anlık tatmin arayışlarıyla hareket eden bireylerde toplumsal bağların zayıfladığı ve sorumluluk duygusunun geri plana itildiği gözlemlenmektedir. Tüketim toplumunun aşırı bireycilik anlayışı, insani değerlerden yoksun, davranışlarına rehberlik eden insani ilkelerden mahrum ancak

özerklik ve kontrol konularında abartılı bir hâkimiyet iddiası taşıyan bir benlik yapısının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Gençler, dinî inanç ve değerleri benimseyip içselleştirdikleri ölçüde modernizm ve postmodernizmin yıkıcı etkilerinden korunarak daha sağlıklı ve bütünleşmiş bir benlik yapısı geliştirebilmektedir (Hökelekli, 2009, s. 84,85).

Günümüz modern toplum koşullarında din ile dünya arasındaki uyumun sağlanması önemli bir sorun alanı oluşturmaktadır. Seküler nitelikli modern ideolojiler, toplumsal hayattan dinî tamamen soyutlayarak bu sorunu çözmeyi amaçlamış ancak bu hedeflerinde başarılı olamamışlardır. Bununla birlikte modern yaşam tarzı tüm kurum ve kurallarıyla bireylerin hayatını etkilemeye ve şekillendirmeye devam etmektedir. Modern dünyada hem modern hem de Müslüman bir kimlik taşıyarak geleneksel anlamda dindarlığı sürdürmek oldukça güçtür. Bazı gençler, içinde buldukları çevreye uyum sağlamak için çoklu kimlik geliştirme yoluna gitmektedir. Bu durum, davranış düzeyinde de bir çeşitlilik ve çoğulluk yaratmaktadır. Dindar gençlerin bir kısmı, “çifte standart” olarak nitelendirilebilecek bir din ve ahlak anlayışı benimseyerek içsel çatışmaların ya da günahkârlık duygusunun ağır yükünden kurtulmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda dinin bazı emir ve yasakları içselleştirilip uygulanırken diğer bazı dinî kurallar bağlayıcı görülmemeyerek bu kurallardan bağımsız bir şekilde hareket edilmektedir. Örneğin meşru olmayan bir cinsel ilişkiyi önemli bir günah olarak görmeyen bir genç, gusül abdesti almayı ihmal ettiğinde derin bir rahatsızlık hissedebilmektedir (Hökelekli, 2002, s. 19,20).

Ergenlik dönemindeki gençlerde fiziksel gelişim ve zihinsel kapasitenin artmasıyla birlikte çevreye, özellikle arkadaş çevresine yönelme eğilimi, bağımsızlık duygusunun en yoğun şekilde ortaya çıkmasına neden olur. Bu süreçte evdeki kurallara uymama isteği ve anne ve babayı eleştirme gibi davranışlar, genç ile anne ve babası arasında çatışmalara yol açabilir. Bağımsızlık arzusu, gencin dine karşı olumsuz bir tutum geliştirmesine de yol açabilir. Anne ve babaya itaati öğütleyen dinî değerler ile bağımsızlık duygusu arasında bir çatışma yaşanabilir. Çünkü din, temelde bireyi bir bağ ile kuşatan bir bağlılık hâli gerektirir. Allah’a iman eden bir genç, kişisel bağımsızlık arzusundan feragat ederek yüce bir varlığa bağlanmayı kabul eder. Aynı

şekilde dinî değerler bireyin davranışlarını şekillendirerek onu belli bir bağlılık içinde tutar. Bu durum, psikolojik kendiliğindenlik güdüsüyle hareket eden ve güçlü bir bağımsızlık arzusu taşıyan ergen için bir çatışma kaynağı olabilir. Bununla birlikte dinin bireyi belli değerlerle kuşatması, aynı zamanda ona bu değerler doğrultusunda toplumsal normların ötesinde hür iradesiyle hareket edebilecek bir bağımsızlık duygusu kazandırabilir (Kula, 2002, s. 66).

Dinî tutum, bilişsel, duygusal ve davranışsal öğelerden oluşur. Bilişsel öge, bireyin dinî inançlarını, düşüncelerini ve bilgilerini kapsar. Duygusal öge, dinle ilgili heyecanları, duyguları ve bireyin iç dünyasında oluşan izlenimleri içerir. Davranışsal öge ise dinî pratikleri, ibadetleri ve davranışları ifade eder. Bu üç öge, bir araya gelerek bireyin dinî tutumunu şekillendirir. Dinî tutumlar, bireyin dinî yaşamını ve davranışlarını şekillendirir. Olumlu bir dinî tutuma sahip olan kişi, dinî davranışlar sergilerken olumsuz bir tutuma sahip olan kişi dinî davranışlardan uzak durur. Tutum, doğrudan gözlenebilir bir olgu değil bireyin davranışları üzerinden dolaylı olarak anlaşılabilir ve davranışa yön veren bir eğilimdir. Bu nedenle dinî tutumu doğrudan gözlemek mümkün değildir. Bir kişinin dine yönelik tutumu, din lehine veya aleyhine davranışlarıyla değerlendirilir (Kafalı, 2005, s. 36).

Dinin bireyler üzerinde olumlu birtakım etkileri bulunmaktadır. Bu etkilerden biri bireylerin ve toplumun ruh sağlığını koruma ve geliştirme açısından en güçlü psikolojik etkilerden biri olmasıdır. Ancak bu etkinin işlevsel hâle gelebilmesi, doğru ve yeterli bilgiyle uygun bilimsel öğretim ve anlatım yöntemlerinin kullanılmasına bağlıdır. Bu nedenle çocuk ve gençlerin dinî eğitiminde mevcut eksikliklerin, kusurların ve yetersizliklerin belirlenmesi ve bu sorunları gidermeye yönelik uygulamalara ve düzenlemelere öncelik verilmesi gerekmektedir (Hökelekli, 2009, s. 90).

Yapılan bir araştırmada dinî inanç ve ibadetlerin genç bireyler üzerinde olumlu etkileri bulunduğu tespit edilmiştir. Hayatın anlamını keşfeden ve dinî yaşamlarıyla umutlarını tazeleyen bu gençler, yoğun sıkıntı, kaygı ve öfke duygularını daha az deneyimlemekte ve olumsuz düşünce değişimlerinden daha az etkilenmektedir. Gençlik yılları, ruh sağlığı açısından hayatın en zorlu dönemlerinden biri olarak kabul

edilse de dinî inanç ve ibadetlerin kişilere sorunlarını aşma gücü sağladığı, umut ve iyimserliklerini artırdığı gözlemlenmiştir. Ayrıca ibadetlerini yerine getiren gençlerin daha cesur bir yaşam sürdüğü, hayatın zorluklarıyla başa çıkabildiği, mutluluğun izlerini bulduğu ve kendini daha güçlü hissettiği belirlenmiştir (Hayta, 2002, s. 147).

Din, gençlerin kendilerine ve başkalarına güven duygusu kazanmalarında önemli bir rol oynar. Öncelikle bireylerin belirli değerlere bağlanarak ve üstün bir varlığa inanma duygusu etrafında birleşmiş bir toplulukla kaynaşmalarına imkân tanır. Din, cemaat anlayışı, toplu ibadetler ve ayinlerle, bireye yalnız olmadığını hissettirir ve ona güven sağlar. Gence, belirli değerler sunmak ve bu değerler etrafında bütünleşen bir topluluk içinde bulunmak, toplumsal statüsünü ve anlamını keşfetmesine yardımcı olur, böylece kendisine güven duymasını sağlar. Bu güven duygusuyla genç, bilinçli kararlar verebilme, sorumluluk taşıyabilme ve kendini bağımsız bir birey olarak algılama yetilerini geliştirir. İslam da buluş çağından itibaren gence bir hayat anlayışı sunar, ona sorumluluklar yükler ve kendi başına hareket edebilme yeteneği kazandırır (Kula, 2002, s. 57).

Çocukluk döneminde dinî eğitimin Allah sevgisi temelinde verilmesi gerektiği bilinmektedir. Ancak ergenlik dönemine girildiğinde vicdan duygusunun gelişmesi ve soyut kavramları anlama kapasitesinin artmasıyla Allah korkusu ve korku mesajları, yüksek dozda olmamak kaydıyla vicdan gelişimine olumlu katkılar sağlayabilir. Ergenlik, sevgiyi daha anlamlı kılan bu tür mesajlara duyarlılığın arttığı bir dönemdir. Bununla birlikte ergenler en güçlü olumlu tepkileri sevgi temelli yaklaşımlara vermektedir. Duygusal bir yapıya sahip olan ergenin dinî algısında ve yaşantısında sevginin etkisi, korkuya oranla daha büyüktür. Eğer ergenin öz güveni yüksek, sağlıklı bir kişilik geliştirmiş ve komplekslerden uzak bir birey olmasını istiyorsak onunla kurduğumuz ilişkilerde sevgi ve ilgiye yeterince yer vermeliyiz. Sevgiyle büyütülen bir ergen, yetişkinlikte daha müsamahalı, saygılı, iyi niyetli bir dinî anlayışa sahip olur. Aynı zamanda dinî emir ve yasaklara riayet eden, ibadetlerinde süreklilik gösteren, pratik ve gözlemlenebilir dinî özellikler sergileyen bir birey hâline gelir (Albayrak, 2002, s. 333,334).

Ergenler, fiziksel ve psikolojik özellikler açısından kendilerine benzeyen, sevgi gösteren ve güç ya da üstünlük niteliklerine sahip modellerle özdeşleşme eğilimindedir. Sosyal tutum ve davranışlarda olduğu gibi ahlaki ve dinî tutumlarında da en çok özdeşim kurdukları kişilerin etkisinde kalmaktadırlar. Bu nedenle, gençlerin eğitiminden sorumlu olanların, öncelikle onlara örnek teşkil edecek davranışlar sergilemeleri büyük önem taşımaktadır (Kılavuz, 2002, s. 252).

Ergenlik dönemi, bireyin kişilik gelişimi açısından diğer yaşam evrelerinde görülmeyen derin değişimlerin yaşandığı önemli bir süreçtir. Bu değişim sürecinde dinî referanslar, ergenin zihinsel ve ruhsal açıdan gelişimine önemli katkılar sağlar. Din, varoluşsal sorulara tutarlı cevaplar sunarak ergenin davranışlarını yönlendirmesine yardımcı olur. Bu sayede, maddi ve manevi sınırlarını doğru şekilde değerlendirir ve sorunlara uygun çözümler üretir. Din, insanın sınırlı zihinsel kapasitesinin cevaplamakta zorlandığı insan ötesi sorulara hazır çözümler sunar. Bu yönüyle ergeni gereksiz detaylardan ve kısır döngülerden uzak tutar. Getirdiği ölçüler sayesinde zihinsel çelişkileri ve çıkmazları olumlu bir şekilde çözümler. Ayrıca, dinî hayatın metafizik boyutu, ergenin güçlenmesine ve direnç kazanmasına katkı sağlar (Bahadır, 2002a, s. 115,120).

Yirminci yüzyılın ilk yarısından itibaren Batı toplumlarında ve ülkemizde yaşanan büyük ve ani değişimler, gençlik sorunlarını da ön plana çıkarmış ve bu sorunlara olan ilgiyi artırmıştır. Toplumun en dinamik ve hassas kesimi olan gençler, yapıları ve konumları gereği bu değişimlerden en hızlı ve yoğun şekilde etkilenmektedir. Bu nedenle değişimin neden olduğu uyumsuzluk, yabancılaşma ve tepki hareketleri en belirgin şekilde gençler arasında ortaya çıkmaktadır (Bayyığıt, 2003, s. 221). Gençlerin yaşadığı sorunlar dinî tutum ve davranışlar bağlamında da ele alınmalıdır. Çünkü dinin sağladığı değerler sistemi kendilerini tanımalarına, hayatlarına anlam kazandırmalarına ve toplumla bütünleşmelerine yardımcı olmaktadır. Gençlerin günümüzde yaşadığı pek çok problem dinî değerlerle desteklenen bir eğitimle önlenabilir veya azaltılabilir.

Gençlere yönelik dinî anlatımda sevgi, merhamet ve hoşgörü dili tercih edilmeli, baskıcı bir üsluptan uzak durulmalıdır. Onlara örnek teşkil edebilecek dindar

rol modeller sunulmalı, dinî eğitim ise gençlerin sıklıkla kullandığı sosyal medya platformlarında yaş gruplarına ve ilgi alanlarına uygun eğitici ve eğlenceli içeriklerle desteklenmelidir. Din eğitimcileri, güncel sosyal ve psikolojik meseleleri iyi analiz ederek dinî rehberliği gençlerin karşılaştığı sorunlara yönelik olarak uyarlayabilmelidir. Ayrıca camiler ve çevresi, gençlerin ilgisini çekebilecek sosyal etkinlik alanlarıyla zenginleştirilmelidir.

1.7. İnternet Kullanımı ve Ergenlik: Etkileri ve Dinamikleri

Ergenlik döneminde gençlerin yaşamını etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bunlardan biri de şüphesiz son dönemin en önemli teknolojilerinden biri olan ve ergenler arasında yaygın olarak kullanılan internettir. Bu araştırmada, internet ile ergenler arasındaki ilişkinin ve internetin ergen bireyler üzerindeki etkilerinin de dikkate alınması gerekmektedir.

İnternet, gençlerin on-line dersler, eğitici kaynaklar, videolar vb. içerikler sayesinde bilgiye kolay ve hızlı erişimini sağlayarak öğrenme süreçlerini desteklemekte akademik başarılarına katkıda bulunmaktadır. Ancak bilgiye sınırsız ve kolay erişim ergenlerin doğru ve yanlış bilgiyi ayırt etmekte zorlanmasına neden olabilmektedir.

İnternet sosyal ilişkilerde ve iletişimde zorluk çeken gençler için ortak noktaları olan insanlarla sohbet (chat) odalarında veya sosyal medya platformlarında sosyal kaygı duymadan iletişim becerilerini geliştirmelerinde avantaj sağlayabilir. Gerçek kimliğini internet ortamında gizleyebilen birey takma ad (nickname) kullanarak farklı bir kimlikle yargılanma korkusu olmadan düşüncelerini, duygularını paylaşabilir. Hassas konularda benzer deneyimleri olan insanlarla kişisel sorunlarını konuşmayı kolaylaştırır. Aynı zamanda internetin, özellikle sosyal medyanın cazibesi, gençlerde daha fazla çevrim içi kalma isteği uyandırarak bağımlılık riskini artırmaktadır. İnternet bağımlılığı ise yüz yüze iletişimin azalmasına, sosyal izolasyona ve okul derslerinin ve kişisel sorumlulukların ihmal edilmesine yol açabilmektedir.

Günümüzde küreselleşmenin temel teknolojik altyapılarından biri olan internet, mekân ve mekâna dayalı iletişim süreçlerinin anlamında büyük bir dönüşüm yaratmaktadır. Bu gelişme, geleneksel mekân kavramının sonunu işaret ederken insanların iletişimlerinin artık ortak bir mekânda gerçekleşme zorunluluğunu ortadan kaldırmıştır (Aytaş, 2016, s. 404). Geleneksel iletişim yöntemlerinde belirli bir zamana ve fiziksel bir mekâna bağlıken internet bu sınırları ortadan kaldırmıştır. Sanal âlemde zaman ve mekân sınırlaması olmaksızın gezinilebilmektedir. Örneğin farklı kıtalardaki insanlar birbirleriyle iletişim kurabilmekte, konferansa veya derse katılabilmektedir. Bu durum iletişimin, günlük yaşamın, sosyalleşme süreçlerinin esnek hâle geldiği köklü bir değişim geçirdiği anlamına gelmektedir.

Akıllı telefonların hayatımıza girmesiyle günlük alışkanlıklarımızda önemli değişiklikler meydana gelmiştir. İnternete erişim kolaylaşmış, kullanım süresi uzamış ve kullanım amaçları çeşitlenmiştir. Artık iletişim sadece telefon görüşmeleriyle sınırlı kalmayıp görüntülü aramalar ve sosyal medya üzerinden sesli ve yazılı bağlantılar kurmak da mümkün hâle gelmiştir.

Akıllı telefonlar, geleneksel medyanın sunduğu eğlence anlayışını da dönüştürmüştür; müzik, video ve oyun gibi içeriklere her an erişim imkânı sağlamıştır. Ayrıca, mobil uygulamalar sayesinde bankacılık işlemleri, navigasyon, fatura ödeme, e-okul, e-devlet hizmetleri, on-line alışveriş, yemek siparişi ve finans yönetimi gibi işlemler artık her yerden kolayca yapılabilir hâle gelmiştir. Akıllı telefonların yaygınlaşmasıyla birlikte, televizyon izleme alışkanlıkları da değişime uğramıştır. Artık bireyler, istedikleri programları diledikleri zaman ve yerde izleme ayrıcalığına sahip olmuştur.

İnternet ve sosyal medya platformlarının kullanımı, mahremiyet üzerinde derin etkiler yaratmıştır. Özellikle gençler için erotik ve müstehcen videolara erişim, hiç olmadığı kadar kolaylaşmıştır. Oysaki dinimiz zinaya götürebilecek, onu teşvik edecek yolları yasaklamaktadır (İsra 17/32). Mahremiyetin bir diğer ihlali ise beğenilme ve takdir edilme arzusundan kaynaklanmaktadır. Gençler gerçek hayatta paylaşmaktan kaçınacakları pek çok özel bilgiyi, sosyal medya platformlarında beğeni ve onay alma dürtüsüyle sergilemektedir. Bu durum hem mahremiyetin ihlali hem de uzun vadeli

olumsuz sonuçlar doğurabilecek bir davranış hâline gelmiştir. Oysa dinimiz başkalarının kusurunu, gizli hâllerini araştırmayı yasaklamıştır (Hucurat 49/12; Ebu Davud, “Edeb”, 35).

Gençlerin sosyal medyada kendilerini olduğundan farklı göstermeye çalışmaları, kimlik inşası ve kendini keşfetme süreçlerinin bir yansıması olarak görülebilir. Cooley’in “ayna benlik” kavramlaştırmasında olduğu gibi, gençler paylaşımlarına yapılan yorumlar ve aldıkları geri bildirimler doğrultusunda benlik algılarını şekillendirmektedir. Geleneksel normlarımıza göre mal varlığıyla övünmek, gösteriş yapmak ve bunları teşhir etmek ayıp ve genel ahlaka aykırı kabul edilirken internet ortamında paylaşılan eşyalar, kıyafetler ve mekânlar beğenilme arzusuyla seçilmekte, bireyler sosyal medyada statülerini olduğundan daha yüksek göstermeye çalışmaktadır. Beğeniler arttıkça bu hazzı yeniden yaşama isteği doğmakta ve takipçilerinin beğenisini kazanabilecek paylaşımlar artış göstermektedir.

İnternet ortamında kullanıcılar bazen kimliklerini gizleyerek kendilerini olduğundan daha zengin, başarılı veya genç gösterme eğiliminde olabilirler. Örneğin “Nijeryalı Prens” dolandırıcılığı olarak bilinen yöntemle insanların iyi niyetleri suistimal edilerek maddi kazanç elde edilmeye çalışılabilir. Ancak internetin anonim doğası, bazen bu durumun tam tersi bir etki yaratabilir. Psikologların “Trendeki Yabancı” olgusu olarak adlandırdığı bu durum, insanların tanımadıkları ve bir daha karşılaşma ihtimalleri olmayan kişilerle, yakın çevrelerine açılmaktan daha rahat bir şekilde kendileriyle ilgili bilgileri paylaşımlarını açıklar. Bunun nedeni, bazı insanların tanımadıkları birine içini dökmenin, sevdiklerine açılmaktan daha kolay gelmesi veya anlattıkları kişinin bu bilgileri paylaşmayacağına dair bir güven hissetmeleridir (Sayar, 2016, s. 773).

Dijital iletişim araçlarının yaygınlaşması, gençlerin kelime dağarcığı ve ifade biçimlerinde değişikliklere yol açmıştır. İnternet, özellikle sosyal medya, hızlı iletişim kurabilmek için emojiler, kısaltmalar ve yeni ifadelerin geliştirilmesine zemin hazırlamıştır. “viral”, “hashtag”, “like”, “story”, “dm (direct message)” “follower” “influencer” “cringe” “ban” gibi terimler, internet kültürüyle birlikte dilimize giren, kültürümüze yerleşen sözcükler arasına girdi. Selam yerine “slm”, merhaba yerine

“mrb”, mükemmel yerine “mük”, kendine iyi bak yerine “kib”, naber yerine “nbr”, tamam yerine “ok”, kardeş yerine “bro”, tamam yerine “tmm” gibi kısaltmalar sosyal medyada sıkça kullanılan ifadelerdir. Bu dilin gençler arasında yaygınlaşması, konuşma dilinin zarafetine zarar verebilir ve yaşlılarla iletişimde kuşaklar arası kopukluklara yol açabilir. Ayrıca bu durum, gençlerin yazılı ve sözlü anlatım becerilerini de sınırlandırabilir.

Gündelik hayatın kültürü, internet ve mobil teknolojiler aracılığıyla dolaşımda olan yeni kültürlerle beslenmekte, bu da geçmişten gelen yerleşik değer ve normlar üzerinde sürekli bir değişim meydana getirmektedir. İletişim teknolojilerinin desteklediği bu toplumsal yapıda geleneksel toplum değerlerinden uzaklaşarak tüketim kültürünün sunduğu imkânlarla şekillenen “new age” tarzı gençlik, mutluluk, arınma, kaçış ve narsistik eğilimler gibi yeni değerlere doğru bir yönelme yaşanmaktadır (Tutar, 2019, s. 491,493).

Dijital iletişim, toplumlar ve kültürler arasındaki etkileşimi artırmış, bu da insanları daha önce deneyimlemedikleri kültürlerin etkisine daha açık hâle getirmiştir. Özellikle ulus ötesi şirketler, kapitalist ekonomik düzenle uyumlu olarak tüketim arzusunu pekiştirmek, kültürel küreselleşmeyi teşvik etmek, hegomenik kültürü ulusal kültürlerle entegre etmek ve yerel kültürleri melezleştirmek için yoğun çaba göstermektedir (Çaycı & Karagülle, 2016, s. 572,573). Tüketimin tek tipleşmesi, pek çok alanda kendini gösterirken özellikle gençler üzerinde belirgin bir etkiye sahiptir. Belirli bir kıyafet veya ayakkabı markasının sosyal medya platformlarında tanıtılması, bu ürünlerin dünya genelinde benzer moda trendlerine dönüşmesine ve küresel bir popülerlik kazanmasına neden olmaktadır. McDonald's, Starbucks, Coca-Cola ve KFC gibi fast-food zincirleri, dünyanın dört bir yanında aynı menüyü sunarak benzer yeme içme alışkanlıklarını yaygınlaştırmaktadır. Netflix, YouTube ve Spotify gibi platformlar, aynı müzik, film ve dizilerin dünya çapında popüler olmasına katkıda bulunurken Nike ve Adidas gibi markalar spor giyimde, Apple ise teknolojide belirli bir yaşam tarzını temsil etmekte ve bu yaşam tarzı küresel ölçekte benimsenmektedir. Cilt bakım ürünlerinden makyaj ve saç stillerine kadar popüler kültürün etkisiyle gençler arasında tek tipleşmenin oldukça yaygın olduğunu söyleyebiliriz.

Saatlerce sosyal medyadaki görsel içeriklere dalıp zamanın nasıl geçtiğini fark etmeme, ardından pişmanlık hissetme ve anlık olarak bazı fizyolojik rahatsızlıklar yaşama durumu “photolurking” olarak tanımlanmıştır (Olca, 2018, s. 91). Sosyal medya kullanıcıları aynı zamanda içerik üreticisidirler. Kullanıcılar, istedikleri zaman ve yerde hesaplarından paylaşım yapabilir, başkalarının paylaşımlarını izleyebilir ve dinleyebilirler. Tanıdıklarının ve arkadaşlarının durum güncellemelerini takip etmek, “vlogger” ların günlük veya alışveriş rutinlerini izlemek yaygın davranışlardandır. Ayrıca ünlülerin ve fenomenlerin paylaşımlarını düzenli olarak takip etmek, kullanıcıların bu kişilerin hayatlarını merak etmelerinden ve gündemdeki konulara yaklaşımlarını öğrenmek istemelerinden kaynaklanmaktadır.

Sanal âlem, kültürleme sürecine önemli ölçüde etki etmektedir. Bireyler, sanal dünyada öğrendikleri normları fiziksel dünyaya taşıyabilir ve sosyal medyada öğrendikleri davranışları ya da dili günlük hayatlarında kullanarak bunların yaygınlaşmasına katkıda bulunabilir. Sanal bir topluluğa katıldıklarında o topluluğun dilini, iletişim tarzını ve mizahını benimseyerek uyum sağlamaya başlarlar. Farklı kültürlerle tanışan bireyler, kültürel etkileşim sonucu kendi kültürlerine uygun olmayan içerikler paylaşabilirler. Sosyal medyada takip ettikleri fenomenlerin yaşam tarzlarını idealize ederek onlara benzemeye çalışabilirler. Ayrıca fenomen ya da YouTuber olma hedefiyle takipçi sayılarını artırmak ve para kazanmak için her yolu deneyebilirler. Bu denemeler bazen yaralanmalara hatta ölümlere yol açabilmektedir.

Kültürleme süreci, sanal evrende gerçek yaşamdan oldukça farklı bir dönüşüm geçirmektedir. Gerçek hayatta bireyler, genellikle kendilerinden büyük olan kişilerin olumlu ya da olumsuz davranışlarını model alarak öğrenirler. Ancak sanal dünyada bu durum tersine dönmektedir. Dijital göçmen olarak adlandırılan orta yaş üstü ebeveynler ve büyük ana babalar, Z Kuşağı olarak bilinen ve 90 sonrası doğmuş dijital yerliler tarafından bilgilendirilmektedir (Kardaş, 2018, s. 98).

Gençler arasında sosyal medya üzerinden “klavye delikanlılığı” yaygın olarak görülmektedir. Yüz yüze konuşmaya cesaret edemeyecekleri konularda, gençler çevrim içi ortamlarda daha cesur, agresif ve küfürlü bir dil kullanabilmektedir. Bu tür

yazışmalar, bazen meydan okumalar ve belirli bir yerde buluşup hesaplaşmalara kadar varan sonuçlar doğurabilmektedir.

Araştırmaya konu olan lise öğrencileri, “Multitasking” (birden çok görev yapma) yeteneğine sahiptir. Örneğin ders çalışırken müzik dinleyebilir, sosyal medya hesaplarını kontrol ederken aynı anda mesaj yazabilirler. Bilgiye hızlı erişim sağlama alışkanlıkları nedeniyle sorularına hızlı geri dönüşler beklerler. Uzun videolar yerine “Shorts” adı verilen kısa videoları tercih ederler. Uzun videoları sıkıcı buldukları için genellikle 2X hızında izlerler.

Dijital platformlarda paylaşım yapmak ve arkadaşlarının kişisel sayfalarını kontrol etmek bireyler için oldukça kolay hâle gelmiştir. Bu durum, bireylerin insanlarla zaman ve mekândan bağımsız olarak, sürekli iletişim kurmasına olanak tanımaktadır. Sanal yollarla iletişim kuran gençler de başkalarının sosyal ortamlarda neler yaptığını ve neler paylaştığını merak etmektedir. İngilizcede “Fear of Missing Out” (FoMO) olarak bilinen ve Türkçeye “gelişmeleri kaçırma korkusu” (GKK) olarak çevrilen yeni bir olgu ortaya çıkmıştır. GKK, bireyin başkalarının daha iyi bir yaşama sahip olduğuna dair hissettiği olumsuz ve sürekli devam eden duygular bütünü olarak tanımlanmaktadır (Tanhan vd., 2022, s. 75). Bu durum, gençlerin kendi yaşamlarını yetersiz hissetmesine, kaygı düzeylerinin artmasına ve gençlerin sürekli bir tatminsizlik duygusuna kapılmasına neden olabilmektedir. Sosyal medyada gördükleri hayatı idealize ederek kendi hayatlarını sorgulamakta ve gerçek mutluluk algıları zedelenmektedir.

Okullarda öğrenciler arasında olumsuz davranışlardan biri de akran zorbalığıdır. Akran zorbalığı bir öğrencinin, belirli bir süre boyunca bir veya birden fazla öğrenci tarafından sürekli olarak rahatsız edici davranışlara maruz kalması şeklinde tanımlanabilir. Bunun zorbalık olarak nitelendirilebilmesi için mağdurun kendisini etkin bir şekilde savunma gücüne sahip olmaması da gerekmektedir. Öğrenciler arasında internet ve cep telefonu kullanımının yaygınlaşması, onların siber ortamlarda aktif bir şekilde iletişim kurduklarını açıkça göstermektedir. Ancak dijital ortamdaki iletişim her zaman sağlıklı olmayabilir ve bu durum, siber zorbalık olarak adlandırılan yeni bir zorbalık türünün ortaya çıkmasına neden olmuştur. (Yaman &

Sönmez, 2015, s. 19). Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kötüye kullanılmasıyla ortaya çıkan bu yeni kavram; araştırmacılar tarafından sanal zorbalık, siber zorbalık, e-zorbalık, dijital zorbalık, internet zorbalığı, elektronik zorbalık, çevrim içi zorbalık, on-line zarar verme ve internet tacizi gibi farklı şekillerde adlandırılmıştır. (Peker, 2014, s. 19).

Araştırma bulguları, anne ve babaların ilgisinin çocukların siber zorbalığa maruz kalma ya da siber zorbalık yapma ihtimalini büyük ölçüde azalttığını göstermektedir. Ancak çocuklar ve gençler çoğunlukla yaşadıkları zorbalık deneyimlerini ebeveynleriyle paylaşmamaktadır (Aksaray, 2011, s. 420). Bu bağlamda aile içindeki iletişimi güçlendirmek, çocukların duygu ve düşüncelerini özgürce ifade edebilecekleri bir ortam oluşturmak, siber zorbalığın etkilerini en aza indirmek açısından hayati bir rol oynamaktadır.

1.8. Ergenlikte İnternet Kullanımı ve Dindarlık İlişkisi

Din, insanlık tarihi boyunca her çağ, coğrafya ve toplumda var olmuş önemli bir olgudur ve bireylerin duygu, düşünce ve davranışlarını derinden etkiler. Din, hayata ve yaşamsal olaylara anlam kazandırarak sorumluluk ve görev bilinci oluşturur. Ayrıca iyi ve faydalı davranışları teşvik ederken zararlı ve kötü şeyleri yasaklar. Ödül ve ceza mekanizmaları aracılığıyla bireylerin duygu, düşünce ve davranışlarını daha kontrollü hâle getirir, böylece bedenen ve ruhen daha sağlıklı ve mutlu olmalarına katkıda bulunur (Karşlı, 2019, s. 235).

Din, insanların arasındaki ilişkileri ve toplumsal hayatı şekillendiren önemli bir kurumdur. İnsani deneyimin merkezinde yer alan bu fenomen, bireyin yaşadığı toplumun sosyo-dinî yapısına büyük ölçüde bağlı olarak tecrübe edilir (Coştu, 2009, s. 120).

Dinler, toplumun mevcut düzenini muhafaza etme sorumluluğunu üstlenirken bu düzeni daha derin bir bilinç ve inanç alanında dönüştürme arzusunu da barındırır. Bu, dinlerin hem değişim hem de istikrar süreçlerinde dikkate değer roller üstlendiğini ortaya koyar. (Subaşı, 2002, s. 20) Din, ahlaki ve dinî değerlerin toplum tarafından genel kabul gördüğü durumlarda, toplumun sosyal yapısını ve düzenini koruma işlevi

görür. Bununla birlikte din, mevcut durumu eleştirerek daha ahlaki ve ideal bir toplum oluşturma isteğiyle değişim çağrısında da bulunabilir. Öte yandan özgürlük ve kendini ifade etme ihtiyacının yoğunlaştığı ergenlik döneminde dinin yalnızca baskılayıcı, sınırlandırıcı, yasaklayıcı, cezalandırıcı yönleriyle sunulması bireyin özgüven gelişimini zayıflatabilir, girişimsel eğilimlerini köreltebilir. Dinî değerlerin bu şekilde aktarılması ergenin dinî baskı unsuru olarak algılamasına yol açabilir.

Dindarlık göreceli bir kavramdır ve din üzerine varılan yargılardan bağımsız olarak ele alınamaz. Bu nedenle, bireylerin veya toplumların dindarlığına ilişkin yaklaşımlar, belli sınırlamalara tabi olmaktan kaçınmaz. Din kavramının anlaşılmasında ortaya çıkan çeşitlilik ve bu çeşitliliğin doğurduğu belirsizlik, çoğu zaman dindarlık kavramı için de geçerlidir. Dindarlık, dinî yaşantının öznel dünyasında yer alan bir kavramdır. Dindarlık tanımlarında genellikle bireyin dinî tutum ve davranışlarının günlük yaşamına yansımaları öne çıkarılmaktadır. Sonuçta dindarlık bireyin dinsel yapıyla kurduğu bağlılık düzeyinin sübjektif ifadesidir. (Subaşı, 2002, s. 19,24) Bireylerin dindarlıkları yaşam deneyimlerinden kişilik özelliklerinden ve kültürel bağlamlarından dolayı sübjektiflik gösterebilir.

Bireyle Tanrı arasındaki ilişkinin yalnızca Tanrı tarafından bilinebileceğine dair geleneksel anlayış, yerini dindarlığın ampirik araştırmalarla ve pozitif yöntemlerle ölçülebileceği varsayımına bırakmıştır. (Subaşı, 2002, s. 26) Bu dindarlığın bireyin iç dünyasında yer alan manevi bir deneyim olmaktan çıkarıp anket, mülakat ve gözlem gibi bilimsel yöntemlerle dindarlığın çeşitli boyutlarının incelenebileceği anlamına gelir.

İslam dini özelinde baktığımızda ibadetlerden aile yaşamına, çocuk eğitiminden temizlik ve beslenmeye, toplumsal adaletten ticaret ve ekonomiye kadar gündelik hayatın her alanında koyduğu kurallarla dindar bir toplum inşa etmeyi hedeflemektedir.

Dinin bireylere aktarılması ve öğrenilmesi, tarihsel süreç içerisinde toplumların ihtiyaçlarına, teknik imkânlarla ve sosyo-kültürel yapıya bağlı olarak değişiklik göstermiştir ve bu değişim günümüzde de devam etmektedir. İslam'ın ilk

dönemlerinde dinî bilgi daha çok sözlü olarak ve günlük yaşam içerisinde tecrübe yoluyla aktarılırken, ilerleyen dönemlerde bu sürece yazılı literatür de dâhil olmuştur. 1900'lü yıllarda ise örgün eğitim kurumları din eğitiminin önemli bir parçası hâline gelmiştir. Zamanla iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, görsel ve işitsel araçların dinî öğrenme süreçlerine entegre edilmesine zemin hazırlamıştır. Günümüzde ise internet ve onun sunduğu sosyal medya ve ağ ortamları, dinî bilgilerin öğrenilmesinde ve yayılmasında önemli bir rol oynamaya başlamıştır.

Öğrencilerin büyük bir kısmı, internet ve sosyal medyayı yoğun bir şekilde kullanmaktadır. İnternet üzerinden edinilen bilgi ve deneyimler, gençlerin dinî kimliklerini etkileyebilir ve dinî tutum ve davranışlarını şekillendirebilir. Bu platformlarda yansıtılan popüler kültür ile İslam'ın önerdiği yaşam tarzı arasında belirgin farklar bulunmaktadır. İnternet dinî inançlardan uzaklaştırabilecek seküler içeriklere, dinimize uygun olmayan ideolojilere ve yaşam tarzlarına erişim sağlamalarına olanak verir. Sosyal medyada insanlar genellikle en güzel, en başarılı ve en mutlu anlarını paylaşırlar. Takipçilerine hayatının ne kadar kıymetli, başarılı ve mutlu olduğuna inandırması gerekmektedir. Çoğu zaman gerçeklikten uzak ve abartılı olan bu hayat tarzları, gençlerin ilgisini çekmektedir. Gençler, kendi hayatlarını sosyal medyada gördükleri idealize edilmiş yaşamlarla kıyaslayarak kıskançlık, yetersizlik ve mutsuzluk duygularını yaşayabilirler. Bu durum, dinimizin önerdiği mütevazı, sade, gösterişten ve israftan uzak, doğruluk temelli yaşam tarzı ile sosyal medyada gördükleri hayatlar arasında bir ikilem yaşamalarına neden olabilir.

İnternet ve sosyal medya, bireylerin dinî kimliklerini, inançlarını, ibadetlerini ve dinî topluluklarla olan bağlarını ifade etmelerinde önemli bir rol oynayabilir. Bu durum, dindarlığın kamusal alanda daha görünür olmasına da katkı sağlayabilir.

Özellikle COVID-19 pandemisi sırasında, dinî gruplar ayin, ibadet ve sohbet gibi ritüellerini internet ve sosyal medya aracılığıyla gerçekleştirmiş, bu da dindarlığın yeni biçimlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Kültürümüzde, akraba, dost veya komşularımızdan biri vefat ettiğinde cenaze törenine katılmak önemli bir gelenektir. Defin işlemlerinin ardından mezarlık

çıkışında, evin önünde ya da taziye için kurulan çadırlarda, merhumun yakınları taziyeleri kabul eder. Bu süreçte, baş sağlığı dilenir, teselli edici sözler söylenir ve *Kur'an-ı Kerim* okunur. Ancak son zamanlarda özellikle ünlülerin cenaze törenlerinde cenaze adabına aykırı bir şekilde, sosyal medyada paylaşma arzusuyla cenaze yakınlarıyla “Gülümse!” diyerek özçekim (selfie) çekmeye çalışanlar ortaya çıkmaya başlamıştır.

İnternet üzerinden dinî metinlere, sohbetlere ve vaazlara erişim oldukça hızlı ve kolay hâle gelmiştir. Dinî cemaatler de bu sayede geniş kitlelere ulaşabilmektedir. Bu durum, insanların dinî bilgiye erişimini kolaylaştırarak dinî bilinçlerini pekiştirmelerine olanak tanımakla birlikte yetkin veya uzmanların kontrolünden geçmemiş veya bir değerlendirmeye tabi tutulmamış veri kaynakları bireylerin internette farklı görüşler ve inançlarla karşılaşmalarına farklı dinî gruplarla etkileşim içinde olmalarına ve dinî inançlarını doğru ve yanlış yöntemlerle sorgulamalarına da yol açabilir.

2. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Bu bölümde örneklem grubunun cinsiyet, yaş, sınıf seviyesi, ailenin gelir durumu, anne ve babanın çalışma durumu, anne ve baba birliktelik durumu, anne ve baba eğitim seviyesi, internet kullanım süresi, örneklem grubunun okumakta olduğu okul türüne göre, internet kullanımının dinî tutum ve davranışlara etkisi ile ilgili tablolara ve istatiklere yer verilmiştir.

Anketten elde edilen veriler SPSS programı aracılığıyla tablolar hâlinde ortaya konmuştur. İnternet kullanım düzeyi ile dindarlık ilişkisi ve demografik değişkenler ile internet kullanımı düzeyi ve dindarlık seviyesi arasındaki ilişkileri ortaya koyan değerlendirmeler yapılmıştır.

2.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Bu çalışmanın örneklemini liseye devam eden ergenler oluşturmaktadır. Katılımcıların 383'ü (%67,5) kız, 184'ü (%32,5) erkektir. Katılımcıların 159'u (%28,0) 9. sınıf, 130'u (%22,9) 10. sınıf, 117'si (%20,6) 11. sınıf, 161'i (%28,4) 12. sınıf öğrencisidir. Katılımcıların 91'i (%16,0) 14 yaşında, 150'si (%26,5) 15 yaşında, 123'ü (%21,7) 16 yaşında, 151'i (%26,6) 17 yaşında, 52'si (%9,2) 18 yaş ve üstündedir. 111'i (%19,6) özel lise, 92'si (%16,2) Anadolu imam hatip lisesi, 143'ü (%25,2) Anadolu lisesi, 40'ı (%7,1) Fen lisesi, 181'i (%31,9) mesleki ve teknik Anadolu lisesi öğrencisidir. 216'sı (%38,1) 85 ve üstü not ortalamasına sahipken 177'si (%31,2) 70-84 arası, 125'i (%22,0) 55-69 arası, 35'i (%6,2) 45-54 arası, 14'ü (%2,5) ise 44 ve daha altı not ortalamasına sahiptir. Bulgular Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Değişkenler	n	%
Cinsiyet		
Kız	383	67,5
Erkek	184	32,5
Sınıf		
9. sınıf	159	28,0
10. sınıf	130	22,9
11. sınıf	117	20,6
12. sınıf	161	28,4
Yaş		
14	91	16,0
15	150	26,5
16	123	21,7
17	151	26,6
18	52	9,2
Okul Türü		
Özel lise	111	19,6
Anadolu imam hatip lisesi	92	16,2
Anadolu lisesi	143	25,2
Fen lisesi	40	7,1
Mesleki ve teknik Anadolu lisesi	181	31,9
Not Ortalaması		
85 ve üstü	216	38,1
70-84 arası	177	31,2
55-69 arası	125	22,0
45-54 arası	35	6,2
44 ve daha altı	14	2,5

Ankete katılma isteğini belirten öğrencilerin çoğunluğunu kız öğrencilerin oluşturması, veli onam formlarını onaylatarak katılım sağlamak isteyenlerin genellikle kız öğrenciler olmasından kaynaklanmaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğunu Mesleki ve teknik Anadolu lisesi ve Anadolu lisesinde okuyan öğrenciler oluşturmaktadır.

2.2. Katılımcıların Ailevi Özellikleri

Katılımcıların 19'unun (%3,4) annesi okuma yazma bilmemektedir, 262'sinin (%46,2) annesi ilkokul mezunu, 136'sının (%24,0) annesi ortaokul mezunu, 104'ünün (%18,3) annesi lise mezunu, 6'sının (%1,1) annesi ön lisans mezunu, 32'sinin (%5,6) annesi lisans mezunudur. 8'inin (%1,4) annesi ise lisansüstü (yüksek lisans veya doktora) eğitimine sahiptir. Katılımcıların 3'ünün (%0,5) babası okuma yazma bilmiyor, 129'unun (%22,8) babası ilkokul mezunu, 114'ünün (%20,1) babası ortaokul mezunu, 222'sinin (%39,2) babası lise mezunu, 20'sinin (%3,5) babası ön lisans mezunu, 58'inin (%10,2) babası lisans mezunudur. 21'inin (%3,7) babası ise lisansüstü (yüksek lisans veya doktora) eğitimine sahiptir. Katılımcıların 399'unun (%70,4) yalnızca babası çalışmakta, 13'ünün (%2,3) ise yalnızca annesi çalışmaktadır. 114'ünün (%20,1) her iki ebeveyni de çalışırken 41'inin (%7,2) ise her iki ebeveyni de çalışmamaktadır. Katılımcıların 496'sının (%87,5) ebeveynleri evlidir ve birlikte yaşamaktadır, 15'inin (%2,6) ebeveynleri evli ama ayrı yaşamaktadır, 39'unun (%6,9) ebeveynleri boşanmıştır. 3'ünün (%0,5) annesi, 14'ünün (%2,5) babası vefat etmiştir. Son olarak katılımcıların 15'i (%2,6) çok yüksek, 77'si (%13,6) yüksek, 421'i (%74,3) orta, 44'ü (%7,8) düşük, 10'u (%1,8) ise çok düşük ekonomik duruma sahiptir. Bulgular Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Katılımcıların Ailevi Özellikleri

Değişkenler	n	%
Anne Eğitim Düzeyi		
Okuma yazma bilmiyor.	19	3,4
İlkokul	262	46,2
Ortaokul	136	24,0
Lise	104	18,3
Ön lisans	6	1,1
Lisans	32	5,6
Lisans üstü (yüksek lisans veya doktora)	8	1,4
Baba Eğitim Düzeyi		
Okuma yazma bilmiyor.	3	,5
İlkokul	129	22,8
Ortaokul	114	20,1
Lise	222	39,2
Ön lisans	20	3,5
Lisans	58	10,2
Lisans üstü (yüksek lisans veya doktora)	21	3,7
Anne ve Babanızın Çalışma Durumu		
Yalnız babam çalışıyor.	399	70,4
Yalnız annem çalışıyor.	13	2,3
İkisi de çalışıyor.	114	20,1
İkisi de çalışmıyor.	41	7,2
Anne ve Babanızın İlişki Durumu		
Evli birlikte yaşıyor.	496	87,5
Evli ama ayrı yaşıyor.	15	2,6
Boşandılar.	39	6,9
Annem vefat etti.	3	,5
Babam vefat etti.	14	2,5
Ekonomik Durum		
Çok yüksek	15	2,6
Yüksek	77	13,6
Orta	421	74,3
Düşük	44	7,8
Çok düşük	10	1,8

Çocukların sağlıklı kişilik gelişiminde toplumsal kimliklerinin şekillenmesinde, dinî tutum ve davranışların oluşumunda, dinî ve ahlaki değerlerin benimsenmesinde aile büyük rol oynamaktadır.

Gençlerin anne ve babalarının ilişki durumuna bakıldığında %87,5'inin evli ve birlikte yaşadığı görülmektedir. Boşanma oranı %6,9 çıkmıştır. Geleneksel toplumlarda boşanma, genellikle hoş karşılanmayan ve ayıplanan bir davranış olarak görülürken modernleşme ve eğitimin etkisiyle bu konuda daha esnek bir bakış açısı gelişmiştir. Çeşitli sebeplerle evli olup ayrı yaşayanların oranı %2,6'ya ulaşmıştır. İnternet ve sosyal medya platformları, kullanıcılara hem geçmişte tanıdıkları kişilerle hem de yeni insanlarla iletişim kurma fırsatı sunar. Bu durum, bazen yeni duygusal ilişkilerin başlamasına ve mevcut evliliklerin yıpranmasına hatta boşanmalara yol açabilir. Ayrıca alternatif ilişki arayışında olan bireyler için de internet ve sosyal medya bir kapı aralamaktadır. Bu tür sanal iletişim biçimleri bireyleri sosyo-ekonomik ve kültürel doyumdan yoksun bırakabilmekte ve bu durum evlilikte güven duygusunun zedelenmesine neden olabilmektedir.

Sosyal medyada aile içi sorunların veya geçimsizliklerin paylaşılması, dışarıdan müdahalelere yol açarak çiftler arasındaki krizin derinleşmesine sebep olabilir. Ayrıca sosyal medyada idealize edilmiş evli çiftlerin paylaşımları, bireylerde kendi evliliklerine dair yetersizlik hissi uyandırabilir. İnternet veya sosyal medya bağımlılığı, çiftlerin birlikte zaman geçirmek yerine telefon, tablet veya bilgisayar başında vakit geçirmelerine neden olarak duygusal uzaklaşmaya ve ihmal edilmişlik hissine yol açabilir.

Ayrıca farklı şehirlerde veya ülkelerde yaşayan çiftler, internet ve sosyal medya aracılığıyla sürekli iletişimde kalarak ayrı yaşamayı tolere edebilir, bu da ayrı yaşama durumunun kalıcı hâle gelmesini destekleyebilir. Boşanma aşamasındaki bireyler, internet ve sosyal medyadan kolayca bilgi edinerek ve daha önce boşanmış kişilerden destek alarak kararlarını pekiştirebilirler. Kırsal kesimlerde bile internet ve sosyal medya sayesinde farklı kültürlere ve yaşam tarzlarına maruz kalan bireyler, evlilikten beklentilerini yeniden gözden geçirme eğilimi gösterebilir. Bu da boşanmayı ya da ayrı yaşamayı daha kabul edilebilir hâle getirebilir.

Gençlerin annelerinin %46,2'sinin ilkokul mezunu olduğu, babalarının ise %39,2 oranında lise mezunu olduğu görülmektedir. Babaların eğitim seviyesinin annelere kıyasla daha yüksek olması, geçmişte cinsiyetler arası eğitim fırsat eşitsizliğine işaret etmektedir. Ebeveynlerin düşük eğitim düzeyi, çocukların ev ortamında yeterli akademik destek alma imkanlarını sınırlandırabilir.

Katılımcıların ekonomik durumları incelendiğinde çoğunluğun orta ve yüksek gelir seviyelerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Öğrencinin ifade ettiği gelir seviyesi, kendini algıladığı ekonomik durumu yansıtmaktadır.

2.3. Katılımcıların İnternet Kullanım Özellikleri

Katılımcıların internet kullanımına ilişkin özellikler incelendiğinde katılımcıların 125'i (%22,0) internet kullanımının derslerine olumlu etki ettiğini, 160'ı (%28,2) hiçbir değişiklik olmadığını, 136'sı (%24,0) olumsuz etkilendiğini belirtmiştir. 146'sı (%25,7) ise bu konuda fikir belirtmemiştir. Katılımcıların 473'ünün (%83,4) evinde sınırsız internet bağlantısı vardır, 47'sinin (%8,3) sınırlı internet bağlantısı vardır, 47'sinin (%8,3) ise internet bağlantısı yoktur. Katılımcıların 39'u (%6,9) günde 1 saatten az, 95'i (%16,8) günde 1-2 saat arası, 135'i (%23,8) günde 2-3 saat arası, 158'i (%27,9) günde 3-4 saat arası, 86'sı (%15,2) günde 4-5 saat arası, 54'ü (%9,5) ise günde 7 saatten fazla zaman geçirmektedir. Katılımcıların 205'i (%36,2) günde 1 saatten az, 125'i (%22,0) günde 1-2 saat arası, 84'ü (%14,8) günde 2-3 saat arası, 26'sı (%4,6) günde 3-4 saat arası, 31'i (%5,5) günde 4-5 saat arası, 19'u (%3,4) ise günde 7 saatten fazla oyun oynadığını belirtmiştir. 75'si (%13,3) hiç oyun oynamadığını ifade etmiştir. Katılımcıların 75'i (%13,3) hiç oyun oynamadığını, 292'si (%51,5) yalnız oynamayı tercih ettiğini, 124'ü (%21,9) yanındaki bir arkadaşıyla, 50'si (%8,8) internet üzerinden tanıdığı biriyle, 14'ü (%2,5) önceden internetten tanıdığı biriyle, 13'ü (%2,3) ise hiç tanımadığı biriyle oyun oynadığını belirtmiştir. Son olarak katılımcıların 138'i (%24,3) kendisini internet bağımlısı olarak görürken, 299'u (%52,7) görmediğini belirtmiştir. 130'u (%22,9) ise bu konuda emin olmadığını ifade etmiştir. Bulgular Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Katılımcıların İnternet Kullanımına İlişkin Özellikler

İnternet kullanımınız derslerinize nasıl etki yaptı?	n	%
Olumlu etkiledi.	125	22,0
Değişmedi.	160	28,2
Olumsuz etkiledi.	136	24,0
Bilmiyorum.	146	25,7
Evinizde internet bağlantısı ile ilgili durumunuz nedir?	n	%
İnternet bağlantısı vardır ve sınırsızdır.	473	83,4
İnternet bağlantısı vardır ve sınırlıdır.	47	8,3
İnternet bağlantısı yoktur.	47	8,3
İnternete girdiğinizde genellikle ne kadar zaman geçirirsiniz?	n	%
Günde 1 saatten az	39	6,9
Günde 1-2 saat arası	95	16,8
Günde 2-3 saat arası	135	23,8
Günde 3-4 saat arası	158	27,9
Günde 4-5 saat arası	86	15,2
Günde 7 saatten fazla	54	9,5
İnternette oyun oynama sıklığınız nedir?	n	%
Günde 1 saatten az	205	36,2
Günde 1-2 saat arası	125	22,0
Günde 2-3 arası	84	14,8
Günde 3-4 saat arası	28	4,9
Günde 4-5 saat arası	31	5,5
Günde 7 saatten fazla	19	3,4
Hiç oynamam.	75	13,3
İnternette oyunu en çok kiminle oynarsınız?	n	%
Hiç oyun oynamam.	75	13,3
Yalnız	292	51,5
Yanımdaki bir arkadaşım	124	21,9
Tanıdığım bir kişi ile internetten	50	8,8
Önceden internette tanıdığım bir kişi ile	14	2,5
Hiç tanımadığım bir kişi ile	13	2,3
Kendinizi internet bağımlısı olarak görüyor musunuz?	n	%
Evet	138	24,3
Hayır	299	52,7
Bilmiyorum.	130	22,9

Katılımcıların çoğunluğu (%28,2) internet kullanımının derslerine etkisini “Değişmedi.” şeklinde belirtirken %24,0’ı internetin derslerini olumsuz etkilediğini ifade etmiştir. Öğrencilerin ders çalışmak yerine internet, sosyal medya, dijital oyunlar ve diğer eğlence platformlarında fazla zaman geçirmesi, akademik başarılarını olumsuz yönde etkileyebilir. Sürekli çevrim içi olma arzusu, öğrencilerin ders çalışma süreçlerinin sık sık kesintiye uğramasına ve ders verimliliğinin azalmasına neden olabilir. İnternette hızlı ve anında geri bildirim alan öğrenciler, uzun süreli ders çalışmak için gereken sabrı ve motivasyonu bulmakta zorlanabilirler.

İnternetin derslerini olumlu etkilediğini belirten öğrenciler, derslerini daha iyi anlamak için ders videoları ve kaynaklardan yararlanmış olabilirler. Ayrıca uzaktan eğitim ve çevrimiçi kurslar, öğrencilerin ders dışında da öğrenme süreçlerini sürdürebilmelerine katkıda bulunmuş olabilir. İnternet, bireysel öğrenme hızını ve sürecini öğrencilerin ihtiyaçlarına göre ayarlamalarına da imkân sağlamaktadır.

“Evinizde internet bağlantısı ile ilgili durumunuz nedir?” şeklindeki soruya katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%83,4) evlerinde sınırsız internet bağlantısı bulunduğunu belirtmiştir. Evlerinde internet bağlantısı olanların sayısının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Bu duruma internetin yaygınlaşması ucuz ve sınırsız olmasının bilgisayar ürünlerine tüm kesimler tarafından ulaşılabilmesinin etkili olduğunu söyleyebiliriz. TÜİK 2022 verilerine göre evden internete erişim oranı %94,1 olarak tespit edilmiştir (*TÜİK Kurumsal*, 2024). Araştırmamızda evde sınırlı ve sınırsız internete sahip olan katılımcıların oranı %91,7’dir.

“İnternete girdiğinizde genellikle ne kadar zaman geçirirsiniz?” şeklindeki soruya verilen cevaplar arasında, günde 3-4 saat arasında zaman geçirdiğini belirtenler %27,9 ile en yüksek orana sahiptir.

Evlerde internetin ödev ve derslere yardımcı olacağı düşüncesiyle sınırsız bağlantılar hızla yaygınlaşmış ve bu durum internet kullanımını artırmıştır. Ayrıca cep telefonları aracılığıyla internete erişim imkânı, öğrencilerin yalnızca evde değil her yerde çevrim içi olmalarına olanak tanıyarak internet kullanımını daha da artırmıştır.

Kıran'ın (2016) *Gençlerde Kitle İletişim Araçları Kullanımının Değerler Üzerinde Etkisi (Samsun Örneği)* başlıklı doktora tezinde her gün 3-4 saat internet kullananların oranı %33,1 ile en yüksek iken hiç internet kullanmayan sadece %0,1 ile sadece bir kişi çıkmıştır. Öğrencilerin neredeyse tamamının internet kullanması ve günlük kullanım sürelerinin 3-4 saat olması araştırmamızla benzerlik göstermektedir (Kıran, 2016, s. 104). İnternette bu kadar zaman geçirmek; internetin doğru kullanıldığında bilgi edinme, eğitim ve iletişim gibi faydalar sağlarken yanlış veya aşırı kullanımı durumunda ise sosyal izolasyon, dikkat dağınıklığı ve bağımlılık gibi olumsuz etkiler yaratabilir.

Öğrenciler bu süreyi verimli bir şekilde kullanırsa kişisel gelişimleri için önemli bir fırsat olabilir. Örneğin eğitim amaçlı araştırmalar yapmak, çevrim içi kurslara katılmak ya da yabancı dil öğrenmek gibi etkinlikler, öğrencilerin akademik ve kişisel gelişimlerine katkı sağlayabilir. Ancak sosyal medya, eğlence platformları veya çevrim içi oyunlarda uzun süreler geçirmek, dikkat dağınıklığına ve ders çalışma sürelerinin azalmasına neden olabilir. Bu durum, öğrencilerin akademik performansını olumsuz etkileyebilir ve zaman yönetimi konusunda sorunlar yaşamalarına yol açabilir.

“İnternette oyun oynama sıklığınız nedir?” şeklindeki soruya 1 saatten az oynadığını belirtenlerin oranı %36,2 ile en yüksek oranı oluştururken 1-2 saat arasında oynadığını belirtenlerin oranı %22,0 ile ikinci sıradadır. Gençlerin günde 1-2 saat dijital oyun oynaması, dijital eğlencenin hayatlarının önemli bir parçası hâline geldiğini göstermektedir. Bu süre, gençler için hayatın gündelik zorluklarından bir kaçış yolu, stresle başa çıkma yöntemi ve zihinsel rahatlama sağlayan bir etkinlik olarak değerlendirilebilir. Oyunlar ekip çalışması, strateji geliştirme, rekabet gibi sosyal etkileşim unsurlarını teşvik etmekte ve ödül kazanarak başarı ihtiyaçlarını karşılamaktadır. On-line oyunlarda elde edilen ödüller, oyunculara başarı hissi ve mutluluk vererek oyundan aldıkları hazzı artırmaktadır. Bu ödüller, puanlar, seviyeler veya sanal eşyalar gibi somut kazanımlar şeklinde olabilir. Oyuncular, bu ödülleri kazandıkça kendilerini daha başarılı ve güçlü hisseder; bu da onların öz saygılarını olumlu yönde etkiler. Ancak bu haz duygusu, oyunun sunduğu ödülleri tekrar kazanma

arzusunu tetikleyerek oyuncularını oyuna daha fazla bağlayabilir. Bu döngü, bireyin oyundan aldığı mutlulukla birleşerek, oyuna ayrılan sürenin artmasına ve oyunun hayatın merkezine yerleşmesine yol açabilir. On-line oyunların ödül sistemleri, böylece kullanıcıların oyun deneyimini sürekli hâle getirerek bazen bağımlılık boyutuna varabilen bir bağımlılık oluşturabilir.

İnternet, özellikle son kuşak gençlerde “başkaları” veya “diğer kimseler” olgusunu ortadan kaldırmakta, yeni nesli kendi başına bırakmaktadır. Dolayısıyla “diğerkâmlık” “fedakârlık” “empati” gibi değerlerde işlevini yitirmektedir. Toplumsal hiyerarşi ve sosyal bağlar zedelemektedir.

“İnternette oyunu en çok kiminle oynarsınız?” şeklindeki soruya katılımcıların %51,5’i yalnız oynamayı tercih ettiklerini belirtmiştir. Ergenlik dönemindeki gençler, kimliklerini oluşturma, yeteneklerini ve ilgilerini keşfetme sürecindedir. Yalnız oyun oynamak, bu süreçte gençlere bağımsızlık duygusu kazandırır ve oyun ilerlemesini kendi kontrolleri altında tutma imkânı sağlar. Ayrıca rekabetten kaçınma ve başkaları karşısında başarısız olma endişesi, gençlerin yalnız oynamayı tercih etmelerinde başka bir neden olabilir.

Gençler, ergenlik döneminde kimliklerini bulma ve sınırlarını keşfetme sürecinde, başarısız olma korkusu olmadan kişisel ilerleme ve başarı sunan oyunları tek başına oynamayı tercih ederek öz güvenlerini artırıcı bir deneyim yaşayabilirler.

Akınoğlu’nun “*Eğitim ve Sosyalleşme Açısından İnternet Kullanımı (İstanbul Örneği)*” başlıklı doktora tezinde öğretmen adaylarının %68,5’i internette ve bilgisayarda oyunları tek başına oynarken %31,5’i grupta oynamaktadır (Akınoğlu, 2002, s. 250). Bu sonuçlar araştırmamızla benzerlik göstermektedir.

Yalnız oynanabilen oyunların stratejik derinliği ve farklı özellikleri keşfetmeye elverişli yapısı da bu oyunları gençler için cazip kılabilir. Bazı ailelerin disiplin anlayışı, çocuklarının dışarıya çıkmalarına veya yabancılarla oyun oynamalarına izin vermemeleri, gençleri yalnız oyun oynamaya yönelten başka bir etken olabilir.

Akinoğlu'nun araştırmasında ‐Bilgisayar ve internette oyun oynar mısınız?‑ Şeklindeki soruya ‐đretmen adaylarının %62,8 bilgisayar ve internette oyun oynarken %37,2'si oyun oynamadđđını belirtmiştir. ‐rneklemin %81,2'si bilgisayar ve internette 0-1 saat arası oyun oynadđđını, %12,8'i 2-3 saat oynadđđını, %5,3'ü 4-5 saat oynadđđını, %0,8'i 8 saatten fazla oyun oynadđđını belirtmiştir (Akinoğlu, 2002, s. 248,259).

‐đrencilerin her gđn bilgisayar ve internet oyunlarına zaman ayırmaları, ortak ilgi alanlarına sahip arkadaş gruplarıyla iletişim kurma ve sosyal ‐evrelerinde kabul gđrme fırsatı sunabilir. Aynı zamanda gđnün yorgunluğunu, stresini atmak isteyen gen‐; oyunları bir eğlence aracı, rahatlamak i‐in bir ka‐ıř yolu olarak gđrebilir. Ayrıca her gđn oyun oynamak gen‐ler arasında bir alışkanlık hatta teknolojik bağımlılık olarak da değerlendirilebilir.

Erkek ‐đrencilerin daha ‐ok teknolojiye ve rekabete yđnelik faaliyetlerle ilgilenmeleri, aksiyon, şiddet, spor temalı oyunların cinsiyet rollerine daha uygun olması, erkeklerin kızlara oranla daha fazla dijital oyunlara yđnelmesine yol a‐abilir.

Dijital oyunlar, sanal cemaatlerin oluşturulmasına ve toplumsallaşmanın sağlanmasına olanak tanır. Bu oyunlar, bireyleri zorunlu olarak birer ‐ye hđline getirir. Oyunda başarılı olabilmek i‐in oyuncular diğerlerinin yardımına ihtiya‐ duyar ve birlikte ‐alışarak oyunun zorluklarını aşarlar. Sınırlı imkđnlarla iş birliği yaparak stratejiler geliştirirler ve başarıya ulaşırlar. Oynanan oyunlarda belirli sđrelerde can yenileme, canı olmayan oyuncuların diğer oyuncularından yardım isteme ve yeni oyuncuları oyuna davet ederek topluluğu genişletme gibi işlevlerle ortak davranışlar sergileyen bir topluluk oluşturulur. Bu sđre‐ler sanal cemaatlerin oluşmasına neden olur (Askeroğlu, 2017, s. 184). Sanal cemaatlere katılmak veya ayrılmak i‐in herhangi bir hiyerarşi, kural ya da toplumsal norm gerekmemektedir. İnternete bağlı bir akıllı telefon veya bilgisayara sahip olmak ilgi alanınıza uygun sosyal bir ağa girmek i‐in yeterlidir. Sanal cemaatlere katılan birey kendinden bir Şey bularak katılmaktadır (Kardaş, 2018, s. 115,116).

Uzun süre oynanan oyunların, gençlerimizin gerçeklik algısını değiştirdiği, davranışsal problemlere ve trajik olaylara neden olduğu haberlere konu olmaya başlamıştır. Sanal dünya ile gerçekliği karıştıran gençler, oynadıkları şiddet içerikli oyunlardan etkilenerak oyun karakterlerinin kostümlerini giyip gerçek hayatta insanlara saldırmaktadır. şiddet içerikli oyunlarda her saldırıda puan kazanılması, gerçeklik, sanallık algısı kaybolan gençlerin bu motivasyonla hareket ederek suç işlemesine neden olabilmektedir.

Katılımcıların %52,7'si kendilerini internet bağımlısı olarak görmediklerini belirterek “hayır” cevabı vermiştir. Buna karşılık, %24,3'ü “evet” cevabını vererek internet bağımlısı olduklarını kabul etmiştir. Ayrıca %22,9'u ise internet bağımlısı olup olmadıkları konusunda kararsız kalarak “Bilmiyorum.” cevabını tercih etmiştir. Bu cevaplar, toplumsal normların öğrencilerin düşüncelerini nasıl şekillendirdiğine, internetin toplumdaki yerini nasıl belirlediğine ve öğrencilerin teknolojiyle kurdukları ilişkiye dair önemli ipuçları sunmaktadır.

“Evet” cevabını veren öğrenciler, internet bağımlılığı konusunda farkındalık sahibi olduklarını ve bu durumun kendileri üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceğini düşündüklerini göstermektedir. Bu öğrenciler, internetin hayatlarındaki olumsuz etkileri konusunda endişeli olabilirler. Ayrıca toplumsal normlar ve toplumun internet kullanımına ilişkin genel görüşleri, bu bireylerin kendilerini interneti aşırı veya bağımlılık derecesinde kullandıklarını kabul etmelerinde etkili olmuş olabilir.

“Hayır” cevabını veren öğrenciler, internet kullanımını toplumsal normlar çerçevesinde kabul edilebilir bir seviyede gördükleri için kendilerini bağımlı olarak değerlendirmemektedirler. Bu durum, internetin hemen hemen her alanda yaygın olarak kullanılmasıyla birlikte toplumda giderek normalleştiğini göstermektedir. Ayrıca bu öğrenciler internet bağımlılığını yalnızca aşırı uçlarda tanımladıkları için kendi kullanım düzeylerini bağımlılık olarak görmemeleri de mümkündür.

“Bilmiyorum.” cevabını veren katılımcılar, internet bağımlılığının ne anlama geldiği konusunda net bir fikir sahibi olmadıkları için kendi durumlarını değerlendiremedikleri anlamına gelebilir. Ayrıca bağımlı olabileceklerini

hissetmelerine rağmen bu durumu kabul etmek istemeyen öğrenciler, içsel bir çatışma yaşayabilir ve bu durumu geçiştirmek için bir savunma mekanizması geliştirmiş olabilirler.

2.4. Katılımcıların İnternet Kullanım Amaçları

Katılımcıların interneti kullanım amaçları incelenmiştir. Katılımcıların 385'i (%67,9) müzik dinlemek için 305'i (%53,8), sosyal paylaşım sitelerini (Facebook, Twitter, Instagram vb.) kullanmak için; 302'si (%53,3), ödev ve araştırma yapmak için 246'sı (%43,4), oyun oynamak için 251'i (%44,3), film seyretmek için 156'sı (%27,5), chat yapmak için 110'u (%19,4), alışveriş yapmak için 62'si (%10,9), günlük sorunlardan uzaklaşmak için 50'si (%8,8), dinî bilgi içerikli sitelere bakmak için 43'ü (%7,6), haber okumak için, 37'si (%6,5), arkadaş ve sevgili bulmak için 23'ü (%4,1), e-mail göndermek ve gelenleri okumak için interneti kullandıklarını ifade etmiştir. Ayrıca 5'i (%0,9), interneti bu sayılanlar dışında başka amaçlar için kullandıklarını ifade etmiştir. Bulgular Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Katılımcıların İnterneti Kullanım Amaçları

Amaçlar	n	%
Müzik dinliyorum.	385	67,9
Sosyal paylaşım siteleri (Facebook, Twitter, Instagram vb.) için	305	53,8
Ödev ve araştırma yapıyorum.	302	53,3
Oyun oynuyorum.	246	43,4
Film seyrediyorum.	251	44,3
Chat yapıyorum.	156	27,5
Alışveriş yapıyorum.	110	19,4
Günlük sorunlardan uzaklaşma	62	10,9
Dini bilgi içerikli sitelere bakıyorum.	50	8,8
Haber okuyorum.	43	7,6
Arkadaş/sevgili bulmak	37	6,5
E-mail gönderiyor, gelenleri okuyorum.	23	4,1
Diğer	5	0,9

İnterneti ne için kullandıklarına dair soruya katılımcıların verdiği cevapların en fazla, müzik dinlemek için (%67), ikinci sırada sosyal medya için (%53,8), üçüncü

sırada ödev ve araştırma yapmak için (%53,3), dördüncü sırada film seyretmek için (%44,3), beşinci sırada oyun oynamak için (%43,4) olduğu görülmüştür.

Müzik gençlerin kendilerini ifade etmelerinde önemli bir araçtır. Dinledikleri müzik türü; gençlerin ait oldukları sosyal grupları, değerleri, dünya görüşleri yansıtır. İnternet, gençlere çok geniş bir müzik yelpazesine erişim olanağı sunarak onların zevklerine göre özgürce müzik seçip dinlemelerine imkân tanır. Müzik bu sayede gençler için günlük yaşamın vazgeçilmez bir parçası hâline gelmiştir. Ergenlik döneminde yaşanan duygusal dalgalanmalarla, günün yorgunluk ve stresi ile baş edebilmenin yollarından biri de müzik dinlemek olarak görülmektedir. Günümüzde akıllı telefonlar ve dijital platformlar, gençlerin her an her yerde kulaklıkla müzik dinlemelerini mümkün kılmakta, bu da onların müzikle yoğun bir ilişki kurmalarını sağlamaktadır.

Kulaklıkla müzik dinlemek, aynı zamanda gençler arasında bir moda ve kültürel eğilim olarak da görülebilir. Özellikle kalabalık ortamlarda, kulaklıkla müzik dinlemek gençler için bir tür kişisel alan yaratma, dış dünyadan izole olma ve kendilerini daha rahat hissetme aracı hâline gelmiştir. Bu durum, gençlerin müzikle yoğun olan ilişkilerinde internetin merkezî bir rol oynadığını ve bu ilişkiye teknolojinin de önemli bir katkı sunduğunu göstermektedir.

Öğrenciler sosyal medyayı da yoğun bir şekilde kullanmaktadırlar. Sosyal medya gençlerin arkadaşlarıyla, aileleriyle, akrabalarıyla iletişim kurmalarının bir yoludur. Sosyal medyada paylaşılan videolar, fotoğraflar, yorumlar ve durum güncellemeleri öğrencilerin kendilerini nasıl görmek istedikleri ve nasıl görünmek istediklerine belirlemelerinde yardımcı olmaktadır.

Sosyal medya platformları, ortak ilgi alanlarına sahip bireyleri bir araya getiren buluşma noktalarıdır. Bu sayede, bireyler aidiyet duygusunu tatmin edebilirler. Ayrıca sosyal medya, serbest zaman (boş zaman) değerlendirme ve eğlence için ideal bir ortam sunar. Arkadaş çevresi de gençleri sosyal medya kullanımına teşvik edebilir, bu da platformların popüleritesini artırmaktadır. Fakat bu durum, gerçek hayattaki sosyal ortamlar kadar gerçekçi etkiler bırakmamaktadır. Gençler ileriki yaşlarında gerçekten

sosyal olgularla doğrudan karşılaştıklarında başarısız yüzleşmelerle karşılaşabileceklerini hatırdan çıkarmamak gerekir.

Lise öğrencilerinin interneti en yoğun kullandıkları alanlardan bazıları da ödev ve araştırma yapmaktır. İnternet, bilgiye erişimi hızlı ve kolay hale getirmiştir, böylece öğrenciler yer ve zamandan bağımsız olarak dünya genelindeki kaynaklara ulaşabilmektedir. Çevrim içi öğrenme platformları ve video dersler, öğrencilere kendi hızlarında öğrenme imkânı sunmaktadır. İnternette yaygın olan bilgi kirliliği, doğru ve yanlış bilgiyi ayırt etmeyi zorlaştırmaktadır. Bu nedenle gençlerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirmeleri büyük önem taşımaktadır. Bu beceri, bilgiye güvenilir bir şekilde ulaşabilmenin en temel unsurlarından biridir.

Katılımcıların internet üzerinden yapmayı tercih ettikleri aktivitelerden biri de film izlemektir. Bu durum, geleneksel televizyon ve sinema deneyiminin yerini dijital platformlara bıraktığını göstermektedir. Dijital platformlar, gençlere zaman, mekân ve içerik seçimi konusunda büyük bir esneklik sunmaktadır. Gençler, bu platformlarda sunulan içerik önerilerine bakarak ilgi alanlarına ve favori türlerine göre film seçimi yapabilmektedir. Ayrıca popüler filmler ve diziler, gençler arasında ortak bir dil oluşturmakta ve kültürel paylaşımı artırmaktadır. İnternette film izlemek, gençler için hem bir eğlence hem de sosyal etkileşim aracı olarak cazip bir alternatif hâline gelmiştir.

Katılımcıların oynadığı oyun türleri incelenmiştir. 262'si (%46,2) dövüş ve savaş oyunları, 234'ü (%41,3) yarış oyunları (otomobil, motosiklet vb.), 217'si (%38,3) stratejik oyunlar (aile, şehir kurma vb.), 174'ü (%30,7) spor oyunları (futbol, basketbol vb.), 145'i (%25,6) satranç, tavla, dama, kâğıt oyunları gibi oyunlar, 59'u (%10,4) dinî ve kültürel içerikli oyunlar oynamaktadır. Ayrıca, 16'sı (%2,8) diğer oyun türlerini tercih etmektedir. Bulgular Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5. Oynanan Oyun Türleri

Oyun Türleri	n	%
Dövüş ve savaş oyunları	262	46,2
Yarış oyunları (otomobil, motosiklet...)	234	41,3
Stratejik oyunlar (Aile, şehir kurma...)	217	38,3
Spor oyunları (futbol, basketbol...)	174	30,7
Satranç, tavla, dama, kâğıt oyunları gibi oyunlar	145	25,6
Dinî ve kültürel içerikli oyunlar	59	10,4
Diğer	16	2,8

Katılımcılar en çok hangi oyun türü oynadıkları sorusuna dövüş ve savaş oyunları tercih edenlerin oranı (%46,2) en yüksektir. Yarış oyunları (%41,3) ikinci sırada en çok tercih edilen oyun türüdür.

Medyanın ve popüler kültürün gençlerin oyun tercihlerini önemli ölçüde etkilediğini söyleyebiliriz. Özellikle filmler ve dizilerde dövüş ve savaş temalı kahramanların ön plana çıkarılması gençleri bu tür oyunlara yönlendirebilir. Ergenlik döneminde risk alma ve heyecan arayışıyla gençler, sanal dünyada macera ve adrenalin dolu deneyimler yaşayarak sınırlarını keşfetme ve kontrolü elde tutma isteği hissedebilirler. Günlük hayatın getirdiği stres ve baskılar da gençleri, agresif duygularını bu oyunlar aracılığıyla dışa vurarak duygusal bir rahatlama sağlamaya itebilir. Ayrıca dövüş ve savaş oyunları, gençlere kendilerini güçlü ve başarılı hissetme fırsatı sunar. Bu oyunlar, fiziksel güç ve cesaretin sembolik bir temsilini deneyimlemelerine olanak tanır.

Ergenlik döneminde gençler, kendilerini kanıtlama ihtiyacı hissederek rekabetçi bir ortamda başkalarıyla kendilerini kıyaslayabilecekleri alanlar oluştururlar. Bu alanı sağlayan yarış oyunları, gençler arasında en çok tercih edilen oyun türlerinden biridir. Bu tür oyunlarda rakiplerini yenmek gençlere başarı hissi ve kendini ispat etme fırsatı verdiğini söyleyebiliriz. Bu oyunlarda bulunan seviye atlama ve ödüllendirme mekanizmaları, gençleri daha fazla zaman geçirmeye teşvik etmektedir. Ayrıca hız yapma ve zorlukları aşma gibi heyecan verici duyguları yaşayarak bu ihtiyaçlarını

tatmin edebilirler. Arkadaş çevrelerinin de bu tür oyunlara ilgi duyması, gençlerin gruba dâhil olma ve grup içinde kendini ifade etme arzusunu güçlendirebilir.

Dinî ve kültürel oyunlar diğer oyun türlerine göre daha az tercih edilmektedir. Bunun nedeni gençlerin oyunlardaki temel motivasyonu eğlence arayışından kaynaklanıyor olabilir. Dinî ve kültürel oyunlar, diğer oyun türlerine kıyasla eğlence ve aksiyon açısından daha sınırlı kaldığından gençlerin ilgisini çekmeyebilir. Ayrıca oyun dünyasında popüler kültüre uygun karakterler ve temalar ön plandadır. Dinî ve kültürel oyunlar ise gençlerin ilgisini çeken bu trendlere uzak kalabilir.

2.5. Katılımcıların İnternet Kullanımında Ailenin Rolü

Ailenin gencin internet kullanımındaki rolü incelenmiştir. İlk olarak ailelerin çocuğunun internette geçirdiği zamana nasıl baktığı incelenmiştir. Katılımcıların 30'u (%5,3) ailesinin internette geçirdiği zamana olumlu baktığını, 127'si (%22,4) olumsuz baktığını, 323'ü (%57,0) bazen olumlu bazen olumsuz baktığını, 87'si (%15,3) ise ailelerinin bu duruma karışmadığını belirtmiştir.

İkinci olarak katılımcılara internette geçirdiği zamanı ailesinden veya çevresinden saklayıp saklamadığı sorulmuştur. Katılımcıların 11'i (%1,9) her zaman internette geçirdiği zamanı sakladığını, 150'si (%26,5) bazen sakladığını, 406'sı (%71,6) ise hiç saklamadığını ifade etmiştir.

Üçüncü olarak oyun türü seçiminde ailenizin kısıtlamasının olup olmadığı sorulmuştur. Katılımcıların 64'ü (%11,3) oyun türü seçiminde ailesinin kısıtlama getirdiğini, 428'i (%75,5) kısıtlama olmadığını, 75'i (%13,2) ise hiç oyun oynamadığını belirtmiştir.

Dördüncü olarak katılımcıların anne ve babalarının interneti hangi alanlarda kullandıklarını ne sıklıkla denetlediklerini sorulmuştur. Katılımcıların 45'i (%7,9) her zaman, 72'si (%12,7) sık sık, 171'i (%30,2) bazen, 142'si (%25,0) nadiren, 138'i (%24,4) ise hiçbir zaman anne ve babasının internet kullanımını denetlemediğini ifade etmiştir. Bulgular Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Ailenin, Gencin İnternet Kullanımındaki Rolü

Ailenin Rolü	n	%
Aileniz internette geçirdiğiniz zamana nasıl bakıyor?		
Olumlu	30	5,3
Olumsuz	127	22,4
Bazen olumlu bazen olumsuz	323	57,0
Karışmıyorlar.	87	15,3
Ailenizden veya çevrenizden internette geçirdiğiniz zamanı sakladığınız oluyor mu?		
Evet, her zaman oluyor.	11	1,9
Bazen saklıyorum.	150	26,5
Hayır, saklamıyorum.	406	71,6
Oyun türü seçiminde ailenizin kısıtlaması var mı?		
Evet, var.	64	11,3
Hayır, yok.	428	75,5
Hiç oyun oynamam.	75	13,2
Anne ve babanız interneti hangi alanlarda kullandığınızı ne sıklıkla denetliyor?		
Her zaman	45	7,9
Sık sık	72	12,7
Bazen	171	30,2
Nadiren	142	25,0
Hiçbir zaman	138	24,4

“Aileniz internette geçirdiğiniz zamana nasıl bakıyor?” şeklindeki soruya katılımcıların çoğu ailelerinin internet kullanımlarına bazen olumlu bazen olumsuz baktıklarını belirtmiştir. Geleneksel yöntemlerle zamanı değerlendirme biçimlerinin yerini dijital ortamlar aldıkça ailelerin tepkileri de buna paralel olarak değişmektedir. Ebeveynler, internetin sunduğu faydaları anlayışla karşılarken aşırı kullanım ve potansiyel riskler nedeniyle zaman zaman olumsuz bir tutum sergileyebilirler. Gençler, interneti farklı amaçlarla kullanmaları sebebiyle ebeveynlerinin çelişkili tutumlarıyla karşılaşabilirler. Çocuklarının interneti derslerine yardımcı olacak şekilde kullandığını gördüklerinde olumlu yaklaşan ebeveynler, zararlı içeriklere maruz kalma veya bağımlılık riski konusunda ise endişelenip olumsuz tepkiler verebilirler. İnternet hem fırsatlar hem de tehditler içerdiğinden ailelerin bu konudaki yaklaşımları bazen olumlu, bazen olumsuz olabilmektedir. Buradan hareketle ailelerin çoğunluğunun

çocuklarının internet kullanımını denetleme ve kontrol etme ihtiyacı hissettiğini söyleyebiliriz.

“Ailenizden ve çevrenizden internette geçirdiğiniz zamanı sakladığınız oluyor mu?” şeklindeki soruya katılımcıların çoğu “hayır” cevabı vermiştir. İnternetin ve teknolojinin hayatımızın ayrılmaz bir parçası hâline gelmesi, internet kullanımını sıradan bir davranış olarak kabul ettirmiştir. Bu nedenle gençler, interneti doğal bir etkinlik olarak gördüklerinden bunu ailelerinden veya sosyal çevrelerinden gizleme ihtiyacı hissetmemektedirler.

Aileler, gençlerin interneti ödev ve araştırma gibi faydalı amaçlarla kullandığını kabul ettikçe gençler bu konuda daha açık davranabilmektedir. Ayrıca ebeveynler geleneksel kontrolcü yaklaşımlar yerine teknoloji aracılığıyla internet kullanımını denetleyebilmekte ve sınırlamalar getirebilmektedirler. Bu denetimlerin yanı sıra ebeveynler çocuklarıyla güvene dayalı, şeffaf ilişkiler kurduklarında gençler internet kullanımını gizleme gereği duymamaktadır.

Ebeveynlerin, çocuklarının dışarıdaki tehlikelerden korunarak evde internet başında zaman geçirmesini daha güvenli bulmaları da gençlerin internette geçirdikleri zamanı saklamama eğilimini artırabilir. Aynı zamanda gençlerin internette zaman geçirmeleri hem aile içinde hem de sosyal çevrelerinde kabul gören ve prestijli bir etkinlik olarak algılandığından internet kullanımını gizlemek gençlere anlamsız ve gereksiz gelebilir.

Akinoğlu'nun araştırmasında araştırmaya katılan öğretmen adaylarının arkadaşlarından veya ailelerinde bilgisayar ve internette fazla zaman geçirdikleri için şikâyet alıp almadıkları sorusuna %73 ile örneklemin çoğunluğu herhangi bir şikâyet almazken %27'si ailesinin ve arkadaşlarının internette ve bilgisayarda fazla zaman geçirdiği için şikâyet ettiklerini belirtmiştir (Akinoğlu, 2002, s. 196). Bu sonuç araştırmamız sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir.

“Oyun türü seçiminde ailenizin kısıtlaması var mı?” şeklindeki soruya katılımcıların çoğu “hayır” cevabı vermiştir. Günümüz ebeveynlerinin kendi gençliklerinde video oyunları ile tanışmış olmaları, dijital oyun dünyasına aşina

olmalarını sağlamış ve bu nedenle müdahale etmeme eğilimlerini artırmış olabilir. Söz konusu ebeveynlerin teknolojiye uyum sağlayabilecek yaşta olmaları, oyun türlerinde daha az kısıtlama yapmalarında etkili olabilir. Lise çağındaki gençlere aileleri tarafından daha fazla güven ve özgürlük tanınması, onların sorumluluk bilinciyle kendi oyun tercihlerine karar verebilecekleri düşüncesini pekiştirmektedir. Bu nedenle ebeveynler, doğrudan müdahale etmek yerine gençleri daha serbest bırakma eğilimindedir. Ayrıca toplum genelinde oyunların normalleşmesi ve çevrelerindeki diğer ailelerin çocuklarının da bu oyunları oynaması, sosyal kabulü artırarak ailelerin daha az kısıtlayıcı olmasına neden olmuş olabilir.

“Anne ve babanız interneti hangi alanlarda kullandığınızı ne sıklıkla denetliyor?” şeklindeki soruya katılımcıların çoğu sırasıyla “bazen” “nadiren” ve “hiçbir zaman” cevaplarını vermiştir. Bazı ebeveynlerin dijital filtreler kullanarak çocuklarını arka planda teknolojik araçlarla takip etmesi, bu sayede sınırlamalar getirmesi, bire bir kontrol ihtiyacını ortadan kaldırır ve daha az müdahale edilmiş izlenimi verir. Bu durum, gençlerde “bazen” veya “nadiren” denetlendikleri algısının oluşmasına neden olabilir. İnternetin toplumun her kesiminde vazgeçilmez bir sosyal norm hâline gelmesi de ebeveynlerin daha az denetleyici bir rol üstlenmelerinde etkili olabilir. Ergenlik dönemindeki gençler, bağımsızlık arayışında oldukları için mahremiyetlerine müdahaleyi kabul etmezler. Aileler de bu dönemde gençlerin mahremiyetine saygı duymak zorunda kalır, bu da denetim sıklığının azalmasına yol açabilir. Eğer aile ile çocuk arasında açık bir iletişim varsa ve ebeveynler çocuklarının interneti hangi amaçlarla kullandığını net bir şekilde biliyorsa denetleme ihtiyacı hissetmeyebilirler.

2.6. Katılımcıların Serbest Zamanlarını (Boş Vakitlerini) Değerlendirme Biçimleri

Katılımcılara akşam evde olduğu zaman ödevlerini, ders çalışmalarını bitirdikten sonra Serbest zamanlarını (Boş Vakitlerini) çoğunlukla nasıl değerlendirdikleri sorulmuştur. Katılımcıların 347'si (%61,2) odasında yalnız başına tablet, bilgisayar, telefonla oynadığını; 309'u (%54,5) ailesiyle birlikte televizyon izlediğini; 200'ü (%35,3) kitap, gazete, dergi vb. okuduğunu; 197'si (%34,7) ailesinin

yanında tablet, bilgisayar, telefonla oynadığını; 271'i (%47,8) anne ve babasıyla sohbet ettiğini; 48'i (%8.5) odasında yalnız televizyon izlediğini; 45'i (%7.9) ailesiyle oyun oynadığını; 25'i (%4.4) ise diğer faaliyetlerle ilgilendiğini belirtmiştir. Bulgular Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7. Katılımcıların Serbest Zamanlarını (Boş Vakitlerini) Değerlendirme Biçimleri

Faaliyetler	n	%
Odamda yalnız tablet, bilgisayar, telefonla oynuyorum.	347	61,2
Ailemle birlikte televizyon izliyorum.	309	54,5
Kitap / gazete/ dergi vb. okuyorum.	200	35,3
Ailemin yanında tablet/ bilgisayar/ telefonla oynuyorum.	197	34,7
Anne ve babamla sohbet ediyorum.	271	47,8
Odamda yalnız televizyon izliyorum.	48	8,5
Ailemle oyun oynuyorum.	45	7,9
Diğer	25	4,4

Serbest zaman (boş vakit); kişinin iş, okul, ev işleri gibi zorunlu görevlerinden arta kalan, kendi isteğiyle değerlendirebileceği zamandır. Bu süre; bireyin dinlenme, eğlenme, kişisel ilgi alanlarına yönelme, hobilerle uğraşma veya sosyal etkinliklere katılma gibi faaliyetler için kullanabileceği bir fırsat sunar. Serbest zaman (boş zaman), insanların bedensel ve zihinsel olarak yenilenmesine, stres atmasına ve sosyal ilişkilerini güçlendirmesine yardımcı olur. Modern toplumlarda, serbest zamanın verimli ve keyifli bir şekilde değerlendirilmesi teknolojik gelişmelerle birlikte daha da zenginleşmiş ve önem kazanmıştır.

Yüzme, koşu, yoga, fiziksel uygunluk sporu, sağlıklı yaşam sporu (fitness), müzik dinleme, resim yapma, tiyatro izleme, kitap okuma, film izleme, sosyal medyada vakit geçirme, dijital oyunlar oynama, tatil yapma ve arkadaşlarla veya aileyle zaman geçirme, modern toplumda yaygın olarak tercih edilen boş zaman değerlendirme yöntemlerindedir.

“Serbest vakitlerinizi (boş zaman) nasıl değerlendiriyorsunuz?” şeklindeki soruya gençlerin serbest zaman (boş zaman) değerlendirme aktivitelerine yönelik eğilimleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Katılımcıların çoğu “Odamda yalnız tablet, bilgisayar ve telefonla oynuyorum.” cevabı vermiştir.

Bu durum, gençlerin dijital cihazları yoğun bir şekilde kullandıklarını ve teknoloji ile yalnızlığı tercih ettiklerini göstermektedir. Modern toplumda bireysellik ve bireysel eğlence kültürü giderek yaygınlaşırken dijital platformlar gençlerin ilgi alanlarına yönelik kişiselleştirilmiş içeriklere kolayca erişim sağlamaktadır. Bu da gençlerin odalarında bireysel aktiviteler yapma ve yalnız başlarına eğlenme alışkanlığını güçlendirmektedir. Kendi odaları gibi kişisel alanlarda vakit geçirmek, gençlerin mahremiyet ve bağımsızlık duygularını tatmin eder. Dijital araçlar ise anında tatmin sağlayan hedonistik eğlence ve aktiviteler sunarak haz duygusunu sürekli canlı tutar. Bu da gençleri, tekrar tekrar bu hedonistik döngüye çekmektedir.

COVID-19 pandemisi sırasında öğrencilerin odalarına çekilmesi, derslerin, eğitimin, eğlencenin ve sosyal ilişkilerin büyük ölçüde dijital cihazlar ve internet üzerinden yürütülmesini zorunlu hâle getirmiştir. Bu süreç, dijital araçların ve internet kullanımının artmasına neden olmuştur. Pandeminin getirdiği bireyselleşme ve dijital platformlara yönelme alışkanlığı, etkisini hâlâ sürdürmektedir, diyebiliriz.

Öğrencilerin boş zamanlarını odalarında dijital cihazlarla geçirmelerini, teknolojinin yaygınlaşması, mobil cihazların kolay erişilebilirliği ve sundukları hızlı hedonist içeriklerle birlikte bireyselleşme ve eğlence kültüründeki değişim gibi dinamiklerle açıklamak mümkündür.

“Ailemle birlikte televizyon izliyorum.” şeklindeki cevabı katılımcıların serbest zamanı (boş zaman) değerlendirmek için tercih ettikleri bir diğer aktivitedir. Bu, televizyonun bir eğlence kaynağı olarak hâlâ merkezî bir rol oynadığını ve sosyo-ekonomik açıdan kısıtlı ailelerde, aile bireylerinin bir araya geldiği ortak bir etkinlik olduğunu göstermektedir. Toplumumuzda ailenin birlikte zaman geçirmeye verdiği önem, aile içi ilişkilerin güçlü tutulmaya çalışıldığını da ortaya koyar. Televizyon izlemek, genellikle aile bireylerinin yemek sırasında ya da çay eşliğinde bir araya

geldikleri bir zaman dilimini ifade eder. Televizyonun, özellikle ebeveynlerin beklentileri doğrultusunda aile tarafından denetlenebilen ve toplumsal olarak kabul gören pasif bir eğlence biçimi olduğunu söyleyebiliriz.

Dijitalleşmenin artmasıyla gençler; tablet, bilgisayar ve akıllı telefon gibi teknolojik araçlara yönelse de kırsal bölgelerde ve geleneksel aile yapılarında televizyon hâlâ yaygın bir eğlence aracı olarak kabul görmektedir. Bu çerçevede televizyonun, öğrencilerin günlük yaşamında ve davranışlarında önemli bir rol oynadığını söylemek mümkündür.

Kıran'ın (2016) Gençlerde Kitle İletişim Araçları Kullanımının Değerler Üzerinde Etkisi (Samsun Örneği) başlıklı doktora tezinde söz konusu soruya %39,1 ile ailemle ya da arkadaşlarımla geçiririm cevabı birinci sırada, %23 ile televizyonla ya da internetle zaman geçiririm cevabı ikinci sırada yer almaktadır (Kıran, 2016, s. 99). Zamanla serbest zaman (boş zaman) değerlendirme biçimleri değişerek “Odamda yalnız tablet, bilgisayar ve telefonla oynuyorum.” şeklindeki cevabı lise öğrencilerinin en çok tercih ettikleri cevap olmuştur.

2.7. İnternetin Potansiyel Zararları ve Zaman Kaybı Üzerine Katılımcıların Düşünceleri

Araştırmada katılımcıların internetin potansiyel zararlarına ilişkin görüşleri sorulmuştur. İnternette yer alan kumar, ahlaki olmayan içerikler, reklamlar ve din karşıtı sitelerin dinî duygulara zarar verip vermediği sorulduğunda katılımcıların 251'i (%44,3) bu görüşe tamamen katıldığını, 164'ü (%28,9) katıldığını, 66'sı (%11,6) kararsız olduğunu, 37'si (%6,5) katılmadığını, 49'u (%8,6) ise hiç katılmadığını belirtmiştir.

Ayrıca internetin zaman kaybına sebep olması nedeniyle ibadetlere yeteri kadar zaman kalmadığına ilişkin görüşleri sorulduğunda katılımcıların 140'ı (%24,7) bu görüşe tamamen katıldığını, 185'i (%32,6) katıldığını, 118'i (%20,8) kararsız olduğunu, 72'si (%12,7) katılmadığını, 52'si (%9,2) ise hiç katılmadığını ifade etmiştir. Bulgular Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8. Katılımcılara Göre İnternetin Potansiyel Zararları

Potansiyel Zararlar		n	%
İnternette yer alan kumar, ahlaki olmayan içerikler, reklamlar ve din karşıtı siteler kişilerin dinî duygularına zarar vermektedir.	Tamamen katılıyorum.	251	44,3
	Katılıyorum.	164	28,9
	Kararsızım.	66	11,6
	Katılmıyorum.	37	6,5
İnternet zaman kaybına sebep olduğu için ibadetlere yeteri kadar zaman kalmamaktadır.	Hiç katılmıyorum.	49	8,6
	Tamamen katılıyorum.	140	24,7
	Katılıyorum.	185	32,6
	Kararsızım.	118	20,8
	Katılmıyorum.	72	12,7
	Hiç katılmıyorum.	52	9,2

Katılımcıların çoğu “İnternette yer alan kumar, ahlaki olmayan içerikler, reklamlar ve din karşıtı siteler kişilerin dinî duygularına zarar vermektedir.” şeklindeki görüşe tamamen katıldıklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin bu görüşe katılması, dinî ve ahlaki değerleri benimsediklerini ve bu değerlere yönelik bir tehdit algısına sahip olduklarını göstermektedir. İnternette karşılaştıkları içeriklerin dinî ve ahlaki normlarla çatışması, öğrencilerin olumsuz tepkiler vermesine neden olabilir. Bu tepkilerin, öğrencilerin ailelerinden ve okullarından aldıkları dinî ve ahlaki eğitimin bir yansıması olduğu söylenebilir. İnternet üzerinden yayılan küresel içerikler, yerel kültürel ve dinî kimliklerle çatışabilir. Bu çatışmayı yaşayan gençler, dinî ve ahlaki kimliklerini koruma amacıyla bir savunma refleksi geliştirebilirler.

Yapılan bir araştırmada televizyon, gazete ve dergilerde yayınlanan müstehcen programların ve resimlerin, medya aracılığıyla yayılan ahlak dışı kültürün ergenler üzerindeki olumsuz etkilerini ve hayatlarını nasıl şekillendirdiğini ölçmek amacıyla “Cinsel duygularımı tahrik eden ahlak dışı müstehcen yayınlar, dinî hayatımı olumsuz yönde etkiliyor.” ifadesi kullanılarak açıklanan bir görüş ortaya konmuştur. Kendilerine bu görüşe ilişkin fikirleri sorulduğunda katılımcılardan 398 öğrencinin %57,8’i bu görüşe katıldığını, %26,1’i katılmadığını, %16,1’i ise kararsız olduğunu ifade etmiştir (Bahadır, 2002b, s. 290).

İnternet zaman kaybına neden olduğu için ibadetlere yeteri kadar zaman kalmadığına ilişkin görüşleri sorulduğunda katılımcıların çoğu “Katılıyorum.”, “Tamamen katılıyorum.” şeklinde cevap vermiştir. Bu sonuç, internetin gençlerin zaman yönetimi ve dinî pratikleri üzerindeki etkisini anlamak için önemli bir ipucu sunmaktadır. İnternetin sunduğu hızlı ve hedonistik içerik akışı, gençlerin enerjisini kısa süreli tatminler sağlayan etkinliklere yönlendirmekte, bu da ibadet gibi daha fazla zaman ve dikkat gerektiren ritüellere ayrılan zamanı azaltmaktadır.

Özellikle sosyal medya, eğlenceli ve popüler içeriklerle gençlerin dikkatini sürekli üzerine çekmekte, bu da geleneksel ve dinî pratiklerle bir çatışma yaratabilmektedir. Farkında olmadan internette uzun saatler geçiren öğrenciler, bu yüzden ibadetlerini ihmal edebilirler. Dinî değerlere bağlı ailelerden gelen gençlerin dinî değerlere hâlâ önem verdiğini ancak ibadetleri yerine getirme noktasında yeterince zaman ayıramadıkları için suçluluk hissine kapılmalarına işaret edebilir. Böyle bir algı, gençlerin internet kullanımına olumsuz bir bakış açısı geliştirmelerine ve interneti ibadet açısından bir engel olarak görmelerine neden olabilir. Gençler gündelik hayatlarının büyük bir kısmını domine eden internetin cazibesi ile dinî normlar arasında sıkışmışlık duygusu hissedebilir.

2.8. İnternetin Dinî Bilgi, Manevi Yaşam ve Kurân-ı Kerim’i Okuma Üzerindeki Etkileri

İnternetin dinî bilgi ve manevi yaşam üzerindeki etkisiyle ilgili olarak katılımcıların 51’i (%9,0) internetin bu alanlarda çok fazla geliştirdiğini belirtirken 99’u (%17,5) internetin dinî bilgi ve manevî yaşamlarına önemli ölçüde katkıda bulunduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların en büyük kısmı olan, 250’si (%44,1), internetin bu alanlarda orta düzeyde bir etki yarattığını düşünmektedir. 73 katılımcı (%12,9) internetin dinî bilgi ve manevi yaşamlarına az katkı sağladığını belirtmiş, 40’ı (%7,1) ise internetin bu alanlarda hiçbir etkisi olmadığını ifade etmiştir. Son olarak 54 katılımcı (%9,6) bu konuda net bir fikre sahip olmadığını belirtmiştir.

Kur’an-ı Kerim’i yüzünden okuma konusunda internette yararlanma durumu değerlendirildiğinde 76 katılımcı (%13,4) internette bu konuda çok yararlandığını,

220 katılımcı (%38,8) ise zaman zaman yararlandığını ifade etmiştir. Ancak 238 katılımcı (%42,0) internetten hiç yararlanmadığını belirtmiş ve 33 katılımcı (%5,8) ise *Kur'an'ı Kerim* okumayı bilmediğini söylemiştir. Bulgular Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 9. İnternetin Dinî Bilgi ve Manevi Yaşama İlişkin Sağladığı Yararlar

İnternet, dinî bilginizi ve manevî yaşamınızı ne kadar geliştirdi?	n	%
Çok fazla	51	9,0
Çok	99	17,5
Orta düzeyde	250	44,1
Az	73	12,9
Hiç	40	7,1
Fikrim yok.	54	9,6
<i>Kur'an-ı Kerim</i>'i yüzünden okuma konusunda internetten yararlandınız mı?	n	%
Evet, çok yararlandım.	76	13,4
Zaman zaman yararlandım.	220	38,8
Hiç yararlanmadım.	238	42,0
<i>Kur'an-ı Kerim</i> okumayı bilmiyorum.	33	5,8

“İnternet dinî bilginizi ve manevi yaşantınızı ne kadar geliştirdi?” şeklindeki soruya katılımcıların çoğu “orta düzeyde” cevabı vermiştir.

Katılımcıların internet üzerinden dinî bilgilere erişim sağladıkları ancak bu bilginin sınırlı bir etkisinin olduğu söylenebilir. İnternetin sunduğu geniş bilgi yelpazesi, derinlemesine bir dinî ve manevi gelişim sağlamaktan uzak kalabilir. İnternet, on-line dinî sohbetler ve vaazlar gibi manevi içeriklere erişimi kolaylaştırmış ve farklı dinî görüşler hakkında bilgi edinme imkânı sunmuş olsa da dijitalleşme derin bir manevi bağ kurmaktan ziyade daha yüzeysel bir etkileşime neden olabilir. Bu etkileşim, dinî bilginin artmasına yardımcı olurken bu bilginin bireylerin yaşamlarına olan etkisinin sınırlı kaldığını yansıtabilir.

Manevi yaşam büyük ölçüde kişisel deneyimlerle, yüz yüze gerçekleştirilen dinî ve manevi pratiklerle gelişir. İnternet, bu alanda tamamlayıcı bir rol oynayabilir. İnternetin dinî bilgiye erişimi artırmasına rağmen manevi yaşam üzerinde derin bir etki

yaratmadığını ve manevi gelişim için geleneksel yöntemlerin hâlâ önemli olduğunu göstermektedir.

“*Kur’an-ı Kerim*’i yüzünden okuma konusunda internetten yararlandınız mı?” şeklindeki soruya katılımcıların büyük çoğunluğunu oluşturan birinci sıradaki kısmı hiç yararlanmadığını, ikinci sıradaki kısmı ise zaman zaman yararlandığını belirtmiştir.

“Zaman zaman yararlandım.” şeklinde cevap veren öğrenciler, geleneksel uygulamalarla modern teknolojiyi dengeleyen bir yaklaşımla *Kur’an-ı Kerim*’i yüzünden okumak veya telaffuz konusunda yardıma ihtiyaç duyduğunda çevrim içi kaynaklardan faydalanarak interneti destekleyici bir teknoloji olarak kullanıyor olabilir.

Toplumumuzda *Kur’an-ı Kerim* eğitimi genellikle küçük yaşlardan itibaren camilerde ve *Kur’an* kurslarında geleneksel yöntemlerle öğretilmekte, aile içinde ise bu pratiğin devamı sağlanmaktadır. Bu durum öğrencilerin muhafazakâr bir dinî ve kültürel yapı içinde yetişmiş olduklarına dair bilgi vermektedir.

2.9. Katılımcıların Dindarlık ve Dini Bilgi Düzeyleri

Katılımcıların dindarlık ve dinî bilgi düzeyleri incelenmiştir. Ne sıklıkla ibadet ve dua ettikleri sorulan katılımcıların 195’i (%34,4) her vakit ibadet ve dua ettiğini, 282’si (%49,8) önemli gün ve gecelerde ibadet ve dua ettiğini, 75’i (%13,2) zorluk ve sıkıntı zamanlarında ibadet ve dua ettiğini, 15’i (%2,6) ise hiçbir zaman ibadet ve dua etmediğini belirtmiştir.

Kendilerini dindarlık bakımından nasıl değerlendikleri sorulduğunda katılımcıların 53’ü (%9,3) kendisini çok dindar, 346’sı (%61,0) dindar, 143’ü (%25,2) az dindar olarak değerlendirmiştir. 12’si (%2,1) dine ilgi duymadığını, 6’sı (%1,1) herhangi bir dine inanmadığını, 3’ü (%0,5) dine karşı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca 4 katılımcıdan (%0,7) bu konuda veri sağlamamıştır.

İbadetlerini gereği gibi yerine getirebilmek için sahip oldukları bilgi düzeyini nasıl buldukları sorulan katılımcıların 55’i (%9,7) bilgi düzeyini çok iyi, 224’ü (%39,5)

iyi, 194'ü (%34,2) orta, 56'sı (%9,9) düşük, 7'si (%1,2) çok düşük bulunduğunu belirtmiştir. 31'i (%5,5) ise bu konuda fikrinin olmadığını ifade etmiştir. Bulgular Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10. Katılımcıların Dindarlık ve Dinî Bilgi Düzeylerine İlişkin Sonuçlar

Değişkenler	n	%	
Ne sıklıkla ibadet ve dua edersiniz?	Her vakit	195	34,4
	Önemli gün ve gecelerde	282	49,8
	Zorluk ve sıkıntı zamanlarında	75	13,2
	Hiçbir zaman	15	2,6
Kendinizi dindarlık bakımından nasıl değerlendiriyorsunuz?	Çok dindar	53	9,3
	Dindar	346	61,0
	Az dindar	143	25,2
	Dine ilgi duymuyorum.	12	2,1
	Herhangi bir dine inanmıyorum.	6	1,1
	Dine karşı	3	,5
	Kayıp Veri	4	,7
İbadetlerinizi gereği gibi yerine getirebilmek için sahip olduğunuz bilgi düzeyini nasıl buluyorsunuz?	Çok iyi	55	9,7
	İyi	224	39,5
	Orta	194	34,2
	Düşük	56	9,9
	Çok Düşük	7	1,2
	Fikrim Yok.	31	5,5

Ne sıklıkla ibadet ve dua edersiniz sorusuna katılımcıların çoğu önemli gün ve gecelerde cevabını vermiştir.

Toplumumuzda kandil geceleri, dinî bayramlar ve ramazan ayı gibi dönemler, dinî ritüellerin yoğunlaştığı ve manevi duyguların topluca canlandığı özel zaman dilimleridir. Bu önemli gün ve geceler, İslam dininde Allah'a daha yakın olunabilecek, duaların kabul edilme ihtimalinin arttığı ve manevi kazanımların yükseldiği anlar olarak görülür. Aynı zamanda bu mübarek zamanlar Allah'ın rahmet ve bağışlanma

kapılarının açıldığı, bireylerin günahlardan arınmak ve Allah'tan af dilemek için özel fırsatlar sunduğu değerli anlardır. Bu dönemler, yalnızca bireysel ibadet ve manevi arınma için değil toplumsal dayanışmayı güçlendiren ve Müslümanlar arasındaki manevi bağları pekiştiren zamanlar olarak da büyük bir öneme sahiptir. Bu günlerde toplu olarak yapılan ibadetlere katılım, manevi bağları kuvvetlendirdiği gibi aidiyet duygularını da pekiştirebilir. Toplumsal birliğin parçası olmak isteyen birey bu özel günlerde daha fazla ibadete yöneliyor olabilirler. Bu zaman dilimlerinde ibadet etmek toplumda sosyal bir beklenti de oluşturmaktadır. Bu özel dönemler, toplumda nesiller arası kültürel ve manevi aktarımların gerçekleşmesinde ve manevi dokunun güçlenmesinde önemli bir rol oynar.

“Her vakit ibadet ve dua ederim.” şeklindeki cevap gençler arasında tercih edilen bir diğer cevaptır. Bu cevaplar gençlerin dinî pratiklere yaklaşımındaki çeşitliliği göstermektedir. Düzenli ibadet ve dua eden gençlerin güçlü dinî değerlere sahip sosyal çevrelerden veya dindar ailelerden geldikleri düşünülebilir. Aile içindeki dinî alışkanlık veya çevresel etkiler ibadetlerde sürekliliği benimsemelerinde etkili olabilir.

“Kendinizi dindarlık bakımından nasıl değerlendiriyorsunuz?” şeklindeki soruya katılımcıların çoğunluğu “dindar” cevabını vermiştir. Bu cevap toplumda hâkim olan dinî ve kültürel normların kuvvetli olduğunu, dinî kimliğin gençlerin büyük bir kısmı için merkezî rol oynadığını göstermektedir. Dinin hayatlarındaki önemini kabul eden gençler kendilerini dinî değerlere uygun şekilde tanımlamayı istemektedirler.

Dinin hayatlarındaki etkisini tamamen reddetmeseler bile dinin hayatlarındaki etkisini sınırlı olduğunu düşünen gençler kendilerini “az dindar” olarak tanımlamış olabilirler. Bu tanım, gençlerin dinî inançlarını sürdürmelerine rağmen modernleşme, sekülerleşme ve şehirleşme gibi süreçlerin etkisiyle dinî ritüellere daha az katılım göstermelerinden kaynaklanmış olabilir.

Kendilerini “çok dindar” olarak tanımlayan öğrenciler, dinî pratikleri titizlikle yerine getiren, dinî değerleri hayatlarının merkezine koyan, dinin bireysel hayatlarında belirleyici bir rol oynadığını düşünen gençlerdir.

Az da olsa dine ilgi duymadığını, herhangi bir dine inanmadığını ve dine karşı olduğunu belirten öğrenciler bulunmaktadır. Bu öğrenciler dine mesafeli olduklarını, dine bağlı olmadıklarını göstermektedir. İnternet ve sosyal medya aracılığıyla farklı kültür ve inançlarla etkileşim dine olan ilgiyi azaltabileceği gibi dinî zorunluluk olmaktan çıkarıp tercih meselesine dönüştürebilir. Ergenlik döneminde kendi kimliğini inşa etme sürecinde olan gençler, dinin kişisel yaşamlarında anlam arayışlarına cevap veremediğini düşünebilirler. Gençlerin internetten yanlış ve yanıltıcı dinî içeriklerle karşılaşmaları inançlarına sorgulamalarına neden olabilir.

Modern toplumdaki değişimler, bireyselleşme ve sosyal medya aracılığıyla küresel etkileşimin artması, farklı görüşler ve yaşam tarzlarıyla karşılaşmayı sağlamaktadır. Bu da dinin belirlediği normların dışındaki yaşam biçimlerini daha cazip hâle getirebilir. Tüm bu faktörler, geleneksel din anlayışından uzaklaşmalara neden olabilir.

“İbadetlerinizi gereği gibi yerine getirebilmek için sahip olduğunuz bilgi düzeyini nasıl buluyorsunuz?” şeklindeki soruya katılımcıların çoğu “iyi” ve “orta” cevabını vermiştir.

Gençlerin çoğunun ibadetleri yerine getirme konusunda sahip olduğu bilgiyi yeterli görmesi, din eğitiminin hem formal hem de informal kanallardan etkili bir şekilde toplumda yaygın olduğunu gençlerin dinî bilgiyi edinebileceği kaynaklara kolayca erişebildiği anlamına gelebilir. Gençlerin kendilerini ibadet bilgisi açısından yeterli görmesi dinî pratiklerle aktif bir şekilde ilgilendikleri ve öğrenmeye önem verdiklerini göstermektedir.

Dinî bilgi açısından kendilerini “orta” seviyede gören gençler, ibadetlerini düzenli bir şekilde yerine getirme motivasyonunda eksiklik yaşayabilir. Dinî bilgiye sahip olsalar da dinî ritüelleri tam anlamıyla yerine getirememeye durumu bu eksiklikle ilgili olabilir. Modern dünyadaki hızlı değişimler ve farklı değer sistemlerinin etkisi,

dinî bilgi ve pratiğin içselleştirilmesini zorlaştırarak gençlerin arada kalmasına yol açabilir. Bu yüzden geleneksel dinî bilgiye sahip olsalar da bu bilgiyi günümüz dünyasında uygulama konusunda yaşadıkları belirsizlik, soruya “orta” yanıtını vermelerine yol açmış olabilir.

2.10. Katılımcıların İnternet Kullanımında Kültürel ve Dini Hassasiyetleri

Katılımcılara internette sörf yaparken girdiğiniz sitelerin kültürünüze ve dini inancınıza uygun olup olmadığına dikkat edip etmedikleri sorulmuştur. Katılımcıların 120'si (%21,2) sürekli dikkat ettiğini, 176'sı (%31,0) çoğunlukla dikkat ettiğini, 93'ü (%16,4) orta düzeyde dikkat ettiğini, 101'i (%17,8) nadiren dikkat ettiğini, 77'si (%13,6) ise hiç dikkat etmediğini belirtmiştir. Bulgular Tablo 11’de sunulmuştur.

Tablo 11. Katılımcıların İnternette Sörf Yaparken Dikkat Düzeyi

Dikkat Düzeyi	n	%
Evet, sürekli dikkat ederim.	120	21,2
Çoğunlukla dikkat ederim.	176	31,0
Orta düzeyde dikkat ederim.	93	16,4
Nadiren dikkat ederim.	101	17,8
Hiç dikkat etmem.	77	13,6

Katılımcıların çoğunluğu “Çoğunlukla dikkat ederim.” ikinci sırada ise “Evet, sürekli dikkat ederim.” cevaplarını vermişlerdir.

Katılımcıların çoğunluğunun dijital ortamda da dinî normlara büyük ölçüde dikkat ettiğini belirtmesi, dinî değerlerin gençlerin yaşamında önemli bir rehber olduğunu göstermektedir. Bu durum, dinin sadece fiziksel alanda değil aynı zamanda dijital platformlarda da bir denetim mekanizması olarak işlev gördüğünü ortaya koymaktadır. İnternet ve sosyal medyanın sunduğu eğlence dolu dünyada bile gençlerin dinî değerlerine bağlı kalmayı önemseydiği anlaşılmaktadır. “Çoğunlukla

dikkat ederim.” cevabı, katılımcıların dijital içerik seçimlerinde dinî hassasiyetlerini gözetmekle birlikte zaman zaman esneklik sergilediklerini de ima etmektedir.

“Sürekli dikkat ederim.” cevabını veren katılımcılar, bireysel inançlarına daha sıkı bağlı olan ya da dinî pratiklere ve değerlerine daha fazla önem veren bireyleri temsil edebilir. Bu grup, dinî ve kültürel kimliklerini çevrim içi ortamda da güçlü bir şekilde sürdürme arzusunda, diyebiliriz. İnterneti, sadece bir bilgi ve eğlence kaynağı olarak değil aynı zamanda dinî ve ahlaki kurallarla uyumlu bir yaşam tarzının parçası olarak görmeleri muhtemeldir.

2.11. Katılımcıların İnternette Dini Bilgi Araştırma Alışkanlıkları

Tablo 12’de katılımcıların internette dinî meselelerle ilgili araştırma yapma sıklıkları incelenmiştir. İlk olarak hayatlarında önemli karar alırken dinî inançlarına uygun olup olmadığını internette araştırma sıklıkları sorulduğunda katılımcıların 74’ü (%13,1) her zaman, 163’ü (%28,7) çoğu zaman, 164’ü (%28,9) bazen, 89’u (%15,7) nadiren dinî inançlarına uygun olup olmadığını araştırdıklarını belirtmiştir. 77’si (%13,6) ise hiçbir zaman araştırmadıklarını belirtmiştir.

Kıyafetini belirleme konusunda dinî inancına uygun olup olmadığını internette araştırma sıklıkları sorulduğunda katılımcıların 56’sı (%9,9) her zaman, 96’sı (%16,9) çoğu zaman, 115’i (%20,3) bazen, 93’ü (%16,4) nadiren dinî inançlarına uygun olup olmadığını araştırdıklarını belirtmiştir. 207’si (%36,5) ise hiçbir zaman araştırmadıklarını belirtmiştir.

Ne yiyip içtiği konusunda dinî inancına uygun olup olmadığını internette araştırma sıklıkları sorulduğunda katılımcıların 130’u (%22,9) her zaman, 125’i (%22,0) çoğu zaman, 103’ü (%18,2) bazen, 91’i (%16,0) nadiren dinî inançlarına uygun olup olmadığını araştırdıklarını belirtmiştir. 118’i (%20,8) ise hiçbir zaman araştırmadıklarını belirtmiştir.

İbadetlerini gereği gibi yerine getirebilmek için internette araştırma sıklıkları sorulduğunda katılımcıların 31’i (%5,5) her zaman, 128’i (%22,6) çoğu zaman, 205’i

(%36,2) bazen, 116'sı (%20,5) nadiren araştırdıklarını belirtmiştir. 87'si (%15,3) ise hiçbir zaman araştırmadıklarını belirtmiştir.

Sosyal problemlerle (ailevi problemler, geçim sıkıntısı vb.) ilgili çözüm yolları ararken internetten yararlanma sıklıkları sorulduğunda katılımcıların 20'si (%3,5) her zaman, 68'i (%12,0) çoğu zaman, 114'ü (%20,1) bazen, 116'sı (%20,5) nadiren yararlandıklarını belirtmiştir. 249'u (%43,9) ise hiçbir zaman araştırmadıklarını belirtmiştir.

İnterneti kullanarak dinî ve manevî bilgilere erişim durumu sorulduğunda katılımcıların 21'i (%3,7) her zaman, 107'si (%18,9) çoğu zaman, 240'ı (%42,3) bazen, 146'sı (%25,7) nadiren bir rolü olduğunu belirtmiştir. 53'ü (%9,3) ise hiçbir zaman rolü olmadığını belirtmiştir. Bulgular Tablo 12'de sunulmuştur.

Tablo 12. Katılımcıların İnternette Dinî Meselelerle İlgili Araştırma Yapma Sıklıkları

Değişkenler		n	%
Hayatınızda önemli karar alırken dinî inancınıza uygun olup olmadığını araştırma	Her zaman	74	13,1
	Çoğu zaman	163	28,7
	Bazen	164	28,9
	Nadiren	89	15,7
	Hiçbir zaman	77	13,6
Kıyafetinizi belirleme konusunda dinî inancınıza uygun olup olmadığını araştırma	Her zaman	56	9,9
	Çoğu zaman	96	16,9
	Bazen	115	20,3
	Nadiren	93	16,4
	Hiçbir zaman	207	36,5
Ne yiyip içeceğiniz konusunda dinî inancınıza uygun olup olmadığını araştırma	Her zaman	130	22,9
	Çoğu zaman	125	22,0
	Bazen	103	18,2
	Nadiren	91	16,0
	Hiçbir zaman	118	20,8
İbadetlerinizi gereği gibi yerine getirebilmek için internetten yararlanma	Her zaman	31	5,5
	Çoğu zaman	128	22,6
	Bazen	205	36,2
	Nadiren	116	20,5
	Hiçbir zaman	87	15,3
Sosyal problemlerle (ailevi problemler, geçim sıkıntısı vb.) ilgili çözüm yolları ararken internetten yararlanma	Her zaman	20	3,5
	Çoğu zaman	68	12,0
	Bazen	114	20,1
	Nadiren	116	20,5
	Hiçbir zaman	249	43,9
İnterneti kullanarak dinî ve manevi bilgilere ulaşma	Her zaman	21	3,7
	Çoğu zaman	107	18,9
	Bazen	240	42,3
	Nadiren	146	25,7
	Hiçbir zaman	53	9,3

“Hayatınızda önemli karar alırken dinî inancınıza uygun olup olmadığını internetten araştırma yapar mısınız?” şeklindeki soruya katılımcıların çoğunluğu “bazen” ve “çoğu zaman” cevabını vermiştir.

Gençlerin “bazen” ve “çoğu zaman” cevabını vermesi hayatlarıyla ilgili önemli kararlar alırken dinî inançlarına uygunluk konusunda hassasiyet gösterdiklerini ancak bu hassasiyetin her zaman uygulanmadığı anlamına gelebilir. “Bazen” tercihi dinin başat rol üstlenmesiyle birlikte kişisel tercihlerin, sosyal çevrenin ve diğer faktörlerin etkisiyle de karar alabileceklerini göstermektedir. “Çoğu zaman” cevabı verenler dinî inançları karar verme süreçlerinde daha belirleyici görse de bazı durumlarda esneklik gösterebilmektedir. Bu sonuçlar karar alma sürecinde dinin önemli bir faktör olduğunu ancak her zaman mutlak anlamda rehber olarak kabul edilmediğini göstermektedir.

“Kıyafetinizi belirleme konusunda dinî inancınıza uygun olup olmadığını internette araştırma yapar mısınız?” şeklindeki soruya katılımcıların çoğu “bazen” cevabını vermiştir.

Bu sonuç; gençlerin moda, kişisel tercihler, kültürel akımlar ve dinî normlar arasında denge kurmaya çalıştıklarını göstermektedir. Modern tarzlarla dinî normları birleştirmeyi tercih edebilirler. Kıyafet seçimlerinde dinî inançlar önemli bir rol oynarken sosyal medyada öne çıkan moda trendleri ve popüler kültür de belirleyici olmaktadır. Dinî kurallar, özellikle örtünme, tesettür ve mütevazı giyim gibi unsurlar, kıyafet seçimlerinde etkili olurken ünlüler, fenomenler ve etkileyiciler (influencer) de gençlerin tercihlerini yönlendirebilmektedir. Aynı zamanda sosyal çevre ve akran grupları, gençlerin kıyafet seçiminde önemli bir faktördür. Akranlarının beğenisini kazanmak ve onlarla uyum sağlamak, bu süreçte etkili olabilmektedir.

“Ne yiyip içeceğiniz konusunda dini inancınıza uygun olup olmadığını internette araştırma yapar mısınız?” şeklindeki soruya katılımcıların çoğu “her zaman” cevabını vermiştir. İkinci sırada çoğu zaman cevabı gelmektedir.

İslam dinine göre yasaklanmış yiyecek ve içeceklerden kaçınmak, bireysel ibadetin ötesinde toplumsal ve ailevi ilişkilerde uyum sağlama çabasının bir göstergesi olarak da yorumlanabilir. Örneğin sarhoşluk veren içecekler, domuz eti ve ürünleri ile İslami usullere göre kesilmemiş hayvanların tüketimi, dinimizde haram kabul edilmektedir. Bu konuda toplumsal bir duyarlılık geliştirilmiş olup helal olmayan gıda tüketiminden kaçınma hem dinî bir sorumluluk hem de ahlaki bir davranış biçimi

olarak görülmektedir. Günlük hayatın bir parçası olan yeme içme alışkanlıkları, gençlerin dinle olan ilişkisini somutlaştıran önemli bir alan hâline gelmiştir. Helal sertifikalı ürünlerin yaygınlaşması ve bu ürünlere erişimin kolaylaşması, gençlerin dinî hassasiyetlerini daha rahat bir şekilde hayata geçirmelerini mümkün kılmıştır.

McDonald's gibi küresel fast food zincirlerinin yaygınlaşması, yerel yemek kültürünü değişime zorlamış ve gıda tüketim alışkanlıklarını etkilemiştir. Bu markalar; hız, standartlaşma ve kitlesel üretim gibi özellikleriyle modern tüketim kültürünü simgelerken özellikle büyük şehirlerde gençler arasında yaygın tercih edilen bir seçenek hâline gelmiştir. Ancak bu durum; bir yanda yerel mutfakın değerleri, diğer yanda küresel fast food kültürü arasında bir çatışmaya da yol açabilmektedir.

Son dönemde televizyon ve internet üzerinden izlenen yemek programları popüler kültürün önemli bir parçası hâline gelmiş ve geniş kitlelere ulaşmıştır. Farklı mutfak kültürlerinin tanıtıldığı bu programlar, gençlerin yemek tercihlerini yeniden değerlendirmelerine sebep olabilir. Ancak bu programların çoğu evrensel yemek kültürünü öne çıkardığından dinî yeme-içme kurallarına dikkat eden gençler, internet aracılığıyla daha fazla araştırma yapma ihtiyacı duyabilmektedirler.

Aynı zamanda sosyal medyada gençler arasında yemek yapma ve paylaşma kültürünü destekleyen platformlar yaygınlaşmıştır. Bu platformlarda veganlık ve vejetaryenlik gibi belirli beslenme biçimlerine yönelik içeriklerin artışı dikkat çekmektedir. Gastronomiye olan ilgiyi artıran bu içerikler, aynı zamanda sağlıklı ve bilinçli tüketici olma eğilimini de teşvik etmektedir. Helal ve sağlıklı beslenmeye önem veren bireyler, dinî kurallara uygun gıdaları bulmak ve bu konuda daha bilinçli olmak adına bu platformları etkili bir şekilde kullanabilirler.

“İbadetlerinizi gereği gibi yerine getirebilmek için internette yararlanırmısınız?” şeklindeki soruya katılımcıların çoğu “bazen” cevabını vermiştir.

İnternet, bireylere kendi hızlarına ve tercihlerine göre ibadetleri öğrenme ve geliştirme imkânı sunan zengin içeriklerle doludur. YouTube gibi video platformlarında dua etme, namaz kılma ve abdest alma gibi ibadetlerin adım adım öğretildiği ve görsellerle desteklenerek ayrıntılı bir şekilde açıklandığı videolar

bulunmaktadır. Ayrıca mobil uygulamalar sayesinde *Kur'an-ı Kerim* okuma pratiği yapma ve namaz vakitlerini hatırlatma gibi özellikler de kullanılmaktadır.

Dinî soruların uzmanlar tarafından yanıtlandığı forumlar ve soru-cevap siteleri ile dinî kitapların e-kitap formatlarına da kolayca erişilebilmektedir. Bunun yanı sıra sanal cemaatlere ve dinî topluluklara çevrim içi katılarak bireyler ibadet pratiklerini öğrenme, dinî sorularını sorma ve deneyimlerini paylaşma fırsatına sahip olmaktadır.

İbadetler konusunda internetin “bazen” kullanılması, gençlerin dinî pratiklerini tamamen dijital ortama taşımadığını, ancak ihtiyaç duyduklarında bu platformlardan destek aldıklarını göstermektedir. Bu durum, geleneksel ibadet öğrenme yöntemlerinin hâlâ güçlü olduğunu, çevrim içi ortamların ise tamamlayıcı bir rol oynadığını işaret etmektedir.

“Sosyal problemlerle (ailevi problemler, geçim sıkıntısı vb.) ilgili çözüm yolları ararken internetten yararlanırsınız mı?” şeklindeki soruya katılımcıların çoğu “hiçbir zaman” cevabı vermiştir.

İnternette doğru ve yanlış bilgilerin iç içe geçmesi, gençlerin ailevi sorunlar ve geçim sıkıntıları gibi ciddi meselelerde internete güvenmek yerine daha somut, güvenilir ve kişisel çözümler tercih ettiklerini gösterebilir. Gençler arasında ailevi problemler yüz yüze etkileşimlerle çözülmesi gereken meseleler olarak görülebilir. Bu nedenle internetten çözüm önerileri aramak yersiz ve yetersiz görülmüş olabilir. Ayrıca sosyal medya platformları gençler tarafından çoğunlukla eğlence, oyun ve sosyalleşme amacıyla kullanıldığından aileyle ilgili ciddi konuların bu alanlarda paylaşılması pek de uygun görülmebilir. Sosyal problemler kişisel ve duygusal açıdan yoğun ve zorlu süreçlerdir. Aile mahremiyetlerini gizlemek isteyen gençler sosyal medyada bunları paylaşmaktan kaçınmış, riskli görmüş olabilir. Toplumsal normlar çerçevesinde aile içi sorunların genellikle aile büyükleri tarafından geleneksel yöntemlerle ve yüz yüze çözülmesi gerektiği düşüncesi yaygındır.

“İnterneti kullanarak dinî ve manevi bilgilere ne sıklıkla bakıyorsunuz?” şeklindeki soruya katılımcıların çoğu “bazen” cevabını vermiştir.

Gençlerin interneti dinî ve manevi bilgiler edinmek için bir araç olarak kullandıkları ancak bunun düzenli bir alışkanlık hâline gelmediği görülmektedir. Bu durum gençlerin hayatlarındaki belirli zorluklar, stres gibi kriz anlarında ya da manevi arayış dönemlerinde internete başvurdıkları anlamına gelebilir. Aynı zamanda sosyal çevrelerine sormaktan çekindikleri konuları internet üzerinden daha kolay bir şekilde araştırma ve yanıt bulma olanağına sahip olabilirler. Bu nedenle dinî ve manevi bilgi arayışları genellikle durumsal ve ihtiyaç odaklıdır. Ancak internette herkesin içerik üretebilmesi ve dinî konularda çok fazla farklı bilgi bulunması, internetin tam anlamıyla güvenilir bir bilgi kaynağı olarak görülmemesine neden olabilir.

Gençler, dinî bilgilere aileleri ve öğretmenleri aracılığıyla da ulaşabilmektedir. Bu nedenle dinî bilgiye erişim yalnızca internetle sınırlı değildir, bu da internetin dinî ve manevi konularda bilgi edinme açısından bazen kullanılan bir araç olarak kalmasına neden olmaktadır.

2.12. Sosyal İlişkiler ve Sosyal Problemlerde Dini İnançların Rolü

Tablo 13'e göre araştırmada sosyal problemler ve sosyal ilişkilerde dinî inançların rolü incelenmiştir. Sosyal problemlerle (ailevi problemler, geçim sıkıntısı vb.) ilgili çözüm yolları ararken dinî inançlarının rolü sorulduğunda katılımcıların 78'i (%13,8) her zaman, 135'i (%23,8) çoğu zaman, 167'si (%29,5) bazen, 83'ü (%14,6) nadiren dinî inançlarının rolü olduğunu, 104'ü (%18,3) ise hiçbir zaman dinî inançlarının sosyal problemlerde çözüm arayışında rol oynamadığını belirtmiştir.

Arkadaşlık kuracağı kişileri belirlemede dinî inancın etkisi sorulduğunda katılımcıların 103'ü (%18,2) her zaman, 141'i (%24,9) çoğu zaman, 125'i (%22,0) bazen, 76'sı (%13,4) nadiren dinî inançlarının rolü olduğunu, 122'si (%21,5) ise hiçbir zaman dinî inancının arkadaş seçiminde etkili olmadığını ifade etmiştir.

İnternette ve sosyal medyada arkadaş seçiminde dindarlığın rolü incelendiğinde katılımcıların 47'si (%8,3) arkadaş seçimi konusunda dindarlığın çok fazla rolü olduğunu, 105'i (%18,5) çok rolü olduğunu, 195'i (%34,4) orta düzeyde rolü olduğunu, 81'i (%14,3) az rolü olduğunu ifade ederken 139'u (%24,5) ise hiçbir rolü olmadığını belirtmiştir. Bulgular Tablo 13'te sunulmuştur.

Tablo 13. Katılımcılara Göre Sosyal Problemler ve Sosyal İlişkilerde Dinî İnançların Rolü

Değişkenler		n	%
Sosyal problemlerle (ailevi problemler, geçim sıkıntısı vb.) ilgili çözüm yolları ararken dinî inançlarınızın rolü var mıdır?	Her zaman	78	13,8
	Çoğu zaman	135	23,8
	Bazen	167	29,5
	Nadiren	83	14,6
	Hiçbir zaman	104	18,3
Arkadaşlık kuracağınız kişileri belirlemede dinî inancınız etkili midir?	Her zaman	103	18,2
	Çoğu zaman	141	24,9
	Bazen	125	22,0
	Nadiren	76	13,4
	Hiçbir zaman	122	21,5
İnternette, sosyal medyada, arkadaş seçiminizde arkadaşınızın dindar olmasının herhangi bir rolü var mıdır?	Çok fazla vardır.	47	8,3
	Çok vardır.	105	18,5
	Orta düzeyde vardır.	195	34,4
	Az vardır.	81	14,3
	Hiç yoktur.	139	24,5

“Sosyal problemlerle (ailevi problemler, geçim sıkıntısı vb.) ilgili çözüm yolları ararken dinî inançlarınızın rolü var mıdır?” şeklindeki soruya katılımcıların çoğu “bazen” cevabını vermiştir.

Bazen dinî inançlar çözüm sunarken diğer zamanlarda pratik çözümler tercih edilebilir. Toplumumuzda dinî inançlar ile sosyo-kültürel ortam iç içe geçmiş durumdadır. Bu da sosyal problemlerin çözümünde sadece dinî inançların değil bazen de sosyal ve kültürel unsurların da devreye sokulduğunu göstermektedir.

Gençlerin bu soruya “bazen” cevabı vermesi, dinî inançların sosyal problemlere çözüm arayışında ara sıra etkili olduğunu ancak belirleyici bir faktör olarak sürekli devrede olmadığına işaret etmektedir.

İnsanlar, içinde doğup yetiştikleri ve yaşamlarını sürdürdükleri toplumsal kültür ve çevreden kaçınılmaz olarak etkilenmektedirler. Bu etkileşim, onların

karşılaştıkları sorunlar karşısında farklı reaksiyonlar gösterebilmelerine ve bu sorunları çözmede çeşitli yöntemlere başvurmalarına zemin hazırlamaktadır. Öğrencilerin yakın çevresi ve sahip oldukları bilgi birikimi, yaşadıkları sıkıntıları algılama biçimleri ile bu sıkıntılara yönelik geliştirdikleri çözüm stratejilerinde belirleyici bir rol oynamaktadır (Erten, 2004, s. 92). Nitekim gençlerin sosyal problemler karşısında benimsedikleri çözüm yollarında hem dinî inançların hem de seküler yaklaşımların etkili olduğu görülmektedir. Bazen bir problemin çözümünde dinî inançlar çözüm sunarken diğer durumlarda daha pratik ve somut çözümler tercih edilebilir. Dinî inançlar insanların problemlerini çözmede bir sığınaktır. Zorluklarla başa çıkma konusunda moral ve motivasyon sağlar, sabır ve dayanıklılık sunarak sorunlara karşı daha dirençli olmalarına yardımcı olur. Bunun yanı sıra yaşanan her sosyal problem dinî bir çözüm gerektirmeyebilir ya da yeterince işlevsel görülmeyebilir. Bu nedenle insanlar sosyal problemlerle karşılaştıklarında dinî inançların yanı sıra pratik ve seküler çözüm yollarına da başvurabilirler. Toplumun sosyo-kültürel yapısı ve bireylerin kişisel tercihlerine bağlı olarak farklı çözüm stratejileri devreye girebilir.

“Arkadaşlık kuracağınız kişileri belirlemede dinî inancınız etkili midir?” şeklindeki soruya katılımcıların çoğu sırasıyla “çoğu zaman” ve “bazen” cevaplarını vermiştir.

“Çoğu zaman” cevabını veren gençler dinî değerlerine önem veren inançlarını paylaşan kişilere yönelme eğilimindedir. Bu durum onlar için dinî uyumun sosyal ilişkilerde önemli olduğunu göstermektedir. Ortak dinî inanca sahip bireyler paylaştıkları ahlaki değerler doğrultusunda daha güçlü bağlar kurabilirler.

“Bazen” cevabını veren gençler, arkadaşlık kurarken dinî inançları göz önünde bulundursalar da bu faktör tek başına belirleyici değildir. Diğer ortak ilgi alanları, hobiler, değerler ve sosyal bağlar gibi kriterler de önem kazanabilmektedir. Bu durum, modern toplumlarda bireylerin arkadaşlık ilişkilerini dinî inançların ötesinde daha çeşitli kriterlere göre şekillendirdiğini göstermektedir. Bu sonuç aynı zamanda sekülerleşme sürecinin bir göstergesi olabilir.

İnternet ve sosyal medyada gençlerin duygu, düşünce, inanç ve dinî tutumlarını etkileyebilecek milyonlarca içerik bulunmaktadır. Bu içerikler, sürekli olarak onların zihin dünyasını âdeta bombardımana tutarak etkileyip şekillendirmektedir.

“İnternette, sosyal medyada arkadaş seçiminizde arkadaşınızın dindar olmasının herhangi bir rolü var mıdır?” şeklindeki soruya katılımcıların çoğu “Orta düzeyde vardır.” ikinci sırada ise “Hiç yoktur.” cevabını vermişlerdir.

Dijital dünyada arkadaşlık ilişkileri, yüz yüze ilişkilerden farklı dinamiklere sahip olabilir. İnternet ve sosyal medya üzerinden arkadaş seçimi genellikle ilgi alanları, ortak etkinlikler veya kişisel tercihlere dayanmaktadır. Bu durum, dinî inançların etkisini azaltabilir. İnternet, farklı kültürel ve dinî inançlara sahip çok çeşitli insanlarla etkileşimi kolaylaştırarak dinî inançları sorgulamadan ortak paydalar üzerinden arkadaşlık kurmayı mümkün kılmaktadır.

Sosyal medyada bireyler, profillerini oluştururken dinî kimliklerini açıkça belirtmeyebilirler. Paylaşımlar genellikle geniş bir ilgi alanı yelpazesine yayıldığından arkadaş seçiminde dinî inançlar doğrudan göz önünde bulundurulmaz ve bu durum orta düzeyde bir etki yaratır. Dinî hoşgörünün artması, din gibi hassas konulara daha esnek yaklaşılmasını sağlayarak arkadaş seçiminde diğer unsurların daha fazla dikkate alınmasına yol açabilir.

Sosyal medyada gençler genellikle hobileri, ilgi alanları, yaşam tarzları ve kariyerleri gibi unsurlara dayalı gruplar ve arkadaşlıklar oluşturmaktadır. Bu nedenle dinî inançlar yerine daha görünür olan ortak aktiviteler ve kişisel tercihler arkadaş seçiminde belirleyici olabilir. Örneğin müzik grubu, sanat ve spor gibi ilgi duydukları platformlara bağlanırken dindarlığı ikinci plana atabilirler. “Hiç yoktur.” cevabı dijital dünyada arkadaş seçimlerinde dindarlığın belirleyici bir unsur olmadığını ortaya koymaktadır.

2.13. Araştırmanın Hipotezleri ile İlgili Bulgular

H1: Gençlerin internet kullanım süresinin yükselmesi dinî tutum ve davranışlarını negatif yönde etkilemektedir.

Bu soruya yanıt bulabilmek için basit doğrusal regresyon analizi yürütülmüştür. Elde edilen sonuçlar, internet kullanım süresinin gençlerin dinî tutum ve davranışlarını negatif yönde ve anlamlı düzeyde etkilediğini göstermektedir ($\beta = - ,163, p < ,001$). Bir diğer deyişle internet kullanım süresi arttıkça dinî tutum ve davranışlar zayıflamaktadır. İnternet kullanımındaki bir birim değişim, dinî tutum ve davranışlardaki değişimin %2,7'sini açıklamaktadır. Bulgular Tablo 14'te sunulmuştur.

Tablo 14. Gençlerin İnternet Kullanım Süresinin Dinî Tutum ve Davranışlarına Etkisi

Değişkenler	R	R ²	B	SH	β	<i>t</i>	<i>p</i>
Sabit	,163	,027	111,132	1,460		76,110	,000
Süre			-1,507	,383	-,163	-3,938	,000

İnternet, gençlerin farklı fikirler, yaşam tarzları ve kültürlerle sürekli etkileşimde bulunmasını sağlar. Bu sayede seküler, materyalist veya ateist dünya görüşlerine daha kolay erişebilirler, bu da geleneksel dinî inançlarını sorgulamalarına yol açabilir. Sosyal medyada yayılan popüler kültürün etkisiyle gençler, bireyselleşme sürecinde dinî öğretilere karşı daha mesafeli bir tavır geliştirebilirler.

Çevrim içi ortamlarda farklı dinî yorumların bulunması ve dinî konularla alay eden içeriklerin yaygın olması, dinin itibarsızlaştırılmasına neden olabilir. Sürekli internet kullanımı, dikkat dağınıklığına ve zamanın verimli kullanılmamasına yol açarak dinî ritüellerin düzenli ve disiplinli bir şekilde yerine getirilmesini zorlaştırabilir. Gençler arasında popüler olan değerler ve yaşam tarzları, dinî normlardan farklı olabilir. Haz ve hız odaklı yaşam tarzı, gençlerin dinî hayatı anlamlandırmalarında zorluklar yaşamalarına neden olmaktadır. Bu da gençlerin

internet kullanım süresinin yükselmesinin dinî tutum ve davranışlarını negatif yönde etkilediği tezini doğrulamaktadır.

Araştırmamızın sonuçlarına benzer şekilde Karşlı'nın (2019) yaptığı çalışmada, dinî bağlılığı yüksek olan bireylerin internet bağımlılığı düzeyinin düşük olduğu bulunmuştur (Karşlı, 2019, s. 253). Benzer şekilde Kerimov'un (2016) üniversite öğrencileri üzerinde gerçekleştirdiği çalışmada internet bağımlılığı ile din algısı arasında negatif bir ilişki olduğu yani öğrencilerin internet bağımlılık düzeyleri arttıkça din algılarının olumsuz yönde etkilendiği tespit edilmiştir (Kerimov, 2016, s. 79). Dinî öğretiler, zararlı içeriklerin izlenmesini sakıncalı bulduğundan dindar bireyler bu tür içeriklere sınırlama getirmeye eğilimli olabilirler. Ayrıca dinî açıdan mübarek kabul edilen gün ve geceler, ibadetlere ayrılan zamanın artmasına, dolayısıyla internete ayrılan zamanın azalmasına neden olabilir. Din, bireylerde içsel kontrol sağladığından internet kullanımına ayrılan zamanı azaltma üzerinde de etkili olabilir.

H2: Eğitim ve gelir seviyesi yüksek ailelerin çocukları interneti daha çok kullanmaktadır.

Bu soruya yanıt bulabilmek için üç ayrı tek yönlü ANOVA yürütülmüştür. Gelir düzeyine bağlı anlamlı bir farklılaşma olup olmadığını incelemek için yürütülen ANOVA sonuçları gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma olduğunu göstermektedir ($F(2,654) = 7,301, p < ,001$). Farkın kaynağını incelemek için Tukey HSD çoklu karşılaştırma analizi yürütülmüştür. Elde edilen sonuçlar yüksek gelir düzeyine sahip olan ailelerin çocuklarının interneti, düşük ve orta gelir düzeyine sahip olan ailelerin çocuklarından anlamlı olarak daha az kullandıklarını göstermektedir. Ayrıca orta gelir düzeyine sahip olan ailelerin çocuklarının interneti, düşük gelir düzeyine sahip olan ailelerin çocuklarından anlamlı olarak daha az kullandıklarını da görülmüştür. Bulgular Tablo 15'te sunulmuştur.

Tablo 15. Gençlerin İnternet Kullanım Sürelerinin Gelir Düzeyine göre Karşılaştırılması

Gelir Düzeyi	n	Ort.	S	%95 Güven Aralığı		F	p
				Alt Sınır	Üst Sınır		
Düşük	92	3,93	1,381	3,65	4,22	7,301	,001
Orta	421	3,55	1,324	3,42	3,67		
Yüksek	54	3,06	1,522	2,64	3,47		
Toplam	567	3,56	1,368	3,45	3,68		

Sosyo-ekonomik durum bireylerin eğitim fırsatları, sosyo-kültürel etkinlikleri, sosyal çevresi, kariyeri gibi pek çok alanda etkilidir. Ailelerinin içinde buldukları sosyo-ekonomik düzey öğrencilerin dinî tutum ve davranışlarını etkileyebileceği düşünülmektedir. Burada ailelerin gelir durumunun ergenlerin dindarlık ve internet kullanımlarıyla ilişkisi incelenmiştir.

Yüksek gelirli aileler, çocuklarının internet kullanımını daha bilinçli bir şekilde yönlendirme eğiliminde olabilirler. Bu aileler, dijital dünyayı eğlence ve oyun yerine eğitim ve bilgi edinme amacıyla kullanmalarını teşvik edebilirler. Çocuklarının interneti kontrollü bir şekilde kullanabilmeleri için hangi sitelere girebileceklerini ve ne kadar süre çevrim içi kalabileceklerini düzenleyen güvenlik araçları ve yöntemler kullanarak faydalı içeriklere erişim sağlamayı hedeflerler.

Yüksek gelirli aileler, çocuklarına dijital dünyanın dışında çeşitli eğlence ve eğitim olanakları da sunabilirler. Sanatsal faaliyetler, spor salonları, özel okullar, seyahatler, dersaneler ve kurslar gibi yüz yüze etkinlikler sayesinde çocuklarının internette uzak kalarak farklı alanlarda deneyim kazanmalarına imkân tanırırlar. Düşük gelirli ailelerin çocukları ise bu tür etkinliklere erişim konusunda sınırlı kalabilir, bu da interneti öncelikli eğlence ve sosyalleşme aracı olarak kullanmalarına yol açabilir.

İnternetin yaygınlaşması, erişim maliyetlerinin düşmesi, Wi-Fi ağlarının artması ve akıllı telefonların mobil veri ile internet bağlantısını daha erişilebilir hâle

getirmesi sayesinde internet artık sadece yüksek gelir grubunun değil toplumun geniş kesimlerinin de kullandığı bir teknoloji hâline gelmiştir.

Orta ve düşük gelirli ailelerde, ebeveynler genellikle çalışmak zorunda olduklarından çocuklarının internet kullanımını denetleme imkânları sınırlıdır. Buna karşın yüksek gelirli aileler çocuklarının internet aktivitelerini daha yakından takip edebilir, interneti hedef odaklı ve sınırlı bir şekilde kullanmalarını sağlayabilirler.

Yüksek gelirli aileler, çocuklarını erken yaşlardan itibaren dijital okuryazarlık ve internet güvenliği konusunda bilinçlendirme eğilimindedirler. Aynı zamanda bu aileler, çocuklarına farklı teknolojik araçlar ve eğitim materyalleri sunarak internet bağımlılığına kapılmadan vakit geçirmelerini destekleyebilirler. Sonuç olarak “Eğitim ve gelir seviyesi yüksek ailelerin çocukları interneti daha çok kullanmaktadır.” hipotezimiz doğrulanmamıştır.

Çoban’ın 2013 yılında Burdur Gölhisar’da yaptığı araştırmada gelir seviyesi en yüksek ailelerin çocuklarının bağımlılık ortalamalarının en yüksek seviyede olduğunu, gelir seviyesi düştükçe bağımlılık seviyesinin de azaldığını tespit etmiştir. Araştırmacı, bu durumu gelir seviyesi yüksek ailelerin çocuklarının internet ve bilgisayar erişimine sahip olmasına bağlamaktadır. Buna karşın gelir seviyesi düşük ailelerin çocukları genellikle ailenin maddi gelirine katkıda bulunmak için çalışmak zorunda kaldıklarından eğlenceye ve internete ayıracak vakitlerinin daha az olduğunu belirtmiştir. Ayrıca araştırmada gelir seviyesi ile internet bağımlılığı arasında bir fark bulunduğu ancak bu farkın daraldığı ve azalmaya devam ettiği de ifade edilmiştir (Çoban, 2013, s. 117)

Bodur ve Korkmaz’ın 2017 yılında “*İlahiyat Öğrencilerinde Sosyal Medya Kullanımı ve Dindarlık İlişkisi*” adlı çalışmada ebeveyn mesleği, eğitimi, alenin geliri ile dindarlık ve sosyal medya kullanımı arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (Bodur & Korkmaz, 2017, s. 347).

Anne eğitim düzeyine bağlı anlamlı bir farklılaşma olup olmadığını incelemek için yürütülen ANOVA sonuçları gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığını göstermektedir ($p > ,05$). Bulgular Tablo 16’da sunulmuştur.

Tablo 16. Gençlerin İnternet Kullanım Sürelerinin Anne Eğitim Düzeyine göre Karşılaştırılması

Anne Eğitim Düzeyi	n	Ort.	S	%95 Güven Aralığı		F	p
				Alt Sınır	Üst Sınır		
İlkokul	281	3,45	1,373	3,29	3,61	1,483	,218
Ortaokul	136	3,71	1,371	3,48	3,95		
Lise	103	3,69	1,329	3,43	3,95		
Lisans	47	3,51	1,397	3,10	3,92		
Total	567	3,56	1,368	3,45	3,68		

Baba eğitim düzeyine bağlı anlamlı bir farklılaşma olup olmadığını incelemek için yürütülen ANOVA sonuçları gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığını göstermektedir ($p > ,05$). Bulgular Tablo 17’de sunulmuştur.

Tablo 17. Gençlerin İnternet Kullanım Sürelerinin Baba Eğitim Düzeyine göre Karşılaştırılması

Baba Eğitim Düzeyi	n	Ort.	S	%95 Güven Aralığı		F	p
				Alt Sınır	Üst Sınır		
İlkokul	132	3,49	1,49	3,24	3,75	,586	,673
Ortaokul	113	3,50	1,43	3,23	3,76		
Lise	222	3,67	1,29	3,50	3,84		
Lisans	100	3,42	1,30	3,25	3,79		
Total	567	3,56	1,37	3,45	3,68		

Günümüzde internet artık lüks olmaktan çıkmış, tüm toplumsal sınıflarda ve eğitim seviyelerinde günlük yaşamın bir parçası hâline gelmiş ve yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. İnternet kullanımı öğrencilerin hem eğlence hem de eğitim için sıkça başvurdukları bir kaynak hâline gelmiştir. İnternet kullanımını teknolojiye erişim ve

dijital araçlara sahip olma daha çok belirlerken anne ve babanın eğitim seviyesi bu konuda sınırlı bir rol oynayabilir.

Dijital dünyada gençler ebeveyn eğitim seviyesinden bağımsız olarak kendi kullanım alışkanlıklarını geliştirdikleri söylenebilir. Sosyal medya, oyun ve eğlence platformları gençlerin kendi kendilerine etkileşimde bulunmalarına olanak tanır. Bu nedenle eğitim seviyesi yüksek ebeveynler bile çocuklarının dijital alışkanlıklarını kontrol etmede zorlandıkları anlamına gelmektedir.

Öğrencilerin internet kullanım alışkanlıklarını belirlemede anne ve babalarının eğitim seviyelerinden daha çok sosyal çevreleri önemli bir rol oynayabilir. Çocuklar arkadaş gruplarının dijital davranışlarına ayak uydurmak için ebeveynlerinden bağımsız olarak internete yoğun bir şekilde başvurabilirler. Bu sosyalleşme biçimi internet kullanımını öğrenciler arasında yaygınlaştırmaktadır.

Eğitim seviyesi yüksek ebeveynler, çocuklarına interneti daha verimli kullanmaları için rehberlik etmek isteyebilirler. Ancak dijital dünyada doğup büyüyen çocuklar için internet hayatlarının her alanına entegre olmuştur ve bu yoğun kullanımı sınırlamak zor olabilir. Hem yüksek eğitilmiş hem de daha düşük eğitilmiş ailelerin çocukları, dijital dünyanın sunduğu sınırsız içeriklere maruz kaldıkça benzer internet kullanım alışkanlıkları geliştirebilirler.

Hızla gelişen internet ve dijital teknolojiler karşısında eğitim seviyesi yüksek ebeveynler bile bazen çocukları kadar yetkin ve bilgili olmayabilir. Bu da eğitilmiş ebeveynlerin çocuklarının internet kullanımını etkili bir şekilde yönlendirmekte zorluk yaşayabilecekleri anlamına gelir.

Sonuç olarak “Eğitim ve gelir seviyesi yüksek ailelerin çocukları interneti daha fazla kullanır.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamıştır. Araştırma bulgularına göre gelir seviyesi ile internet kullanımı arasında ters yönde bir ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca ebeveynlerin eğitim seviyesi ile internet kullanımı arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

H3: Lise öğrencilerinin internet kullanım süreleri ve dijital oyun oynama süreleri cinsiyete göre farklılık göstermektedir.

Toplumların cinsiyetlere ve bu cinsiyetlere atfettikleri sosyal rollere yükledikleri anlam, yalnızca gündelik yaşamı değil, bireylerin dijital dünyadaki davranışlarını da şekillendirmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin beklentiler bireylerin internette hangi tür içeriklerle ilgileneceğinden tercih ettikleri oyun türlerine kadar birçok alanda etkisini gösterebilir. Dijital oyunların pazarlanmasında kullanılan karakterler, renkler ve temalar bu ayrımı daha da pekiştirebilmektedir.

Söz konusu hipotezimize yanıt bulabilmek için iki ayrı bağımsız gruplar için *t* testi yürütülmüştür. Elde edilen sonuçlar internette geçirilen sürede cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığını ($p > ,05$) ancak erkek öğrencilerin internette oyun oynama sıklıklarının kız öğrencilerden anlamlı olarak daha fazla olduğunu göstermektedir ($t(565) = -6.926, p < ,001$). Bulgular Tablo 18’de sunulmuştur.

Tablo 18. Lise Öğrencilerinin İnternet Kullanım Süreleri ve Dijital Oyun Oynama Sürelerinin Cinsiyete Göre Karşılaştırılması

Değişkenler	Cinsiyet	n	Ort.	S	%95 Güven Aralığı		<i>t</i>	<i>p</i>
					Alt Sınır	Üst Sınır		
İnternette Geçirilen Süre	Kız	383	3,51	1,37	-,39	,09	-1,212	,226
	Erkek	184	3,66	1,37				
Dijital Oyun Oynama Sıklığı	Kız	383	1,61	1,37	-1,15	-,64	-6,926	,000
	Erkek	184	2,51	1,59				

Günümüzde internet erişimi neredeyse evrensel bir teknolojik araç hâline gelmiş cinsiyet fark etmeksizin tüm gençlerin günlük yaşamlarının bir parçası olmuştur. Lise öğrencileri arasında internet kullanım sürelerinde anlamlı bir farkın bulunmaması; gençlerin interneti eğlence, sosyal medya ve eğitim gibi geniş bir

yelpazede ortak amaçlarla kullanmalarının yaygın olduğunu göstermektedir. Ayrıca internetin sunduğu çok yönlü kullanım olanakları, bireylerin cinsiyete bağlı farklılıklar yerine daha çok kendi ilgi ve ihtiyaçlarına göre çevrim içi davranışlar geliştirmelerine yol açmıştır.

Dijital oyun oynama sıklığına bakıldığında erkek öğrencilerin kızlara göre bu alanda anlamlı derecede daha fazla zaman harcadığı tespit edilmiştir. Bu durum, toplumsal cinsiyet rollerinin erkek çocuklarını teknoloji ve oyunlarla daha fazla ilişkilendirdiğini düşündürebilir. Ailelerin, internet kafelere gitme konusunda kız çocuklarına kıyasla erkek çocuklarına daha fazla özgürlük tanımaları da bu duruma etki eden başka bir faktör olabilir. Dijital oyunlar; risk alma, macera, aksiyon ve rekabet temalarıyla özellikle erkek öğrencilere hitap ederken kız çocuklarına yönelik oyunlar ve oyuncaklar genellikle farklı biçimde tasarlanmaktadır.

Çok oyunculu dijital oyunlar, erkek öğrenciler için birlikte vakit geçirme, rekabet etme ve ortak ilgi alanları etrafında kimlik oluşturma fırsatları sunmaktadır.

Öte yandan kız öğrencilerin video izleme, sosyal medyada gezinti ve içerik oluşturma gibi farklı ilgi alanlarına yöneldiği söylenebilir. Bu bağlamda kız ve erkek öğrencilerin dijital dünyada farklı eğilim ve ilgi alanlarına sahip olduklarını ifade edebiliriz.

H4: Dinî Tutum ve Davranışlar Lise Türüne Göre Farklılaşmaktadır.

Eğitim ve öğretimin taşıdığı nitelikler insanların sadece bilgi edinmesini değil aynı zamanda tutum ve davranışlarının şekillenmesini de hedeflemektedir. Eğitimin arzu ettiği kazanımlar, değerler, taşıdığı paradigma bireyin değer yargılarını, düşünme biçimini şekillendiren, toplumsal normlara uyumunu sağlayan güçlü bir etkiye sahiptir.

Hipotezimize yanıt bulabilmek için tek yönlü ANOVA yürütülmüştür. Elde edilen sonuçlar farklı lise türlerinde okuyan öğrencilerin dinî tutum ve davranış düzeyleri arasında anlamlı farklılaşmalar olduğunu göstermektedir ($F(4,562)$)

=10,013, $p < ,001$). Farkın kaynağını incelemek için Tukey HSD çoklu karşılaştırma analizi yürütülmüştür. Elde edilen sonuçlar incelendiğinde, özel lise öğrencilerinin dinî tutum ve davranış düzeylerinin Anadolu imam hatip lisesi, Anadolu lisesi ve mesleki ve teknik Anadolu lisesi öğrencilerinden anlamlı olarak daha düşük olduğu, ayrıca Anadolu lisesi öğrencilerinin dinî tutum ve davranış düzeylerinin de Anadolu imam Hatip lisesi öğrencilerinden daha düşük olduğu görülmektedir. Bulgular Tablo 19'da sunulmuştur.

Tablo 19. Dinî Tutum ve Davranış Düzeyinin Lise Türüne Göre Karşılaştırılması

Okul Türü	n	Ort.	S	%95 Güven Aralığı		F	p
				Alt Sınır	Üst Sınır		
Özel lise	111	100,29	17,98	96,91	103,67	10,013	,000
Anadolu imam hatip lisesi	92	110,93	7,32	109,42	112,45		
Anadolu lisesi	143	105,36	10,13	103,68	107,03		
Fen lisesi	40	106,05	12,61	102,02	110,08		
Mesleki ve teknik A.L.	181	106,75	11,27	105,10	108,41		
Total	567	105,76	12,61	104,72	106,80		

Özel okullara genellikle sosyo-ekonomik statüsü yüksek ailelerin çocukları gitmektedir. Bu aileler, akademik başarıya öncelik verdikleri için çocuklarına daha seküler bir eğitim ve yaşam tarzı sunma eğilimindedirler. Ekonomik refah, bireylerde dinî inançlara daha az bağlılık yaratabilir. Bu sebeple sosyo-ekonomik olarak üst sınıfa mensup ailelerin çocuklarında dinî inanç ve uygulamalara olan ilgide azalma görülebilir.

Özel okullarda sunulan eğitim genellikle modern ve seküler bir dünya görüşüne dayanır. Bu da öğrencilerin dinî inançlara ve ritüellere daha eleştirel yaklaşımlarına neden olabilir. Özel okullarda okuyan çocukların aile yapıları da genellikle dinî pratiklerin günlük yaşamda merkezî bir yer tutmadığı, çocuklarına din konusunda daha fazla özgürlük tanıyan yapılar olabilir. Ayrıca aileler sosyo-ekonomik olarak benzer ailelerden gelen öğrencilerin bulunduğu bir ortamı tercih ederek çocuklarının hem

akademik hem de sosyal anlamda daha iyi geliŖeceđine inanabilirler. Bu sebeple öğrencilerin sosyal çevresi ve arkadaŖ grupları da genellikle seküler ailelerin çocuklarından oluŖur.

Özel liselerde bireysel baŖarı, kiŖisel geliŖim ve bireysel hedeflere odaklanma öne çıkar. Bu nedenle bireysel özgürlüklere yapılan vurgu, dinî tutum ve davranıŖlardan daha baskın hâle gelebilir.

İmam hatip liselerinin müfredatı Anadolu liselerine kıyasla yoğun bir Ŗekilde dinî dersler içermektedir. İslami ilimlere dayalı derslerin verilmesi öğrencilerin dinî bilgilerini artırarak dinî tutum ve davranıŖlarını pekiŖtirdiđi söyleyebiliriz. Bu müfredat yapısı İmam hatip lisesi ğrencilerinin dinî kimliklerini güçlendirmelerine yardımcı olmaktadır.

İmam hatip lisesi ğrencilerinin dindarlık seviyesinin diğer lise türlerine göre daha yüksek olmasının nedeni dinî eğitimin yoğun olması, benzer dinî değerlere sahip sosyal çevrelerden geliyor olmaları, muhafazakâr ailelerin çocuklarının dinî eğitim almalarını istemeleri nedeniyle bu liselere göndermeleriyle açıklayabiliriz. Bu sosyal çevrenin dinî tutum ve davranıŖların sürdürülmesinde etkin bir rol oynadığı düşünölmektedir. Ailelerin dinî eğitime verdikleri önem çocuklarının dinî tutum ve davranıŖlarına da yansımaktadır. İmam hatip lisesi öğrencileri, ailede öğrendikleri dinî değer ve idealleri okul eğitimiyle geliŖtirerek bunlara entelektüel bir boyut kazandırmaktadır. Bu sayede, dinî inanç ve tutumların geliŖimi, İmam hatip lisesi ortamında önemli bir atıŖma veya zıtlıŖma yaŖanmadan mümkün hâle gelmektedir (Hökelekli, 1986, s. 50).

Ayrıca bu okullardaki öğrencilerin din derslerine giren öğretmenleriyle sıkça etkileŖim hâlinde olmaları, öğrenciler üzerinde rol model iŖlevi görerek güçlü bir etki yaratabilir.

Modern hayatta eğitim kurumlarının yeni misyonlarıyla birlikte rasyonel düşünceye daha çok önem verilmesi bireylerin inanç, dinî tutum ve davranıŖlarında deđerŖim olmasında etkili olabilmektedir. Bu bağlamda insanlarımızın inanma

ihtiyacının ihmal edilmemesi, öğrencilerimizin dinî tutum ve davranışlarını olumlu yönde etkileyecek sağlıklı politikalar üretilmesi gerekmektedir (Ülger, 2007, s. 57).

Kişilik gelişiminin en önemli evreleri genellikle okul yıllarına denk gelir. Okulun birey üzerindeki etkisi, eğitim süresinin uzunluğu ve seviyesine bağlı olarak farklılık gösterebilir. Her eğitim kurumu, kendine özgü bir yapıya sahiptir. Bu yapıyı oluşturan temel unsurlar arasında, statüler; bu statülerin hak, sorumluluk ve ayrıcalıkları ile birbirleriyle olan ilişkilerini düzenleyen açık ya da örtük kurallar yer alır. Bu nedenle, bir eğitim kurumundaki öğrenci, yalnızca resmî olarak kendisine sunulan bilgilerden değil aynı zamanda resmî olmayan ilişkilerden ve etkileşimlerden de bir şekilde etkilenir (Hökelekli, 1986, s. 36).

İmam hatip lisesi öğrencilerinin, kendileri ve davranışları üzerinde genel lise öğrencilerine kıyasla daha başarılı bir kontrol ve hâkimiyet sergiledikleri söylenebilir. Bu durumun, toplumun onlara yüklediği rollerin gerektirdiği sosyal baskıdan kaynaklanıyor olabileceği düşünülebilir (Ekşi, 2002, s. 174). Bu durum, İmam hatip lisesi öğrencilerinin toplum tarafından dinî ve ahlaki değerleri temsil eden bireyler olarak görülmesiyle ilişkilendirilebilir.

H5: Gençlerin internet kullanım ve dijital oyun oynama süreleri lise türüne göre farklılaşmaktadır.

Bu soruya yanıt bulabilmek için iki ayrı tek yönlü ANOVA yürütülmüştür. Elde edilen sonuçlar farklı lise türlerinde okuyan öğrencilerin internette geçirdikleri sürede anlamlı farklılaşmalar olduğunu göstermektedir ($F(4,562) = 3,783, p < ,01$). Farkın kaynağını incelemek için Tukey HSD çoklu karşılaştırma analizi yürütülmüştür. Elde edilen sonuçlar özel lise öğrencilerinin ve Anadolu lisesi öğrencilerinin internette geçirdiği sürenin Anadolu imam hatip lisesi öğrencilerinden anlamlı olarak daha yüksek olduğu görülmektedir. Bulgular Tablo 20’de sunulmuştur. Ancak farklı lise türlerinde okuyan öğrencilerin dijital oyun oynama süreleri arasında anlamlı farklılaşmalar elde edilmemiştir ($p > ,05$). Bulgular Tablo 21’de sunulmuştur.

Tablo 20. Lise Öğrencilerinin İnternet Kullanım Sürelerinin Lise Türüne göre Karşılaştırılması

Okul Türü	n	Ort.	S	%95 Güven Aralığı		F	p
				Alt Sınır	Üst Sınır		
Özel lise	111	3,73	1,31	3,48	3,98	3,783	,005
Anadolu imam hatip lisesi	92	3,14	1,39	2,85	3,43		
Anadolu lisesi	143	3,78	1,42	3,54	4,01		
Fen lisesi	40	3,35	1,27	2,94	3,76		
Mesleki ve teknik A. L.	181	3,55	1,33	3,36	3,75		
Total	567	3,56	1,37	3,45	3,68		

Tablo 21. Lise Öğrencilerinin Dijital Oyun Oynama Sürelerinin Lise Türüne göre Karşılaştırılması

Okul Türü	n	Ort.	S	%95 Güven Aralığı		F	p
				Alt Sınır	Üst Sınır		
Özel lise	111	1,72	1,56	1,43	2,01	2,215	,066
Anadolu imam hatip lisesi	92	1,80	1,51	1,49	2,12		
Anadolu lisesi	143	2,11	1,47	1,87	2,35		
Fen lisesi	40	1,48	1,01	1,15	1,80		
Mesleki ve teknik A. L.	181	2,00	1,56	1,77	2,23		
Total	567	1,90	1,50	1,78	2,03		

İmam hatip lisesi öğrencileri genellikle muhafazakâr ve dindar ailelerden gelmektedir. Bu aileler, internetin sakıncalı içeriklerinden endişe duydukları için çocuklarının internette geçirdiği zamanı kısıtlayabilirler. Aile ve çevre, internetin aşırı

kullanımını zararlı ve gereksiz bulabilir, bu da öğrencilerin internet kullanımını sınırlandırmasına neden olabilir.

İmam hatip lisesi öğrencileri, akademik derslerin yanı sıra dinî içerikli derslere ve günlük ibadetlere de zaman ayırmak zorundadır. Sosyal faaliyetler ve dinî vecibeler, internete ayrılan zamanı azaltabilir. Ayrıca internet ve sosyal medyanın içerik çeşitliliği, dinî değerlere aykırı olarak görülebilir ve dinî eğitim perspektifinden olumsuz algılanabilir.

Meslek lisesi öğrencilerinin de internet kullanım ve dijital oyun oynama sürelerini düşük akademik başarıları, okul dersleri ve sınavlarına karşı daha az kaygı duymalarıyla ilişkilendirilebilir. Akademik başarısızlıklarla başa çıkmakta zorlanan bu öğrenciler, kendilerini internet ortamında ifade etme yolunu seçmektedir. Ayrıca ailelerinden yeterli sosyal destek alamamaları ve aileleriyle yaşadıkları iletişim sorunları, sanal dünyayı onlar için bir kaçış ve saklanma alanı olarak gördükleri söylenebilir (Ekşi & Çiftçi, 2017, s. 183).

Dijital oyunlar, gençler arasında evrensel bir eğlence aracı hâline gelmiştir. Oyunların sunduğu eğlence, sosyalleşme ve başarı hissi, farklı sosyo-kültürel arka planlardan gelen öğrenciler için ortak bir ilgi alanı oluşturmaktadır. Bu durum, farklı lise türlerinde okuyan öğrencilerin benzer oranlarda oyun oynamasına neden olabilir. İş birliği, takım ruhu gerektiren oyunlar gençlerin iletişim becerilerini, arkadaşlık bağlarının güçlenmesini destekleyebilir. Ancak yüz yüze iletişimin yerini büyük ölçüde sanal iletişimin alması sosyal becerileri zayıflatabilir. Ayrıca aşırı oyun oynama zamanla bağımlılığa dönüşebilir. Oyunlardaki şiddet içerikleri de olumsuz empati gelişimine neden olabilir.

Dijital oyunlar, arkadaş grupları arasında sosyal ilişkileri güçlendiren ortak bir dil ve sosyalleşme imkânı sunmaktadır. Böylece, dijital oyunlar sosyal bağ kurmaya ve gençlerin kendi aralarında sosyal ilişkilerini güçlendirmelerine yardımcı olmaktadır.

Dijital oyunlar, öğrencilerin okul stresinden kaçış ve günlük hayatın sıkıntılarıyla başa çıkmanın eğlenceli bir yolu olarak görülmektedir. Bu nedenle dinî

ve kültürel normlar oyun oynama alışkanlıklarını fazla etkilemezken internetin diğer içeriklerinde daha etkili olmaktadır. Bu bağlamda dijital oyun dünyasının evrensel bir çekiciliğe sahip olduğunu söyleyebiliriz.

“Gençlerin internet kullanım ve dijital oyun oynama süreleri, lise türüne göre farklılaşmaktadır.” hipotezimiz internet kullanım süreleri lise türleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilerek doğrulanmıştır. Ancak dijital oyun oynama oranları ile lise türleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Gençlerin dijital oyun oynama sürelerini etkileyen pek çok faktör bulunmaktadır. Bu çerçevede ebeveynlerin eğitim düzeyi katılımcıların dijital oyun oynama süreleri üzerinde etkili olup olmadığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

H6: Gençlerin dijital oyun oynama süreleri ebeveynlerin eğitim düzeylerine göre farklılaşmaktadır.

Bu soruya yanıt bulabilmek için iki ayrı tek yönlü ANOVA yürütülmüştür. Elde edilen sonuçlar hem anne eğitim düzeyine hem de baba eğitim düzeyine bağlı anlamlı farklılaşmalar olmadığını göstermektedir ($p > ,05$). Bulgular Tablo 22’de ve Tablo 23’te sunulmuştur.

Tablo 22. Gençlerin Dijital Oyun Oynama Sürelerinin Annelerin Eğitim Düzeyine göre Karşılaştırılması

Anne Eğitim Düzeyi	n	Ort.	S	%95 Güven Aralığı		F	p
				Alt Sınır	Üst Sınır		
İlkokul	281	1,85	1,45	1,68	2,02	,360	,782
Ortaokul	136	1,92	1,49	1,67	2,17		
Lise	103	2,02	1,63	1,70	2,34		
Lisans	47	1,96	1,59	1,49	2,42		
Total	567	1,90	1,50	1,78	2,03		

Tablo 23. Gençlerin Dijital Oyun Oynama Sürelerinin Babaların Eğitim Düzeyine göre Karşılaştırılması

Baba Eğitim Düzeyi	n	Ort.	S	%95 Güven Aralığı		F	p
				Alt Sınır	Üst Sınır		
İlkokul	132	1,84	1,492	1,58	2,10	,701	,552
Ortaokul	113	1,98	1,512	1,70	2,26		
Lise	222	1,83	1,490	1,64	2,03		
Lisans	100	2,06	1,543	1,75	2,37		
Total	567	1,90	1,503	1,78	2,03		

Geçmişte teknolojiye erişim, genellikle daha yüksek gelir ve eğitim düzeyine sahip ailelerin çocukları için bir ayrıcalık olarak görülürken günümüzde internetin yaygınlaşmasıyla birlikte teknolojik araçlar ve dijital oyunlar her kesimden insan için daha erişilebilir hâle gelmiştir. İnternet kafelerin yaygınlaşması, saatlik ücret karşılığında gençlerin popüler oyunlara ulaşmasını kolaylaştırmış, böylece düşük eğitim seviyesine sahip ailelerin çocukları da bu oyunlara erişim imkânı bulmuştur.

Hem eğitim düzeyi yüksek hem de düşük aileler, çocuklarının dijital oyun alışkanlıklarını denetleme ve sınırlama konusunda benzer zorluklarla karşılaşmaktadır. Dijital oyunların gençler üzerindeki güçlü çekiciliği, ebeveynlerin bu konuda etkili sınırlar koymalarını zorlaştırmaktadır.

Dijital çağın getirdiği popüler kültür, eğitim düzeyine bakılmaksızın her kesimden ailenin çocuklarını cezbetmekte, sosyo-ekonomik ve eğitimsel farklılıkları önemsiz hâle getirmektedir. Bu durum, çocukların dijital oyun oynama alışkanlıklarını birbirine benzer hâle getirmektedir.

Dijital oyunlar, gençlerin sosyalleşmek ve ortak deneyimler yaşamak için yoğun şekilde kullandıkları platformlar hâline gelmiştir. Özellikle pandeminin etkisiyle dijital oyunların önemi daha da artmış ve bu platformlar gençlerin vazgeçilmez sosyalleşme araçlarından biri olmuştur. Bu durum, ebeveynlerin eğitim

düzeyinden bağımsız olarak gençlerin oyun oynama sürelerinin benzer olmasına neden olmaktadır.

Sonuç olarak öğrencilerin dijital oyun oynama alışkanlıkları ebeveynlerinin eğitim seviyesine göre belirgin bir farklılık göstermemektedir. Bu nedenle “Gençlerin dijital oyun oynama süreleri ebeveynlerinin eğitim seviyelerine göre farklılaşmaktadır.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamıştır. Çünkü ebeveynlerin eğitim seviyesi arttıkça bu oyunlara dair farkındalık artsa da gençlerin oyun oynama alışkanlıkları üzerinde anlamlı bir etki gözlemlenmemiştir.

Gençlerin dijital oyunlara erişiminde sadece bireysel ilgilerin değil ekonomik koşulların da etkili olduğu düşünülmektedir. Ailenin ekonomik durumu çocuklarının oyun için gerekli olan teknolojik cihazlara sahip olma durumunu ve dijital oyun oynama sürelerini etkileyebileceği değerlendirilmektedir.

H7: Lise öğrencilerinin dijital oyun oynama süresi ailenin gelir durumuna göre farklılaşmaktadır.

Bu soruya yanıt bulabilmek için tek yönlü ANOVA yürütülmüştür. Elde edilen sonuçlar gelir düzeyine bağlı anlamlı farklılaşmalar olmadığını göstermektedir ($p > ,05$). Bulgular Tablo 24’te sunulmuştur.

Tablo 24. Gençlerin Dijital Oyun Oynama Sürelerinin Gelir Düzeyine göre Karşılaştırılması

Gelir Düzeyi	n	Ort.	S	%95 Güven Aralığı		F	p
				Alt Sınır	Üst Sınır		
Düşük	92	2,23	1,631	1,89	2,57	2,701	,068
Orta	421	1,83	1,427	1,69	1,97		
Yüksek	54	1,94	1,785	1,46	2,43		
Toplam	567	1,90	1,503	1,78	2,03		

Dijital oyunlara erişim, internetin yaygınlaşması ve uygun fiyatlı teknolojik cihazların artmasıyla her sosyo-ekonomik düzeydeki aileler için mümkün hâle gelmiştir. Düşük gelirli ailelerin çocukları uygun fiyatlı tablet, bilgisayar ve akıllı telefonlar sayesinde dijital oyunlara rahatlıkla ulaşabilmektedir. Oyunların genellikle ücretsiz olması ve internet kafelerde düşük maliyetlerle oynanabilmesi, gelir farklarının dijital oyun oynama süreleri üzerinde etkili olmadığını göstermektedir.

Dijital oyunlar, gençler için sadece bir eğlence aracı değil aynı zamanda arkadaşlarıyla sosyal bağ kurdukları önemli bir platformdur. Sosyal çevrelere uyum sağlamak isteyen gençler, gelir düzeyleri ne olursa olsun, bu oyunları oynayarak oyun dünyasında bir araya gelebilmektedirler.

Dijital oyunlar artık sınırları aşan evrensel bir olgu hâline gelmiştir. Gençlerin dijital oyunlara olan bağlılığı, gelir seviyesi fark etmeksizin ailelerin oyun oynama sürelerini kontrol etmesini zorlaştırmaktadır.

Sonuç olarak ailenin gelir durumunun gençlerin dijital oyun kültürüne katılım istekleri üzerinde belirgin bir etkisi olmadığı; oyun oynama alışkanlığının kültürel bir norm hâline geldiği söylenebilir. Bu nedenle, “Lise öğrencilerinin dijital oyun oynama süresi ailenin gelir durumuna göre farklılık göstermektedir.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamıştır.

H8: Anne ve babası birlikte yaşamayan lise öğrencilerinin, anne ve babası birlikte yaşayanlara göre internette geçirdikleri süre ve dijital oyun oynama sıklığı daha yüksektir.

Bu soruya yanıt bulabilmek için iki ayrı bağımsız gruplar için *t* testi yürütülmüştür. Elde edilen sonuçlar internette geçirilen sürede ve internette oyun oynama sıklıklarında gruplar arasında anlamlı farklılaşmalar olmadığını göstermektedir. Bulgular Tablo 25’te sunulmuştur.

Tablo 25. Lise Öğrencilerinin İnternet Kullanım Süreleri ve Dijital Oyun Oynama Sürelerinin Anne ve Baba İlişki Durumuna göre Karşılaştırılması

Değişkenler	Anne Baba İlişki Durumu	n	Ort.	S	%95 Güven Aralığı		t	p
					Alt Sınır	Üst Sınır		
İnternette Geçirilen Süre	Birlikte	496	3,58	1,37	-,206	,561	,908	,364
	Ayrı	54	3,41	1,34				
Dijital Oyun Oynama Sıklığı	Birlikte	496	1,92	1,49	-,241	,606	,847	,397
	Ayrı	54	1,74	1,66				

Hem birlikte yaşayan hem de ayrı yaşayan ailelerin çocuklarının teknolojiyle etkileşiminde benzer durumları deneyimledikleri anlaşılmaktadır. Gençlerin dijital alışkanlıkları ebeynlerinin ilişki durumundan bağımsız olarak gelişmektedir. Aile yapısı dijital cihazlara erişim, internet kullanımı ve dijital oyun oynama alışkanlıkları üzerinde belirleyici olmadığı anlaşılmaktadır.

Gençlerin internette ve dijital oyunda geçirdikleri süre üzerinde ebeveynlerinin ilişki durumundan daha çok arkadaş çevresinin ve sosyal medyanın belirleyici faktör olduğu söylenebilir. Bu nedenle ebeynlerin birlikte ya da ayrı olması gençlerin dijital dünya ile ilişkisini belirgin bir şekilde etkilememektedir. “Anne ve babası birlikte yaşamayan lise öğrencilerinin, anne ve babası birlikte yaşayanlara göre internette geçirdikleri süre ve dijital oyun oynama sıklığı daha yüksektir.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamıştır.

H9: Lise öğrencilerinin internette geçirdikleri süre ve dijital oyun oynama süreleri onların dinî tutum ve davranışları ile ilişkilidir.

Bu soruya yanıt bulabilmek için Pearson korelasyon analizi yürütülmüştür. Elde edilen sonuçlar dinî tutum ve davranışların internette geçirilen süre ile negatif yönde ve anlamlı düzeyde ilişkili olduğunu göstermektedir ($r = -,163, p < ,001$). Ancak

dijital oyun oynama sıklığı ile dinî tutum ve davranış düzeyleri arasındaki ilişkiler anlamsızdır ($p > ,05$). Bulgular Tablo 26’da sunulmuştur.

Tablo 26. Gençlerin İnternette Geçirdikleri Süre, Dijital Oyun Oynama Süreleri ve Dinî Tutum ve Davranışlar Arasındaki İlişkiler

Değişkenler	1	2	3
1. Dinî tutum ve davranışlar	1		
2. İnternette geçirilen süre	-,163**	1	
3. Dijital oyun oynama sıklığı	,025	,346**	1

Gençler, internet aracılığıyla farklı kültürlerle etkileşime girerek çeşitli bilgi ve görüşlerle karşılaşmaktadır. Bu durum, eleştirel düşünme becerilerini geliştirirken, dinî inanç ve davranışlarına daha sorgulayıcı bir bakış açısı kazanmalarına yol açabilir. Çevrim içi ortamlarda gençlere çoğunlukla seküler kültürün etkisiyle popüler kültür, bireysel özgürlükler ve tüketim kültürü sunulmaktadır. Bu seküler yaşam tarzları, gençlerin dinî tutumlarında bir zayıflamaya neden olabilir.

Modern toplumlarda bireyselleşme, internetin yaygınlaşmasıyla hız kazanmış ve dinî kuralların, toplumsal normların gençler üzerindeki etkisini azaltmıştır. İnternette geçirilen zaman, gençlerin dinî bağlarını zayıflatıp sanal topluluklar ve bireysel ilgi alanlarının öne çıkmasına neden olabilir. Dijital ortamlardaki sanal sosyalleşme, gençlerin manevi yaşamlarında bir boşluk yaratabilir; yüz yüze ilişkilerin yerini dijital etkileşimler aldığında topluluk desteği ve aidiyet duygusu azalabilir. Oysa dinî topluluklar, aidiyet ve anlam arayışı açısından önemli bir rol oynarken internet ortamındaki manevi arayışlar daha yüzeysel kalabilir.

İnternette geçirilen sürenin artması, aile, cami ve *Kur'an* kursu gibi geleneksel dinî eğitim kurumlarının etkisini zayıflatabilir. Dijital dünyada vakit geçiren gençler, dinî pratiklere daha az katılım gösterebilir ve internetin sunduğu anlık tatmin sağlayan eğlenceli içerikler, manevi hayatı geri planda bırakabilir.

Dijital oyunlar genellikle stres atma, eğlenme, boş vakit değerlendirme ve sosyalleşme amacıyla oynanmaktadır. Oyun oynayan gençler, oyun esnasında dinî konular üzerine düşünmek ya da sorgulamak yerine, daha çok oyunun sunduğu rekabete ve keyfe odaklanmaktadırlar. Dijital oyunlar, gençlerin dinî inançlarına doğrudan bir meydan okuma teşkil etmediğinden, dinî tutum ve davranışlar üzerinde doğrudan bir etki ya da müdahale yaratmaz. Bu yüzden dijital oyun oynama ile dinî tutum ve davranışlar arasında anlamlı bir ilişki bulunmayabilir.

Öte yandan, internet kullanımı çok çeşitli ve geniş içerikler sunduğundan gençlerin dinî tutum ve davranışlarını sorgulamalarına neden olabilecek konularla karşılaşma olasılığı daha yüksektir. İnternette geçirilen süre, gençlerin dinî inanç ve pratiklerini sorgulamalarına daha fazla olanak tanıdığı için, internetin dinî tutum ve davranışlar üzerinde dijital oyunlara göre daha güçlü bir etkiye sahip olduğu görülmektedir.

“Lise öğrencilerinin internette geçirdikleri süre ve dijital oyun oynama süreleri, onların dinî tutum ve davranışları ile ilişkilidir.” şeklindeki hipotezimizde internette geçirilen sürenin dinî tutum ve davranışları olumsuz etkilediği tespit edilerek hipotez doğrulanmış ancak dijital oyun oynama süresinin dinî tutum ve davranışlar üzerindeki etkisi anlamlı bulunmadığından bu kısım doğrulanmamıştır.

Ekşi ve Çiftçi'nin 2015-2016 eğitim öğretim yılında 389 lise öğrencisi üzerinde yaptıkları *Lise Öğrencilerinin Problemlı İnternet Kullanımının Dini İnanç ve Ahlakı Olgunluk Düzeylerine Göre Yordanması* isimli çalışmada dini inanç düzeyleri ile internet bağımlılığı arasında bir ilişki tespit etmemiştir (Ekşi & Çiftçi, 2017, s. 190).

Gençlik, çocukluk ile yaşlılık arasında yer alan ve biyolojik, psikolojik ve sosyolojik özellikler taşıyan bir geçiş dönemi olarak toplumsal yapının önemli bir parçasıdır. Biyolojik yaklaşıma göre gençlik, bedensel değişimin ortaya çıktığı, büyüme ve gelişmenin hızlandığı 12-25 yaş arası dönem olarak tanımlanmaktadır. Psikolojik yaklaşıma göre gençlik, ruhsal ve duygusal olarak fizyolojik ve psikolojik değişim dönüşümlerin çok hızlı yaşandığı bir dönem olarak betimlenmektedir. Sosyologlara göre gençlik, psikolojik ve biyolojik faktörlerden ziyade toplumsal

faktörlerin şekillendirdiği oldukça karmaşık bir olgudur (Karaşahin, 2012, s. 237,238,241).

Ergenlik, bireyin kimliğini oluşturduğu, aile içi ilişkilerde çatışmaların yaşandığı, arkadaşlıkların önem kazandığı, soyut düşünme yeteneğinin geliştiği, fikir ve inançların sorgulandığı bir süreçtir. Lise yıllarını da kapsayan bu dönem, çocukluktan ergenliğe geçişin en hareketli, en sorunlu ve en hızlı değişimlerin yaşandığı dönemdir.

Ericson'un Psiko-sosyal gelişim dönemlerinden 11-17 yaş arasındaki dönem bireyin kendisine "Ben kimim?" diye sorduğu, bedenini tanımaya başladığı ve kendisine bir kimlik belirlemeye çalıştığı dönemdir. Ergen bu dönemde örnek aldığı kişilere özenmekte "özdeşleşme" ve "taklit" mekanizmaları ile ilgi duyduğu kişi gibi davranarak kimlik geliştirmeye çalışmaktadır (Gürses & Kılavuz, 2011, s. 157).

Hane halkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması sonuçlarına göre 16-24 yaş grubundaki gençlerde 2020 yılında %93,0 iken 2021 yılında %97,1 olmuştur. Bu oran 2013 yılında %77,5 olarak tespit edilmiştir (*İstatistiklerle Gençlik, 2021, 2023*). Bu durum yıllar geçtikçe genç nüfusun internet kullanımının arttığını göstermektedir.

Prensky, dijital dünyada doğmuş internetin, bilgisayarların ve dijital oyunların dilini ana dili gibi bilen günümüz öğrencilerine "dijital yerliler" derken, dijital dünyada doğmamış ancak teknolojiye etkilenmiş ve teknolojiyi bir şekilde kullanmak zorunda kalanları ise "dijital göçmenler" olarak nitelendirmektedir. Karşı karşıya olduğumuz bu nesil internete bağlı olduklarında verimli çalışan, oyunu ciddi çalışmalara tercih ederek, hemen tatmin olmak ve sıkça ödüllendirilmek isterler (Prensky, 2001b, s. 1,2). Kendi bilgisayarlarını kullanarak internetten yeni kültürleri öğrenerek yetişen bu yeni kuşağa literatürde "net kuşağı" da (net generation) denmektedir (Kerimov, 2016, s. 1).

Günümüzün dijital yerli öğrencileri ebeveynlerinden farklı sosyalleşmektedir. Bilgisayarla büyüyen çocuklar dijital göçmenlerden farklı düşünmektedir. Öncekilerden çok farklı bilişsel becerilere sahip bu yeni nesil etkileşime yani her eylemlerine anında yanıt verilmesine ihtiyaç duyarlar (Prensky, 2001a, s. 1,3,4).

3. BÖLÜM: DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER

20. yüzyıla damgasını vuran en önemli teknolojik gelişme, kuşkusuz internetin icadı olmuştur. İnternet, tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de oldukça kısa bir sürede geniş bir kullanıcı kitlesine ulaşarak modern yaşamın vazgeçilmez bir unsuru hâline gelmiştir. Toplumsal hayatın her alanında kullanılan internet, hızla yaygınlaşmakta ve birçok alanda hizmet vermektedir. Bu yaygın kullanımın, toplumsal değişimlere yol açtığını söylemek mümkündür.

Bu çalışmada lise öğrencilerinin internet, sosyal medya, dijital oyun oynama gibi dijital teknolojileri kullanma oranları ile dindarlık arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmak hedeflenmiştir. İnternet, sosyal medya kullanımı, internetten oyun oynama oranlarının dinî tutum ve davranışlar ile ilişkisine cinsiyet, yaş, öğrencilerin okuduğu okul türü, ailenin sosyo-ekonomik durumu, anne ve baba eğitim seviyesi gibi bağımsız değişkenlerin etkisinin olup olmadığı incelenmiş ve elde edilen bulgular tablolarda gösterilerek değerlendirilmiştir.

Araştırma Konya'nın Ilgın ilçesinde öğrenim görmekte olan lise öğrencileri üzerinde yapılmıştır. Araştırmaya katılan 567 öğrencinin tamamının internet kullanıcısı olması araştırma konumuzun ne kadar isabetli olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Araştırmaya katılan lise öğrencilerinin %67,5 kız, % 32,5 erkektir. Araştırmaya ilçede bulunan Anadolu lisesi, Anadolu imam hatip lisesi, özel lise, fen lisesi ve mesleki ve teknik Anadolu liselerinden tüm sınıf seviyelerinden gönüllü öğrenciler katılmıştır.

Öğrencilerin çoğunluğunun not ortalaması 85 ve üzeri olması notlandırma sisteminde liselerde gösterilen esneklik ve müsamahadan kaynaklanıyor olabilir. Özel okullar, fen liseleri ve Anadolu liseleri gibi seçici okullarda öğrenci kabul kriterleri akademik başarısı yüksek öğrencileri kabul etmeye yönelik olmaktadır. Bu durum genelde yüksek not ortalamasına sahip bir öğrenci profili oluşturabilir.

Ebeveynlerin eğitim durumuna bakıldığında lise, ön lisans, lisans ve lisans üstünde babaların eğitim seviyeleri annelerin eğitim seviyesi oranlarından daha yüksektir. Kadınların eğitim seviyesi erkeklere nazaran daha düşüktür.

Katılımcıların ebeveynlerinin çalışma durumuna baktığımızda yalnızca babanın çalıştığı ailelerin oranının oldukça yüksek olduğu (%70,4), hem babanın hem de annenin çalıştığı ailelerin oranının ise %20,1 olduğu görülmektedir. Bu durum, toplumda cinsiyet rollerine dayalı geleneksel aile yapısının hâlâ etkili olduğunu göstermektedir. Muhafazakâr ve geleneksel değerlerin baskın olduğu bu yapıda baba genellikle dışarıda çalışarak ailenin geçimini sağlayan anne ise ev içi sorumlulukları üstlenen birey olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle kadınların iş gücüne katılım oranı düşük kalabilmektedir. Kadınların eğitim seviyesinin erkeklere göre düşük olması iş piyasasına katılımlarının da düşük kalmasına neden olabilir.

İlgın'ın merkez ilçe olmaması ve kırsal ile şehir yaşamı arasındaki geçiş noktasında yer almasından bölgedeki sosyal ve kültürel yapının geleneksel özellikler taşımaya yol açmaktadır. Tarım ve hayvancılığın niteliklerinin hâlâ ağır bastığı kırsal gerçeklik İlgın'daki yaşamın şehre göre geleneğe daha yakın özellikler göstermesine neden olmaktadır.

Gençlerin anne ve babalarının ilişki durumuna bakıldığında, %87,5'inin evli ve birlikte yaşadığı görülmektedir. Boşanma oranı (% 6,9) çıkmıştır. Çeşitli sebeplerle evli olup ayrı yaşayanların oranı %2,6'ya ulaşmıştır. İnternet ve sosyal medya evlilikler üzerinde olumsuz etkiler meydana getirebilir. İnternet ve sosyal medya insanlarda güvensizlik, idealize edilmiş çiftlerle evliliklerini kıyaslama ve ihmal gibi problemlere yol açarak ayrı yaşama ve boşanma oranlarını artırmış olabilir.

Katılımcıların %74,3'ü ailelerinin gelirini orta gelirli olarak tanımlamıştır. Orta gelirli olmak sosyal statü açısından aşırı zengin veya fakir olmamayı tanımlayan insanların kolaylıkla kendilerini dâhil ettikleri güvenli bir kategori olarak değerlendirilebilir. Öğrencilerin kendilerini "orta sınıf" olarak nitelendirmeleri, ortalama bir yaşam standardına sahip olduklarını hissetme eğiliminden kaynaklanabilir. Çoğu genç bireysel olarak doğrudan gelir elde etmediği için

ailelerinin ekonomik durumunu toplumda yaygın olan “orta gelir” kategorisinde değerlendirmeye yatkındır. Ayrıca gençler, arkadaş çevrelerinde sınıfsal ayrışmalardan uzak durarak toplumsal adaletle daha uyumlu bir konum olarak gördükleri bu “ortalama” statüyü tercih ediyor olabilirler.

“İnternet kullanımının derslerinizi etkiledi mi?” şelindeki soruya katılımcıların çoğunluğu (%28,2) “Değişmedi.” cevabını verirken daha sonra “Bilmiyorum.” “Olumsuz etkiledi.” “Olumlu etkiledi.” cevapları sırasıyla gelmektedir. Katılımcıların çoğunun “Değişmedi.” yanıtı vermesi internetin derslerinde belirgin farklılık oluşturmadığı bilincini yansıtmaktadır. Bununla birlikte “Bilmiyorum.” cevabı internetin olumlu veya olumsuz etkisini tam olarak değerlendiremediklerini göstermektedir. Bu durum aynı zamanda internetin etkisinin somut olarak doğrudan gözlenemediği anlamına gelebilir. Diğer yandan “Olumlu etkiledi.” “Olumsuz etkiledi.” yanıtları öğrenciler üzerinde internetin hem pozitif hem de negatif algıların bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum internetin öğrenciler tarafından kullanım amacına ve biçimine bağlı olarak değişen sonuçlar doğurabileceğini göstermektedir.

“Katılımcıların %91,7’sinin evinde internet bağlantısının bulunması, toplumun giderek dijitalleştiğini ve bireylerin dijital dünyaya entegre olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda toplumun sosyo-ekonomik tüm kesimlerinin internet aboneliğine bütçe ayırabildiğini ve internetin günlük yaşamda iletişimden eğitime, eğlenceden bilgiye erişime kadar vazgeçilmez bir unsur hâline geldiğini yansıtmaktadır.

İnternet bağlantısının yaygınlığı, toplumsal, kültürel ve ekonomik hayata çevrim içi katılımın arttığını ve gençlerin dijital ortamlarda popüler kültürle etkileşim kurarak değerlerini, sosyal ilişkilerini, dünya görüşlerini ve kültürel normlarını dijital dünyaya göre yeniden şekillendirdiğini göstermektedir.

Ayrıca internetin bu kadar yaygın olması, öğrencilere bilgiye erişim ve eğitimde fırsat eşitliği sağlama potansiyeli taşıyarak sosyo-ekonomik farklılıkları azaltmaya katkıda bulunabilir. Dijital dünyaya yönelik bu geniş katılım, toplumun dinamiklerini büyük ölçüde dönüştürmektedir.

Katılımcıların internet kullanım süreleri; en çok 3-4 saat, ardından 2-3 saat ve 1-2 saat aralıklarında yoğunlaşmaktadır. Öğrencilerin çevrim içi kalma süreleri, kişisel ilgi alanlarına, dijital kaynakları nasıl değerlendirdiklerine ve ailelerinin tutumlarına göre değişiklik gösterebilmektedir. Kimi öğrenciler ödev ve ders çalışmak için internete girerken bazıları arkadaşlarıyla iletişim kurmak veya çevrim içi bir gruba dâhil olmak gibi sosyal etkileşimler için sosyal medya, oyun ve eğlenceye daha fazla zaman ayırabilmektedir. Ev dışında mobil veri kullanarak internete bağlanan bazı öğrenciler ise ekonomik nedenlerle kullanım süresini sınırlı tutabilmektedir. Ayrıca bazı öğrenciler interneti kontrollü bir şekilde kullanırken bazıları internet bağımlılığı nedeniyle uzun süre çevrim içi kalabilmektedir.

Gençlerin günlük oyun oynama süreleri, özellikle ergenlik döneminde sosyal çevrelerine kendilerini ifade etme ve ait olma ihtiyaçlarını karşılamada önemli bir rol oynayabilir. Bu dönemde gençler, dijital oyunlar aracılığıyla arkadaşlarıyla iletişim kurar, ortak ilgi alanları oluşturur ve sosyal etkileşimlerde bulunurlar. Sosyal çevreleriyle ortak oyun deneyimleri yaşayan gençler, kendilerini grup içinde kabul edilmiş hissederek aidiyet duygusu kazanır. Bu durum, gençlerin sosyal ilişkilerini güçlendirirken aynı zamanda oyunlara olan ilgilerinin artmasına ve daha fazla süre harcamalarına neden olabilir. Oyun sürelerini bilinçli bir şekilde sınırlı tutan öğrencilerin yanı sıra bağımlılık eğilimi gösterip oyun başında uzun süre geçiren öğrenciler de bulunmaktadır. Gerçek hayatta zorluklar yaşayan ve derslerinde başarı elde edemeyen öğrencilerin, kendilerini başarılı hissettikleri dijital oyunlara daha fazla ilgi göstermeleri muhtemeldir.

Öğrencilerin on-line oyunlarda yalnız ya da tanıdıkları yanındaki bir arkadaşla oyun oynamayı tercih etmeleri, güven ve aidiyet duygularıyla bağlantılıdır. Tanıdıkları arkadaşlarla oynadıklarında kendilerini daha rahat hissederler ve bu ortamda daha fazla güven duyarlar. Tanıdıkları kişilerle oyun oynama, onların kendilerini daha iyi ifade etmelerine, sosyalleşmelerine ve birlikte keyifli vakit geçirmelerine olanak tanır. Öte yandan gençler arasında dijital ortamlarda kazanılan başarılar yüz yüze ilişkilerde arkadaşlar arasında statüsünü yükselten daha güçlü, yetkin ve saygı duyulan biri haline

getirebilir. Tanımadıkları kişilerle oyun oynamak istememeleri, onların tepkilerini öngörememeleri nedeniyle oyunculara çekingenliğe ve güvensizliğe yol açabilir.

İnternet kullanımı günlük yaşamın bir parçası hâline geldiğinden gençlerin kendilerini internet bağımlısı olarak görmemeleri veya bağımlı olup olmadıklarını bilmemeleri, bu konuda farkındalık eksikliğine işaret etmektedir. Çoğu genç, çevrim içi geçirdikleri zamanın sınırlarını ve bu alışkanlığın olumsuz etkilerini fark edemeyebilir. Fiziksel aktiviteler, hobiler ve yüz yüze sosyal etkinlikler, internetin aşırı kullanımını azaltmada yardımcı olabilir. Gençlerin internette geçirdikleri zamanı etkin bir şekilde yönetmeleri, olası risklerin farkına varmaları ve akademik başarı sağlamaları için medya okuryazarlığı eğitimi almaları önemlidir. İnternetin kontrollü ve amaçlı kullanımı ile ilgili hem ebeveynlere hem de öğrencilere kamu spotu, seminer vb. bilinçlendirme çalışmaları yapılmalıdır.

Katılımcıların internet kullanım amaçlarına baktığımızda öncelikli olarak müzik dinlemek, sosyal paylaşım siteleri kullanmak, ödev ve araştırma yapmak, film izlemek ve oyun oynamak gibi aktiviteler öne çıkmaktadır. Gençlerin müzik dinleme ve film izleme alışkanlıkları, onların kültürel tüketim biçimlerini yansıtmaktadır. Ödev ve araştırma yapma tercihleri ise geleneksel eğitim yöntemlerine alternatif sunarak bilgiye erişimin ve öğrenme biçimlerinin nasıl evrildiğini göstermektedir.

Gençler, sosyal medya tercihleriyle arkadaşlarıyla iletişim kurma, yeni gruplara katılma veya yeni arkadaşlar edinme fırsatına sahip olurlar. Ayrıca boş zamanlarını eğlenceli etkinliklerle değerlendirebilirler, güncel haberleri takip edebilirler, fotoğraf veya video paylaşabilirler ve arkadaşlarının paylaşımlarını izleyebilirler. Sosyal medya, gençlere içerik üretme imkânı sunarak kendilerini ifade etmelerine olanak tanır. Ayrıca sosyal iletişim kurmakta zorlanan gençlerin farklı kimlikler denemelerine ve kendilerini daha kolay ifade etme yollarını keşfetmelerine yardımcı olmaktadır. Sosyal medya, kullanıcılara geniş bir özgürlük alanı tanımaktadır. Kimliğini gizleyebilen veya değiştirebilen bireyler, bu platformda ahlaki kurallara uymaksızın bu özgürlükten yararlanabilmektedir.

Gençlerin sosyal medya kullanımında internetin sınırsız ve mobil telefonlar aracılığıyla kolay erişilebilir olması arkadaşlarının paylaşımlarını ve kendi paylaşımlarına yapılan yorumları ve beğenileri merak etme duygusu gençleri etkileyen diğer faktörlerdir.

Lise öğrencileri üzerinde anne ve babalar ve eğitimcilerden belki de daha fazla internet, sosyal medya ve fenomenlerin daha etkili olduğu söylenebilir. İnternette başlayan akımlar, kısa sürede gençlerin gözdesi hâline gelerek yaşamlarını yönlendirmektedir. Bu bağlamda gençlerin hayatında bu kadar etkili olan internet aracılığıyla millî ve manevi değerlerimizin öğretildiği, olumsuz örnek teşkil edebilecek içeriklere erişimin sınırlandırıldığı millî ve manevi değerlere uygun, onların ilgisini çekebilecek uygulamaların geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. İnternetteki fenomenlerin, millî ve manevi değerlere vurgu yaparak bu konudaki içerikler üretmeleri teşvik edilmelidir.

Lise öğrencilerinin en çok tercih ettiği dijital oyun türü dövüş ve savaş oyunlarıdır. Bunu yarış, strateji ve spor oyunları izlemektedir. Ergenler, rekabet duygusu ve güç arayışının yüksek olduğu dövüş ve savaş oyunlarına yönelmektedir. Şiddet içeren bu oyunlar, gençlerde sanal dünya ile gerçek dünya arasındaki sınırların bulanıklaşmasına neden olabilmektedir. Oynadığı oyundan etkilenerek insanlara saldıran onları yaralayan gençler haberlere konu olmaya başlamıştır. Bu nedenle sanal dünya ile gerçek dünya arasında farkındalık kazanmaları önemlidir.

Yarış oyunlarını tercih etmeleri gençlerin risk alma, rekabet etme ve hız deneyimleme gibi özelliklere ihtiyaç duyduklarını göstermektedir. Strateji oyunları ise planlama, problem çözme ve strateji geliştirme becerileri gerektirir. Bu sanal beceriler; gerçek hayatta iş birliği, dayanışma ve ekip çalışması gibi değerlere dönüşebilir. Dijital spor oyunlarının ise sağlıklı bir yaşam için fiziksel spor yapma alışkanlığına dönüştürülmesi teşvik edilebilir.

Ayrıca hobi edinmeleri ve arkadaşlarıyla dışarıda vakit geçirmeleri, gençlerin sağlıklı bir yaşam tarzı geliştirmelerine ve sosyal hayatlarını zenginleştirmelerine katkı sağlar. Bu tür aktiviteler, gençlerin yeni beceriler edinmelerine, öz güvenlerini

artırmalarına ve sosyal çevreleriyle daha güçlü bağlar kurmalarına yardımcı olur. Fiziksel aktiviteler, sanatsal uğraşlar ya da doğa etkinlikleri gibi hobilerle ilgilenmek, gençlerin ruhsal ve fiziksel sağlığını destekleyerek dengeli bir yaşam sürmelerine olanak tanır.

Çocukların uzun süre bilgisayar başında oyun oynaması, ebeveynleri endişelendirirken öğrencilerin farkında olmadan tekrarlayan bir döngüye girmelerine de neden olmaktadır. Bu konuda yapılan çalışmaların, farkındalık yaratarak gençler üzerindeki olumsuz etkileri azaltabileceği düşünülmektedir.

Öğrencilerin çoğu, “Aileniz internette geçirdiğiniz zamana nasıl bakıyor?” şeklindeki soruya “bazen olumlu, bazen olumsuz” cevabını vermiştir; “olumsuz” yanıtı ise “olumlu” yanıtından daha yüksek orandadır. Bu durum, ailelerin çocuklarının internetin faydalarından yararlanmasını istemekle birlikte internetin risklerini en aza indirme çabasını da yansıtır. Dolayısıyla ailelerin internet kullanımına bazen olumlu bazen de olumsuz yaklaşmasının nedeni bu denge arayışıdır.

Bu noktada ailelerin çocuklarının yaşına uygun içeriklerle karşılaşmalarını sağlamak için güvenlik yazılımlarından yararlanması önemlidir. İnterneti tamamen yasaklamak yerine çocuklara bilinçli kullanımın öğretilmesi ve internet başında geçirilen zamanın kontrol altına alınması gerekmektedir. Özellikle uyku düzenini korumak adına geç saatlere kadar internette kalmalarına izin verilmemelidir.

Katılımcıların çoğunun, internette geçirdikleri süreyi ailelerinden veya çevrelerinden gizleme ihtiyacı duymaması, internet kullanımı konusunda kendilerini rahat ve özgür hissettiklerini ve bu konuda ailelerinin ve çevrelerinin güvenini kazandıklarını gösterir.

Gençler, sosyal medya ve internet ortamında uzun süre çevrim içi kalabilirler. Ancak ailelerinin bu durumu gereksiz veya zaman kaybı olarak görmesi, gençlerin eleştirilerden kaçınmak amacıyla internet kullanım sürelerini gizlemelerine yol açabilir. Ayrıca özel sohbetlerini, arkadaşlarıyla paylaştıkları içerikleri ve sanal dünyada deneyimledikleri, ailelerinin eleştirebileceği bazı konuları saklama

eğiliminde olabilirler. Sürekli denetim altında hissetmek ise gençleri bağımsızlıklarını korumak adına gerçeği saklama veya yalan söyleme yönünde motive edebilir.

Gençlerin internetin hem faydalı hem de zararlı yönleri hakkında bilinçlendirilmesi, sorumluluk duygularını geliştirmelerine ve sağlıklı internet kullanmalarına katkı sağlayacaktır.

Ailenin oyun türü seçiminde kısıtlayıcı bir rol üstlenmemesi, ihmalkâr davranması çocukların zararlı içeriklere erişme riskini artırabilir. Aile kontrolü olmadan çocuklar oyun türlerini ve oyun sürelerini dengelemekte zorlanabilirler. Özellikle on-line ve çok oyunculu oyunlar, çocukların uzun saatler boyunca ekran başında kalmalarına yol açabilir. Bu nedenle aileler çocuklarının dijital oyun seçiminde rehberlik etmeli onlara yaşlarına uygun, geliştirici içeriklere sahip oyunlar önererek çeşitli seçenekler sunmalıdır. Böylece çocuk, aile desteğiyle kendi oyununu seçme fırsatını elde edebilir. Ailelerin çocuklarıyla birlikte katılabileceği eğitim seminerleri ve atölye eğitimlerinde uygun içerik seçimi ve zararlı sitelerden korunma gibi pratik bilgiler sunulmalıdır.

Ebeveynlerin çocuklarının interneti hangi alanlarda kullandıklarını denetleme konusunda “bazen” “nadiren” ve “hiçbir zaman” yanıtlarının öne çıkması, ailelerin çocuklarının çevrim içi faaliyetlerini düzenli olarak takip etmediğini göstermektedir. Bu durum, ailelerin internetin potansiyel riskleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmamaları veya çocuklarının internet kullanım alanlarını nasıl denetleyeceklerini bilmemeleriyle ilgili olabilir. Ayrıca annelerin de çalışma hayatına katılmasıyla birlikte ebeveynlerin günlük sorumluluklarının artması, çocuklarının internet aktivitelerini takip etmenin giderek daha düşük bir öncelik hâline geldiğini düşündürmektedir.

Katılımcıların boş zaman değerlendirme alışkanlıklarına baktığımızda en çok tercih edilen seçeneğin “Odamda yalnız tablet, bilgisayar, telefonla oynuyorum.” olduğu görülmektedir. Bunu, “Ailemle birlikte televizyon izliyorum.” ve “Anne ve babamla sohbet ediyorum.” seçenekleri takip etmektedir. Bu durum, gençlerin boş zamanlarını dijital ve bireysel aktivitelerle geçirmeye eğilimli olduklarını

göstermektedir ve dijitalleşmenin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Gençler, dışarıda yüz yüze sosyalleşmek yerine dijital cihazlarla etkileşim kurarak bilgiye erişmenin yanı sıra eğlenme ve stres atma ihtiyaçlarını da bu yolla karşılamaktadır.

Bununla birlikte “Ailemle birlikte televizyon izliyorum.” ve “Anne ve babamla sohbet ediyorum.” tercihleri, geleneksel medyanın hâlâ bir eğlence aracı olarak varlığını sürdürdüğünü ve televizyon izlemenin aileyi bir araya getiren bir etkinlik olduğunu göstermektedir. Bu seçenekler, aile içi iletişimin tamamen kaybolmadığına ve bazı durumlarda ailenin bir arada vakit geçirmeye devam ettiğine işaret etmektedir.

Katılımcıların çoğunun, internette yer alan kumar, ahlaki olmayan içerikler, reklamlar ve din karşıtı sitelerin dinî duygulara zarar verdiği görüşüne “Tamamen katılıyorum.” ve “Katılıyorum.” ifadeleriyle destek vermesi, gençlerin bu tür içeriklerin dinî ve ahlaki değerlere zarar verebileceğinin farkında olduklarını göstermektedir. Özellikle kumar ve ahlaki olmayan sitelerin yaygınlaşması, internet kullanıcıları tarafından inançlara ve değerlere tehdit oluşturan bir unsur olarak algılanmaktadır. Katılımcıların bu tutumu, toplumun genel ahlaki yapısını koruma isteğini yansıtırken dinî ve ahlaki değerlere uygun olmayan içeriklerin yetkili kurumlarca daha sıkı denetlenmesi veya filtrelenmesi gerektiğine dair bir ihtiyacı ortaya koymaktadır.

“İnternet zaman kaybına sebep olduğu için ibadatlere yeteri kadar zaman kalmamaktadır.” şeklindeki görüşe katılımcıların çoğu “Katılıyorum.” ve “Tamamen katılıyorum.” cevabı katılımcıların internetin dinî pratikleri olumsuz etkileyebileceğine dair görüşlerini yansıtmaktadır. İnternetin günlük yaşamda geniş yer kaplaması ve dijital dünyada geçirilen zamanın kontrolsüzce artması dinî yaşam üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceğine dair farkındalığı göstermektedir.

Katılımcıların çoğunun “İnternet dinî bilgi ve manevi yaşamınızı ne kadar geliştirdi?” şeklindeki soruya “orta düzeyde” yanıtını vermesi, internetin bilgiye hızlı erişim sağlamasına rağmen dinî bilgi edinme ve manevi yaşamı geliştirme konusunda sınırlı bir etkiye sahip olduğunu düşündüklerini göstermektedir. Gençlerin manevi yaşamlarını ve dinî bilgilerini destekleyebilecek, ilgilerini çekebilecek mobil

uygulamalar geliştirilmelidir. Ayrıca gençlerin katılımını teşvik edecek çevrim içi sohbet grupları ve soru-cevap oturumları düzenlenerek internet ortamı manevi gelişim açısından daha verimli ve ilgi çekici hâle getirilebilir.

“*Kur’an’ı Kerim*’i yüzünden okuma konusunda internetten yararlandınız mı?” şeklindeki soruya en çok “Hiç yararlanmadım.” (%42,0) cevabı ve “Zaman zaman yararlandım.” şeklindeki (%38,8) cevabı ön plana çıkmaktadır. “Evet, çok yararlandım.” (%13,4) cevabı çıkmıştır. *Kur’an’ı Kerim*’i okumayı bilmeyenlerin oranı ise %5,8’dir.

Kur’an-ı Kerim’i okumak isteyenlerin çoğunlukla mahalle camileri, *Kur’an* kursları veya aile gibi geleneksel kaynaklara yöneldiği söylenebilir. Bu nedenle interneti bu amaçla kullanmamış olmaları anlaşılabilir bir durumdur. “Zaman zaman yararlandım.” diyen gençler ise ayetlerin okunuşunu pratik etme ve tecvitli okuma için dijital materyallere başvurmuş olabilirler. Bu durum, öğrenme sürecinde yüz yüze iletişimin ve geleneksel kaynakların daha belirgin bir rol oynadığını göstermektedir. Öte yandan *Kur’an-ı Kerim*’i okumayı bilmeyen bir kesimin de varlığı dikkat çekmektedir.

Hem mobil uygulamalarda hem de YouTube kanallarında elifba cüzü ve *Kur’an-ı Kerim* öğrenmek isteyenler için basit ve erişilebilir dersler yaygın olarak sunulmaktadır. Bu uygulamalar sayesinde sesli dinleme, tecvitli okuma gibi okuma seviyesini geliştirmeye yönelik destekler de bulunmaktadır. İlgilenen gençlere, internet üzerinden canlı derslerle bire bir öğrenme imkânı sağlanarak *Kur’an-ı Kerim* öğrenimi daha kolay ve kişiselleştirilmiş hâle getirilebilir. Ayrıca öğrencilerin motivasyonunu artırmak amacıyla belirli seviyeleri tamamlayanlara sertifika ve ödüller verilmesi teşvik edici olabilir.

Dijital teknolojinin içine doğup büyüyen genç nesil için, onların diline uygun ve eğlenceli bir üslupla hazırlanmış dijital materyaller sunulmalıdır. Böylece, dijital dünyaya yatkın bu kitlenin ilgisini çekmek ve öğrenme sürecini keyifli hâle getirmek mümkün olacaktır.

Katılımcıların çoğunluğunun, “Ne sıklıkla dua edersiniz?” şeklindeki soruya “önemli gün ve gecelerde” şeklinde yanıt vermesi, dinî pratiklerin gençler arasında sembolik anlam taşıyan özel günlerde yoğunlaştığını göstermektedir. Dinî bayramlar veya kandil geceleri gibi özel dönemlerde ibadetlerin artması, gençlerin toplumsal kabul görme veya dinî aidiyetlerini bu tür zamanlarda daha açık bir şekilde ifade etme eğiliminde olduğunu düşündürmektedir.

“Her vakit” dua ettiğini belirten katılımcılar ise dinî içselleştirdiklerini, günlük hayatlarının ayrılmaz bir parçası olarak gördüklerini yansıtmaktadır. Bu düzenli dua alışkanlığı, dinî bilinci yüksek, dinî sorumluluklarını yerine getirme konusunda farkındalık sahibi bireyleri işaret etmektedir.

“Zorluk ve sıkıntı zamanlarında” dua etme yanıtını verenler ise duayı stresle başa çıkma, manevi destek bulma ve iç huzur sağlama aracı olarak görmektedir. Bu eğilim, zorlayıcı dönemlerde gençlerin dinî öğeleri daha çok yaşamlarına dâhil etme ihtiyacı hissettiklerini göstermektedir.

“Kendinizi dindarlık bakımından nasıl değerlendiriyorsunuz?” şeklindeki soruya katılımcıların çoğunluğu (%61,0) kendisini “dindar” olarak tanımlamaktadır. Bu oran dinin sosyal kimlik ve toplumsal değerler üzerinde hâlen güçlü bir etkisinin olduğunu ifade etmektedir. Dindarlık tanımı bazıları için dinî ritüelleri düzenli bir şekilde yerine getirmek anlamına gelirken bazıları içinse toplumsal ahlak ve değerleri benimsemek olarak anlaşılabilir.

“İbadetlerinizi gereği gibi yerine getirebilmek için sahip olduğunuz bilgi düzeyini nasıl buluyorsunuz?” şeklindeki soruya katılımcıların %39,5’i “iyi”, %34,2’si ise “orta” yanıtını vermiştir. Bu sonuçlar, birçok katılımcının kendini “dindar” olarak tanımlasa da dinî bilgilerini yetersiz bulduğunu ve ibadetlerini gerektiği gibi yerine getirmede eksiklik hissettiğini düşündürmektedir. Başka bir deyişle dindarlık daha çok toplumsal aidiyet ve ahlaki değerleri benimsemek olarak ön plana çıkarken ibadetler için gerekli dinî bilgi düzeyi daha düşük bir oranda kalmaktadır. Lise öğrencilerine yönelik kurslar veya programlar aracılığıyla dinî bilgiye sağlıklı erişim yöntemleri ve ibadet pratiğine dair uygulamalar yararlı olabilir.

Katılımcılara internette sörf yaparken girdiğiniz sitelerin kültürünüze ve dinî inancınıza uygun olup olmadığına dikkat edip etmedikleri sorulmuştur. Katılımcılar sırasıyla “Çoğunlukla dikkat ederim.”, “Evet, sürekli dikkat ederim.”, “Nadiren dikkat ederim.” cevaplarını vermişlerdir. Çoğunlukla ve sürekli dikkat edenler dijital dünyayı toplumsal değerler ve dinî inançlara uyumlu hâle getirmeye çalışırken “nadiren”, “Orta düzeyde dikkat ederim.” ve “Hiç dikkat etmem.” cevabı veren katılımcılar interneti daha özgür, sınırsız bir alan olarak görme eğiliminde olabilirler. Dijital dünya bireysel tercihlere göre çeşitlenen bir yapıya sahip olduğu değerlendirilebilir.

İnternet ve sosyal medyanın sınırsız ve haz odaklı kullanımı, popüler kültürün olumsuz davranış kalıplarını pekiştirmektedir. Sosyal medya araçları aracılığıyla yayılan popüler kültür, özellikle gençler arasında hızla benimsenmektedir. Popüler kültürün dayattığı bazı değerler, gençlerin aile değerleriyle çelişebilir ve bu da aile içinde anlaşmazlıklara, çatışmalara yol açabilir. Bu nedenle, millî ve manevi değerlerimizi gençlerimize yeniden kazandıracak sistemler geliştirilmelidir. Aile denetimlerinin yetersiz kalabileceğini göz önünde bulundurarak zararlı içeriklere karşı etkili, kültürel ve dinî hassasiyetleri göz önünde bulundurarak internet filtreleme sistemleri oluşturulmalıdır.

“Hayatınızda önemli kararlar alırken, dinî inancınıza uygun olup olmadığını internette araştırır mısınız?” şeklindeki soruya katılımcıların çoğu “bazen” ve “çoğu zaman” şeklinde yanıt vermiştir. İnternetteki bilgilerin güvenilirliği diğer konularda olduğu gibi dinî bilgiler için de sorgulanabilir. Eksik veya yanlış bilgiler, önemli kararlarda olumsuz sonuçlara yol açabilir. Bu nedenle dinî bilgi arayışındaki gençler, güvenilir web sitelerinden ya da alanında uzman kişilerin içeriklerinden yararlanabilirler.

“Kıyafetinizi belirlerken dinî inancınıza uygun olup olmadığını internette araştırır mısınız?” şeklindeki soruya katılımcıların çoğu “bazen” cevabını vermiştir. Bu yanıt, gençlerin giyim tercihlerinde dinî inançlarının etkili olduğunu ancak bu konuda katı bir yaklaşım sergilemediklerini göstermektedir. Gençler için dinî uygunluk önemli olsa da moda trendleri ve popüler kültür de giyim tercihlerini etkilemektedir. Bu nedenle internette dinî referanslara uygun kıyafet arayışı, gençlerin

hem modaaya uyum sağlamak hem de dinî değerlere saygılı seğimler yapmak istediklerini göstermektedir.

“Ne yiyip iğecekleriniz konusunda dinî inancınıza uygun olup olmadığı konusunda internetten araştırma yapar mısınız?” Şeklindeki soruya katılımcıların çoğu sırasıyla “her zaman” ve “çoğu zaman” cevabını vermiştir.

Yiyecek ve içecekler dinimizde haram, helal gibi doğrudan düzenlemelerle belirlenmiştir. Örneğin alkol ve domuz türevlerinden elde edilen ürünler yasaklanmıştır. Kıyafet seçiminde daha esnek bir tutum sergilenirken yeme, içme konusunda dinî hassasiyetler daha katı bir Şekilde korunmaktadır.

Tüketiciler, internet üzerinden üretici firmaların içerik bilgilerini detaylıca inceleyerek helal sertifikalı ürünleri ve E kodlarını kontrol edip ürünlerin helal olup olmadığını sorgulayabilirler.

COVID-19 pandemisi döneminde paket servis ve dijital siparişlerde büyük bir artış yaşanmıştır. Yemek teslimat uygulamaları hızla çoğalarak yüksek bir talep grmştir. Çevrim içi platformlar ve uygulamalar sayesinde tüketiciler, sipariş öncesinde ürünlerin dinî uygunluğunu kontrol ederek güvenle yiyecek seçimi yapabilmştir. Helal sertifikalı restoran ve ürünlerin daha fazla görünür hâle gelmesi, dine uygun gıda talebini karşılamayı kolaylaştırmış ve tüketiciler güvenini artırmıştır. Böylece pandemi süreci, dijital sipariş platformlarının dine uygun ürün seğimini destekleyecek Şekilde gelişmesine katkıda bulunmuştur.

İbadetleri gereği gibi yerine getirebilmek için internetten yararlanma konusunda “bazen” yanıtının öne çıktığı görülmektedir. Benzer Şekilde dinî ve manevi bilgilere ulaşmak için internet kullanımında da “bazen” cevabı öne çıkmaktadır. Bu durum, genęlerin dinî bilgiye, dinî içeriklere, dua ve ibadet vakitlerine ulaşmak amacıyla interneti yalnızca ihtiyaç duyduklarında veya merak ettiklerinde kullandıklarını göstermektedir. Genęler, ibadetlerinde aile büyükleri, kitaplar veya dinî eğitimciler gibi geleneksel kaynakları öncelikli görmekte, interneti ise daha çok yardımcı bir kaynak olarak değerlendirmektedir. İnternette, bilgi sahibi olsun ya da olmasın her konuda yorum yapan bireylerin varlığı, genęlerin dinî içeriklere karşı daha

seçici bir tutum benimsemelerine yol açmakta ve internetin güvenilirliğiyle ilgili kaygılarını artırmaktadır.

Dinî ve manevi konuların monoton, durağan bir şekilde sunulması gençlerin ilgisini çekmemesinin nedenlerinden biri olabilir. Gençler genellikle görsel olarak zengin, interaktif, ilgi çekici içeriklere daha fazla yöneliyorlar. Dinî konuları ele alan platformlar, etkileşimi artırmak için daha canlı, gençlere hitap eden ve modern bir yaklaşımla içerik üretmelidir. Kısa videolar, animasyonlar, soru-cevap formatları veya sosyal medyaya uygun içerikler gibi yöntemler kullanarak gençlerin ilgisini çekmeleri faydalı olabilir.

Sosyal problemlerle (ailevi problemler, geçim sıkıntısı vb.) ilgili çözüm yolları ararken internette yararlanma sıklıkları sorulduğunda katılımcıların çoğunluğu (%43,9) “hiçbir zaman” cevabı vermiştir.

Sosyal problemlerin çözümünde empati, anlayış ve bire bir destek ihtiyacı öne çıkmaktadır. Bu yüzden gençler genellikle sorunlarını yüz yüze paylaşmayı ve dayanışmayı tercih ederler. Sosyal ve ailevi sorunların dijital ortamlarda paylaşılması toplumda hoş karşılanmadığından gençler toplumsal normların etkisiyle bu tür konuları daha içsel yollarla çözmeyi seçebilirler. Ayrıca gençler kişisel konularda internette güvenilir ve bireysel çözümler bulmanın zor olduğuna inandıkları için bu tür sorunlarda interneti kullanmaktan kaçınabilirler.

“Sosyal problemlerle (ailevi problemler, geçim sıkıntısı vb.) ilgili çözüm yolları ararken dinî inançlarınızın rolü var mıdır?” şeklindeki soruya katılımcıların çoğunluğu “bazen” ve “çoğu zaman” cevabı vermiştir.

Katılımcıların sosyal problemlerin çözümünde dinî inançlarıyla bağlantı kurarken internet kullanımına mesafeli yaklaştıkları görülmektedir. Araştırma sonuçlarına göre çoğunluk, sosyal sorunlarla başa çıkarken dinî inançları “bazen” ve “çoğu zaman” rehber olarak alırken interneti çözüm aracı olarak kullanmaktan kaçınmaktadır. Bu durum, dinî inançların kişisel sorunlara yönelik destekleyici bir işlev gördüğünü, buna karşın internetin güvenilir ve mahremiyet açısından yetersiz görüldüğüne işaret etmektedir.

Sosyal problemlerin çözümünde dinî inançların rol oynaması, gençlerin geleneksel değerlere ve manevi rehberliğe ihtiyaç duyduklarını göstermektedir. Kişisel ve sosyal sorunlarda dijital çözümler yerine inanç ve manevi değerlere yönelmeyi tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Gizlilik endişeleri ve bilgi güvenilirliğine yönelik güvensizlik, dijital kaynakların sosyal sorunların çözümünde gençler için yeterince cazip olmamasına neden olmaktadır.

Gençlerin, ihtiyaç duyduklarında kişisel, sosyal ve ailevi problemlerine empati ve mahremiyeti önceleyen, inanç temelli ve güvenilir çözümler sunabilen psikososyal rehberlik hizmetlerinden yararlanmaları sağlanabilir. Bu hizmetler sayesinde gençlerin sorunlarına sağlıklı, güvenilir ve anlamlı çözümler üretilebilir.

“Arkadaşlık kuracağımız kişiyi belirlemede dinî inancınız etkili midir?” şeklindeki soruya “çoğu zaman” ve “bazen” cevapları öne çıkmaktadır.

Gençlerin arkadaş seçiminde dinî inançların belirli bir etkisi olduğu ancak bu konuda katı kurallar yerine bir esneklik gösterdikleri anlaşılmaktadır. Dinî inançlar arkadaş seçiminde önemli bir unsur olsa da tüm ilişkilerin bu kritere dayanmadığı görülmektedir. Aileler, çocuklarının ahlaklı ve dürüst insanlarla arkadaşlık kurmasını isteyerek onlara din temelli bir yönlendirme yapıyor olabilir. Bu nedenle gençler, bu soruya “çoğu zaman” ya da “bazen” yanıtını veriyor olabilirler.

Benzer değerlere sahip olmak ilişkilerin gelişiminde önemli bir yere sahip olsa da gençlere sadece dinî değerlere dayalı arkadaşlık seçiminin yeterli olmadığı, farklılıklarla nasıl sağlıklı ilişkiler kurulabileceğinin de öğretilmesi gereklidir. Böylelikle gençler farklı inanç ve değerlere sahip insanlarla da sağlıklı ilişkiler kurma becerisi geliştirebilirler.

“İnternette, sosyal medyada arkadaş seçiminizde arkadaşınızın dindar olmasının herhangi bir rolü var mıdır?” şeklindeki soruya katılımcıların “Orta düzeyde vardır.” ve “Hiç yoktur.” cevapları öne çıkmaktadır.

Gençlerin arkadaş seçiminde dinî inançlar yüz yüze ilişkilerde belli bir rol oynarken internet ve sosyal medyada aynı ölçüde etkili olmadığı görülmektedir. Yüz

yüze ilişkilerde güven ve ortak değerler önem kazandığı için din, bu ilişkilerde belirleyici bir faktör hâline gelebilir. Ailelerin bu yönde yönlendirme yapması da gençlerin dindar arkadaşları tercih etme eğilimini güçlendirebilir.

Öte yandan internet ve sosyal medya anonim, geniş ve çeşitli bir ortam sunduğu için bu platformlarda arkadaş seçiminde dinî inançlar daha az belirleyici olmaktadır. Çevrim içi ortamlarda gençler, genellikle ortak ilgi alanlarına, hobilerine veya benzer zevklere sahip kişileri arkadaş olarak seçme eğilimindedir.

İnternet kullanımının artması, gençlerin dinî tutum ve davranışlarının zayıflamasına neden olmaktadır. Gençler, internet üzerinden birçok farklı bilgiye hızlıca ulaşmakla birlikte zamanlarının büyük bir kısmını eğlence, oyun, sosyal medya ve çeşitli içeriklerle geçirdiklerinden manevi veya dinî konulara daha az odaklanmaktadır. Sosyal medya platformlarında dinî ve manevi içerikler yerine, yoğun olarak farklı türde içeriklere maruz kalmaları da bu tutumların zayıflamasında etkili olabilir. Ayrıca sosyal medyada yaygınlaşan popüler akımlar, gençlerin kendi dinî tutum ve davranışlarını sorgulamalarına yol açabilir. İnternetin dinî tutumları zayıflatma potansiyeli bulursa da uygun rehberlik ve bilinçli içeriklerle dinî değerlerin gençlere daha ulaşılabilir hâle getirilmesi mümkündür. Bu bağlamda internet kullanım süresinin artmasının gençlerin dinî tutum ve davranışlarını olumsuz yönde etkilediği hipotezi doğrulanmıştır.

Gelir düzeyi ile internet kullanımı arasındaki ilişkiye baktığımızda yüksek gelir düzeyine sahip ailelerin çocuklarının, orta ve düşük gelir düzeyine sahip ailelerin çocuklarına göre interneti anlamlı ölçüde daha az kullandığı tespit edilmiştir. Ayrıca orta gelir düzeyindeki ailelerin çocuklarının da düşük gelir düzeyindeki ailelerin çocuklarına göre internet kullanımının daha az olduğu gözlemlenmiştir.

Yüksek gelir seviyesindeki ailelerin çocuklarının interneti daha az kullanmasının, sosyal ve kültürel etkinliklere katılım imkânlarının daha fazla olması ve bu çocukların zamanlarını alternatif aktivitelerle daha bilinçli yönetmeleriyle ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Buna karşın düşük gelirli ailelerin çocuklarının interneti birincil eğlence kaynağı olarak görmesi, internet kullanım sürelerinin artmasına yol

açabilmektedir. Bu doğrultuda yüksek gelirli ailelerin çocuklarına sunulan alternatif etkinliklerin, orta ve düşük gelir seviyesine sahip ailelerin çocuklarına da sağlanabilmesi için devlet kurumları ve yerel yönetimlerin, sportif, sosyal ve sanatsal faaliyetleri erişilebilir hâle getirmesi önemlidir. Ayrıca gelir düzeyine bağlı farklılıkları dengelemek amacıyla internet kullanımını bilinçli hâle getirmeye yönelik farkındalık çalışmaları da yapılabilir.

Ebeveynlerin eğitim seviyesinin ise çocukların internet kullanımını üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı görülmüştür. Çocukların internet kullanımını etkileyen faktörlerin ebeveynlerin eğitim düzeyinden ziyade ebeveynlerin denetim yaklaşımı ve aile içi kurallar gibi daha karmaşık ve çeşitli faktörlerle ilişkili olduğu söylenebilir.

Gelir seviyesi, eğitim seviyesi yüksek ailelerin internete ve teknolojiye erişimlerin daha kolay olacağını düşünerek belirlediğimiz “Eğitim ve gelir seviyesi yüksek ailelerin çocukları interneti daha çok kullanmaktadır.” şeklindeki hipotez doğrulanmamıştır.

Lise öğrencilerinin internet kullanımını ve dijital oyun oynama süreleri cinsiyete göre karşılaştırıldığında internette geçirilen süre bakımından cinsiyetler arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ancak erkek öğrencilerin dijital oyun oynama sıklığının kız öğrencilere kıyasla belirgin şekilde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Erkek öğrencilerin dijital oyunlara daha fazla ilgi göstermesi, bu oyunların rekabetçi ve stratejik düşünceyi teşvik eden içeriğinden kaynaklanabilir. Bu durum, toplumdaki cinsiyet rolleri ve ilgi alanlarına dair toplumsal algıları yansıtıyor olabilir. Ayrıca dijital oyunların erkek öğrenciler için sosyal bağ kurma veya stres atma aracı olarak kullanılması, bu oyunların erkekler için cazip bir sosyal ortam sunduğunu gösterebilir.

Günümüzde internet hem kız hem de erkek öğrenciler için eğitim materyalleri, ders içerikleri, dizi, film, müzik ve video içerikli platformlara eşit erişim sunarak cinsiyet farkını ortadan kaldıracak ortak bir kullanım alanı sağlamaktadır. Özellikle sosyal medya, her iki cinsiyetin de sosyal bağlantılarını sürdürebileceği, arkadaş çevresiyle iletişim kurabileceği ve kendini ifade edebileceği bir alan olarak öne çıkmaktadır.

“Lise öğrencilerinin internet kullanımı ve dijital oyun oynama süreleri, cinsiyete göre farklılık göstermektedir.” şeklindeki hipotezimiz, internet kullanımında cinsiyetler arasında farklılık çıkmadığı için doğrulanmamıştır. Ancak erkek öğrencilerin kızlardan daha fazla dijital oyun oynaması nedeniyle “Dijital oyun oynama süreleri cinsiyete göre farklılık göstermektedir.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

Özel lise öğrencilerinin dinî tutum ve davranış düzeylerinin diğer okul türlerine göre anlamlı şekilde daha düşük çıkması, genellikle sınav odaklı ve daha seküler bir eğitim yaklaşımının benimsenmesi, dinî eğitimin daha sınırlı tutulması ve öğrencilere daha geniş bir düşünce ve ifade özgürlüğü alanı sunulmasıyla ilişkilendirilebilir. Ayrıca özel lise öğrencilerinin sosyo-ekonomik durumları ve ailelerinin dine karşı yaklaşımları da onların dinî tutum ve davranışlarını etkileyen faktörler arasında yer alabilir.

Anadolu lisesi öğrencilerinin dinî tutum ve davranışları ise Anadolu imam hatip lisesi öğrencilerinden anlamlı ölçüde daha düşük çıkmıştır. Anadolu imam hatip liselerinde dinî dersler ve değerlerin müfredatta yoğun olarak yer alması, öğrencilerde dinî bilinç ve pratiklerin gelişmesine katkı sağlayabilir. İmam hatip liselerinin, daha çok dinî eğilimleri güçlü olan aileler tarafından tercih edilmesi, buradaki öğrencilerin dinî tutumlarının daha yüksek olmasına neden olabilir. Ayrıca bu okullarda düzenlenen dinî pratikler, dinî programlar gibi aktiviteler, öğrencilerin dinî tutum ve davranışlarını olumlu yönde etkileyebilir. Sonuç olarak, “Dinî tutum ve davranışlar lise türüne göre farklılaşmaktadır.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

Gençlerin internet kullanımı ve dijital oyun oynama sürelerini lise türlerine göre karşılaştırdığımızda özel lise ve Anadolu lisesi öğrencilerinin internette geçirdiği süre Anadolu imam hatip lisesi öğrencilerine göre anlamlı bir şekilde yüksek çıkmıştır. Lise türüne göre dijital oyun oynama sürelerinde anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Özel ve Anadolu lisesi öğrencileri, daha çeşitli sosyal yapıları sayesinde daha geniş bir çevreye ve ilgi alanlarına sahip olabilirler. Bu durum, onların interneti farklı amaçlarla kullanmalarına yol açabilir. Anadolu imam hatip lisesi öğrencileri ise dinî

ve toplumsal normlara bağılı olarak internet kullanımında daha sınırlı davranabilmektedir. Bu okullardaki öğrencilerin aileleri, internetin yanlış veya zararlı içeriklere erişim riski nedeniyle çocuklarının dinî ve ahlaki değerlerinin korunması adına internet kullanımını daha kontrollü ve sınırlı tutmaya özen gösterebilir.

Dijital oyun oynama sürelerinin okul türleri arasında farklılık göstermemesi ise gençler arasında dijital oyunların küresel bir sosyal eğilim oluşturduğunu işaret etmektedir. Oyunların rekabetçi ve eğlenceli yapısı, lise türünden bağımsız olarak gençler için ortak bir cazibe merkezidir. Bu yüzden tüm okul türlerindeki öğrencilerde benzer oranlarda dijital oyun oynama alışkanlıkları gözlemlenmektedir. Dijital oyunlar, gençler için hem arkadaşlarıyla çevrim içi platformlarda bir araya gelmenin hem de bireysel olarak eğlenmenin bir yolu hâline gelmiştir. Ayrıca oyunların çoğu rekabet ve eğlence kültürüne dayandığı için içerikleri genellikle dinî yargılardan bağımsızdır ve bu nedenle tüm okul türlerinde öğrencilerin ilgisini çekmektedir.

Dijital oyunlar boş vakit geçirme, eğlence ve günün stresini atma amacıyla oynansa da bağımlılığın önlenmesi için süre sınırlamaları ve içerik kontrolleri sağlanmalıdır. Gençlerin hem fiziksel hem de zihinsel gelişimlerini desteklemek için dijital oyunlara alternatif olarak spor ve sanat gibi fiziksel etkinliklerin teşvik edilmesi, oyun bağımlılığına karşı koruyucu bir etki sağlayabilir. “Lise türüne göre internet kullanımının süreleri farklılaşmaktadır.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır. Ancak “Lise türüne göre dijital oyun süreleri farklılaşmaktadır.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamıştır.

Lise öğrencilerinin dinî tutum ve davranışları lise türüne göre farklılaşmaktadır. Elde edilen sonuçlara göre özel lise öğrencilerinin dinî tutum ve davranış düzeyleri Anadolu imam hatip lisesi, Anadolu lisesi ve mesleki ve teknik Anadolu lisesi öğrencilerinden anlamlı bir şekilde düşük çıkmıştır. Anadolu lisesi öğrencilerinin dinî tutum ve davranışları Anadolu imam hatip lisesi öğrencilerinden daha düşük olduğu görülmüştür.

Özel lise öğrencilerinin aileleri genellikle daha yüksek gelir düzeyine sahiptir. Bu durum ailelerin daha çok çocuklarının akademik ve sosyal başarıya

odaklanmalarını istemelerine neden olabilir. Özel liselerde din eğitiminden ziyade akademik başarıyı ve bireysel gelişimi ön planda tutan seküler bir kültür hâkimdir. Çocuklarının bireysel özgürlüklerini ön planda tutan bir yetiştirme tarzı uygulayarak, dinî pratikleri yapıp yapmama konusunda kişisel bir tercih olarak görmelerini tercih ediyor olabilirler. Bu da dinî tutum ve pratiklerin gelişimini sınırlayabilir.

Öte yandan, Anadolu imam hatip liselerinde *Kur'an-ı Kerim*, hadis, tefsir ve fıkıh gibi derslerin ağırlıklı olarak verilmesi, öğrencilerin dinî bilgi birikimlerini artırmakta ve dinî pratiklere yönelmelerini sağlamaktadır. Bu okullarda dinî ritüellere katılım hem ders içerikleri hem de okul kültürüyle teşvik edilmektedir. Örneğin okul ortamında düzenli olarak cemaatle namaz kılınması, öğrencilerin bu pratiği benimsemesini ve yaygınlaştırmasını desteklemektedir. Ayrıca bu okullarda düzenlenen çeşitli dinî etkinlikler ve programlar, öğrencilerin dinî tutum ve davranışlarını güçlendiren önemli unsurlar arasındadır.

Anadolu imam hatip liselerine çocuklarını gönderen ailelerin, dinî tutum ve davranışlara yönelik destekleri ve bu konudaki beklentileri, öğrencilerin dinî gelişimlerini olumlu yönde şekillendirmektedir. Bu doğrultuda, “Lise türüne göre dinî tutum ve davranışlar farklılaşmaktadır.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmıştır.

Gençlerin internet kullanım süreleri ve dijital oyun oynama süreleri okul türlerine göre karşılaştırıldığında, elde edilen bulgular, özel lise ve Anadolu lisesi öğrencilerinin internette geçirdiği sürelerin, Anadolu imam hatip lisesi öğrencilerinden anlamlı derecede daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak dijital oyun oynama sürelerinde lise türleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu sonuçlar, internet kullanım alışkanlıklarının lise türüne bağlı olarak farklı dinamiklere sahip olabileceğini göstermektedir.

Özel lise öğrencilerinin ailelerinin, çocuklarının interneti daha özgür bir şekilde kullanmalarına destek vermesi, onların dijital dünyada daha fazla vakit geçirmelerine neden olabilir. Buna karşılık Anadolu imam hatip liselerine çocuklarını gönderen aileler, teknoloji kullanımına yönelik daha koruyucu veya sınırlayıcı bir yaklaşım benimseyebilir.

Dijital oyun oynama sürelerinde lise türleri arasında anlamlı bir fark olmaması ise oyun oynama alışkanlıklarının okul türünden bağımsız, ortak bir davranış olduğunu göstermektedir. Bu durum, dijital oyunların gençler için evrensel bir eğlence kaynağı olduğunu ve tüm okul türlerinde benzer bir ilgi gördüğünü ortaya koymaktadır.

“Gençlerin internet kullanımı ve dijital oyun oynama süreleri lise türüne göre farklılaşmaktadır.” şeklindeki hipotez, internet kullanım süresinin okul türüne göre anlamlı farklılık göstermesi nedeniyle kısmen doğrulanmıştır. Ancak dijital oyun oynama sürelerinde lise türleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı için hipotez tam olarak doğrulanmamıştır.

Anne ve baba eğitim düzeyindeki farklılıkların anlamlı bir etkisinin olmaması, aile içi dinamiklerin ve ebeveynlerin bireysel tutumlarının, eğitim seviyesinden daha belirleyici olabileceğini düşündürmektedir. Bu durum, ebeveynlerin çocuklarına yönelik davranışlarının ve iletişim biçimlerinin, eğitim düzeyine kıyasla daha etkili olduğunu ortaya koyabilir.

Elde edilen bulgular; araştırmanın yapıldığı toplumsal yapıda eğitim seviyesinin, bireylerin çocuk yetiştirme pratiklerine sınırlı bir şekilde yansıdığını işaret edebilir. Eğitim düzeyi düşük ya da yüksek olan ailelerin çocuk yetiştirme yöntemlerinde benzerlikler bulunabileceği söylenebilir.

Ayrıca ebeveynlerin dijital okuryazarlık düzeyleri, çocuklarıyla birlikte geçirilen kaliteli zaman miktarı ve evdeki iletişim biçimi gibi faktörlerin, bu sonuca katkıda bulunmuş olabileceği düşünülmektedir. Bu doğrultuda “Gençlerin dijital oyun oynama süreleri, ebeveynlerin eğitim düzeylerine göre farklılık göstermektedir.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamıştır.

Lise öğrencilerinin dijital oyun oynama sürelerinin ailelerin gelir durumuna göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Günümüzde akıllı telefonlar, tabletler, bilgisayarlar, ücretsiz oyunlar ve internet paketleri gibi teknolojik gelişmeler sayesinde dijital oyunlara düşük gelirli ailelerin çocukları da kolayca erişebilir hâle gelmiştir. Gelir seviyesinden bağımsız olarak sosyal çevrenin öğrenciler üzerindeki

etkisinin büyük olduğu düşünülmektedir. Genel olarak öğrenciler, arkadaş gruplarında popüler olan oyunları oynama eğilimi göstermektedir.

Çocukların oyun oynama motivasyonları, gelir durumundan daha çok stres atma, eğlenme, boş vakit değerlendirme ve sosyal etkileşim gibi ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bununla birlikte ailenin gelir düzeyinin oyun süresinden ziyade oynanan oyun türü üzerinde etkili olabilir. Gelir seviyesi yüksek ailelerin çocuklarının ücretli ve premium oyunlara yönelirken düşük gelirli ailelerin çocukları ücretsiz oyunlarla yetinebilir.

Dijital oyunların öğrenciler üzerindeki etkisini anlamak için hangi oyunların popüler olduğunun belirlenmesi, bu oyunların içeriklerinin değerlendirilmesi ve öğrencilerin yaşlarına uygun olup olmadığının analiz edilmesi önemlidir. Ayrıca bu oyunların zararlı içerik barındırıp barındırmadığı, kumara özendirici unsurlar içerip içermediği ve öğrencilerin akademik, sosyal ve psikolojik durumları üzerindeki etkileri incelenebilir.

Sonuç olarak ‐Lise öğrencilerinin dijital oyun oynama süresi ailenin gelir durumuna göre farklılaşmaktadır.‑ şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamıştır.

Ebeveynlerin birlikte ya da ayrı yaşamasının, lise öğrencilerinin internette geçirdiği süre ve dijital oyun oynama sıklığı üzerinde anlamlı bir farklılığa yol açmadığı tespit edilmiştir. Bu bulgu, boşanma veya ayrılık gibi ailevi durumların, gençlerin internet kullanımı ve dijital oyun oynama alışkanlıkları üzerinde belirleyici bir faktör olmadığını ortaya koymaktadır.

Dijital oyunlar ve internet, kolay erişilebilir teknolojiler olmaları nedeniyle aile yapısından bağımsız olarak tüm gençler için evrensel bir uğraş alanı hâline gelmiştir. Aile yapısının, bu alanlarda gençlerin davranışlarında anlamlı farklılıklar oluşturmadığı görülmektedir. Bununla birlikte anne ve babası ayrı olan ya da ebeveynlerinden birini kaybetmiş gençlerin, duygusal ihtiyaçlarını dijital dünya üzerinden karşılayıp karşılamadıkları konusu daha fazla araştırılmaya ihtiyaç duyan bir alandır.

Sonuç olarak “Anne ve babası birlikte yaşamayan lise öğrencilerinin, anne ve babası birlikte yaşayanlara göre internette geçirdikleri süre ve dijital oyun oynama sıklığı daha yüksektir.” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamıştır.

Lise öğrencilerinin internette geçirdikleri süre arttıkça dinî tutum ve davranışlarının azaldığına yönelik anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Bu durum, gençlerin internet kullanımının dinî değerler ve pratiklerle olan bağlarını zayıflatabileceğini ortaya koymaktadır. Özellikle sosyal medyanın eğlence ağırlıklı içeriklerle dolu olması, gençlerin bu içeriklere yoğun bir şekilde maruz kalmasına yol açarak dinî tutum ve davranışlarını olumsuz etkileyebilmektedir. Ayrıca internetin aşırı kullanımı, bireylerin dinî ibadet ve ritüellere ayıracakları zamanı sınırlayabilir.

Dijital oyun oynama sıklığı ile dinî tutum ve davranışlar arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bu durum, dijital oyunların doğrudan dinî tutum ve davranışlara yönelik açık bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Ancak dijital oyunların, dinî ve ahlaki değerlerin eğlenceli bir şekilde aktarılacağı etkili araçlar hâline dönüştürülebileceği unutulmamalıdır. Bu bağlamda oyunların dinî tutumlar üzerindeki etkisinin dolaylı veya zayıf olduğu ancak ahlaki değerlerin ve kişisel gelişimin teşvik edilmesi için fırsatlar sunabileceği değerlendirilmektedir.

"Lise öğrencilerinin internette geçirdikleri süre ve dijital oyun oynama sürelerinin dinî tutum ve davranışlar üzerinde etkisi vardır." şeklindeki hipotezimiz incelendiğinde, internette geçirilen sürenin dinî tutum ve davranışlar üzerinde olumsuz bir etkisi olduğu belirlenerek hipotez doğrulanmıştır. Ancak dijital oyun oynama sıklığının dinî tutum ve davranışlar üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı tespit edilerek hipotez reddedilmiştir.

Ergenlik dönemi, gençlerin yoğun ruhsal ve bedensel değişimler yaşadığı, aynı zamanda çevresel etkilere açık olduğu kritik bir evredir. Bu süreçte internet ve sosyal medya gibi dijital platformlarda paylaşılan video ve görseller gençler üzerinde derin etkiler yaratabilir. Sosyal medyada sıkça karşılaşılan idealize edilmiş, filtrelenmiş ve kusursuz olarak sunulan içerikler, gençlerin bu yapay standartlarla kendilerini kıyaslamasına neden olabilir. Bu durum, gençlerde yetersizlik duygusuna yol açabilir.

Ayrıca sosyal medya ve internet ortamında yer alan şiddet veya müstehcen içerikler, gençler için ciddi birer risk unsuru olabilir. Bu tür içeriklere sürekli maruz kalmak; gençlerde korku, kaygı ve depresyon gibi zihinsel ve duygusal sorunların görülme ihtimalini artırabilir. Bu olumsuz etkiler, sadece gençlerin ruh sağlığını değil aynı zamanda akademik başarılarını ve sosyal ilişkilerini de olumsuz etkileyebilir.

Sağlıklı bir nesil yetiştirebilmek ve çocukları olumsuz içeriklerden koruyabilmek için sosyal medya platformlarına yaş sınırlaması getirilmesi ve içerik filtreleme sistemlerinin daha etkin bir şekilde uygulanması gerekmektedir. Bu sayede özellikle genç yaş gruplarının zararlı içeriklere maruz kalması engellenerek daha güvenli bir dijital ortam sağlanabilir.

Gençlere, sosyal medyada karşılaştıkları her bilginin doğru olmadığını ve paylaşılan içerikleri eleştirel bir şekilde değerlendirmeleri gerektiği aktarılmalıdır. Bu tür eğitimler, gençlerin dijital ortamda karşılarına çıkan bilgilerin doğruluğunu sorgulamalarına ve analiz etmelerine yardımcı olur. Aynı zamanda, bilgi kaynaklarının güvenilirliğini değerlendirme ve yanlış bilgileri ayırt etme becerilerini geliştirerek daha bilinçli bireyler olmalarını sağlar. Çünkü yanlış ve yanıltıcı bilgiler, son derece hızlı bir şekilde geniş kitlelere yayılabilmektedir.

Baş döndürücü bir hız ve hazla tüketim odaklı bir yaşam tarzının yaygınlaştığı günümüzde, gençlerin sosyal medyada beğeni toplama amacıyla anneanneleri, babaanneleri gibi büyükleriyle alay eden videolar çekerek ahlaki değerleri hiçe saydığı gözlemlenmektedir. Şükretmeyi unutup aşırı tüketimle kendini var etmeye çalışmak, toplumu derinden etkileyen sağlıksız bir düşünce yapısına dönüşmüş ve bu durum toplumsal çöküşün zeminini hazırlamaktadır. Geleneksel olarak görgüsüzlük, toplumsal normlar tarafından kınanırken sosyal medya platformlarında bu tür davranışların övgüye değer görülmesi, zamanla toplum tarafından normalleştirilmesine yol açmıştır.

Dijital teknolojilerin gelişimi, dinin mesajını daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlamıştır. Ancak bireylerin özgürce içerik üretebildiği bu çevrim içi alanlar, farklı görüşlerin karşı karşıya gelmesine ve yeni çatışmaların ortaya çıkmasına neden

olabilmektedir. Dinî mesajların dijital ortamda sunulma biçimi, gençlerin bu mesajlara olan ilgisini artırabileceği gibi tepki göstermelerine de yol açabilir. Bu nedenle dinin dijital platformlarda aktarılmasında doğru bilgiye dayalı, yapıcı ve kapsayıcı bir dil kullanılması büyük önem taşımaktadır.

Günümüzde internet, gençler arasında hem bir eğlence kaynağı hem de gerçek dünyadan uzaklaşabilecekleri bir kaçış alanı hâline gelmiştir. Bu durum, Marx'ın “yabancılaşma” kavramını hatırlatmaktadır. Sürekli çevrim içi olma isteği, gençleri üretici ve yaratıcı potansiyellerinden uzaklaştırmakta kendilerine, emeğe ve topluma yabancılaştırmaktadır. Sanal dünyada geçirilen uzun saatler, bireyleri gerçek toplumsal ilişkilerden koparıp yapay ve yüzeysel etkileşimlere yönlendirmekte böylece hem bireysel sorumluluklardan hem de toplumsal farkındalıktan uzaklaştırmaktadır. Bu bağlamda internet, gençleri hem kendilerine hem de topluma yabancılaştıran bir araç hâline gelmektedir.

Gençlerin sanal dünyanın olumsuz etkilerinden korunabilmesi için okullarda hem ebeveynlere hem de öğrencilere yönelik, dijital cihazların (internet, cep telefonu ve tablet gibi) güvenli ve bilinçli kullanımını içeren eğitim programları düzenlenmelidir. Bu eğitimler, gençlerin dijital dünyayla sağlıklı bir ilişki kurmalarına yardımcı olmanın yanı sıra onları dijital bağımlılık ve siber zorbalık gibi risklere karşı da koruyacaktır. Ayrıca gençlere internette karşılaştıkları bilgileri eleştirel bir perspektifle değerlendirme becerisi kazandırılmalıdır. Bu sayede internetin eğitim süreçlerine sunduğu faydalardan en üst düzeyde yararlanmaları mümkün hâle gelecektir.

Gençlerin dijital teknolojilerle olan yoğun etkileşimi, onların dinî tutum ve davranışları üzerinde çeşitli yönlerden etkiler ortaya çıkarmaktadır. Araştırma sonuçlarına göre, internette yer alan kumar, ahlaka aykırı içerikler, reklamlar ve din karşıtı sitelerin bireylerin dinî duygularına zarar verdiği yönünde ortak bir kanaat geliştirdiklerini göstermektedir. Katılımcıların önemli bir kısmı, internetin zaman kaybına yol açtığını ve bu durumun ibadetlere yeterli zaman ayırmayı zorlaştırdığını ifade etmektedir. Bununla birlikte, internetin dinî bilgi edinme ve manevi gelişim konusunda sınırlı bir katkı sağladığı görülmekte “orta düzeyde” fayda sağlandığı

görüşü öne çıkmaktadır. *Kur'an-ı Kerim*'i yüzünden okuma ve ibadetleri yerine getirme konusunda internetten zaman zaman yararlanıldığı, dinî bilgi düzeyinin ise genellikle “iyi” ve “orta” seviyede algılandığı anlaşılmaktadır.

Katılımcıların ibadet ve dua pratiklerinin genellikle “önemli gün ve gecelerle” sınırlı kaldığı, sosyal medya kullanımında ise arkadaş seçiminde dindarlığın “orta düzeyde” bir rol oynadığı görülmektedir. Kıyafet tercihlerinde dinî hassasiyetle internetten bilgi arama davranışı oldukça zayıfken, neyin yenilip içileceği konusunda dinî uygunluğun araştırılmasına daha fazla önem verildiği dikkat çekmektedir. Hayatın önemli kararlarında dinî inanca uygunluk araştırması bazen yapılırken, sosyal sorunlara yönelik internetten çözüm arama eğilimi düşük kalmaktadır.

Öte yandan, dijital oyun oynama sıklığı ile bireylerin dinî tutum ve davranışları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Ancak genel olarak internet kullanım süresinin gençlerin dinî tutum ve davranışlarını olumsuz yönde ve anlamlı düzeyde etkilediği tespit edilmiştir. Bu veriler ışığında, dijital teknolojilerin bireyin dinî yaşamını hem destekleyici hem de zayıflatıcı boyutlarıyla etkilediği kullanım amacı, içerik tercihleri ve bireysel farklılıkların bu etkileşimde belirleyici rol oynadığı söylenebilir. Dolayısıyla dijitalleşme sürecinde bireylerin dinî kimliklerini koruyabilmeleri, dijital ortamda seçici ve bilinçli davranışlarıyla yakından ilişkilidir.

Bu çalışma, Konya ili Ilgın ilçesindeki lise öğrencilerini kapsayan nicel desenli bir araştırmadır. Günümüzde kullanımı ve çeşitliliği hızla artan internetin iletişim türlerinin toplumu derinden etkileyen olumlu ve olumsuz yönlerinin detaylı bir şekilde incelenmesi ve bu etkilerin sonuçlarının ortaya konması büyük önem taşımaktadır. İnternet kullanımıyla ilgili farklı toplum kesimlerinde benzer çalışmalar yapılmasının faydalı olacağı değerlendirilmektedir. Bu tür araştırmalar, eğitim politikalarının şekillendirilmesine katkı sağlayabilir ve gençlerin internet ile sosyal medya kullanımına yönelik farkındalıklarının artırılmasına destek olabilir.

Sonuç olarak internet ile toplum bilimi arasındaki ilişki oldukça karmaşık ve çok boyutludur. İnternetin toplumsal ilişkiler ve dinamikler üzerindeki etkisi göz ardı edilemez. Toplumun dijital dönüşüme nasıl adapte olduğu bu süreçte oluşan yeni

normlar, değerler ve davranış kalıpları, araştırmacılar için önemli bir inceleme alanı sunmaktadır. Bu konularda yapılacak daha kapsamlı çalışmaların, sosyoloji alanına değerli katkılar sağlayacağı düşünölmektedir.

KAYNAKLAR

- Acat, B. (2019). *Ergenlerde Dindarlık, Değerler, İnternet Bağımlılığı ve Hayat Memnuniyeti İlişkisi* [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Akgül, M. (2008). Medya ve Din: Radyo İletişimi ve Gözyaşı Fm Örneği. *Türk-İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 6, Article 6.
- Akgül, M. (2017). Dijitalleşme ve Din. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 17(2), Article 2.
- Akinoğlu, O. (2002). *Eğitim ve Sosyalleşme Açısından İnternet Kullanımı (İstanbul Örneği)* [Doktora Tezi]. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aksaray, S. (2011). Siber Zorbalık. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(2), 405-432.
- Akyürek, M. İ. (2020). Lise Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanımı ve Sosyal Medyaya İlişkin Tutumları. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), Article 1.
- Albayrak, A. (2002). *Ergenlerin Dinî Gelişiminde Sevgi ve Korku Motifinin Etkinliği* (H. Hökelekli, Ed.; 1. Basım, s. 336). Ankara Okulu Yayınları.
- Argyle, M., & Beit-Hallahmi, B. (1992). Yaş ve Din (A. Kurt, Çev.). *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(4), 319-331.
- Askeroğlu, E. D. (2017). *Dijitalleşme Sürecinde Dönüşen Kültür ve Yaşam Tarzları: Kuşaklar Üzerine Bir Tipoloji Araştırması* [Doktora Tezi]. Maltepe Üniversitesi.
- Aytaş, M. (2016). Ağ Toplumu ve Dijital Medyada Ontoloji, Zaman/Mekân Kavramlarını Yeniden Okumak. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 37, 399-409. <https://doi.org/10.16992/ASOS.11701>
- Bahadır, A. (1994). *Ergenlik Döneminde Dinî Şüphe ve Tereddütler* [Yüksek Lisans Tezi]. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bahadır, A. (2002a). Ergen Kişiliği Bağlamında Din-Kişilik İlişkisi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14(14), 111-123.
- Bahadır, A. (2002b). Ergenlik Döneminde Dini Şüphe ve Tereddütler. İçinde H. Hökelekli (Ed.), *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi* (1. Basım, s. 336). Ankara Okulu Yayınları.
- Başaran, F. (2006). Bir Teknolojik Yenilik Olarak İnternetin Tarihi: Ulusal Yenilik Sistemi, Kamu Politikaları ve Standartlar. *Kültür ve İletişim*, 9 (2)(18), 9-32.

Bayyigit, M. (2003). *Gençlik dönemi ve eğitimi, II: Tartışmalı ilmi toplantı, 18-20 Nisan 2003, Bursa* (H. Hökelekli, Ed.). Ensar Neşriyat.

Binark, M., & Löker, K. (2011a). Bilgisayar ve İnternet Mecrası İçin Teknik Bilgiler. İçinde Ö. Gökmen (Ed.), *Sivil Toplum Örgütleri İçin Bilişim Rehberi*. Uzerler Matbaası. <https://ekitap.alternatifbilisim.org/pdf/stkler-icin-bilisim-rehberi.pdf>

Binark, M., & Löker, K. (2011b). Yeni Medya Nedir? Yeni Medyanın Ortamının Özellikleri Nedir? İçinde Ö. Gökmen (Ed.), *Sivil Toplum Örgütleri İçin Bilişim Rehberi*. Uzerler Matbaası. <https://ekitap.alternatifbilisim.org/pdf/stkler-icin-bilisim-rehberi.pdf>

Bodur, H., & Korkmaz, S. (2017). İlahiyat Öğrencilerinde Sosyal Medya Kullanımı ve Dindarlık İlişkisi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30, Article 30.

Boyd, D. M., & Ellison, N. B. (2007). Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13(1), 210-230. <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2007.00393.x>

Budak, S. (2009). Ergenlik. İçinde *Psikoloji Sözlüğü* (s. 975). Bilim ve Sanat Yayınları.

Castells, M. (2008). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür Ağ Toplumunun Yükselişi: C. 1. Cilt* (2. Baskı). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Castells, M., & Cardoso, G. (2005). *The Network Society From Knowledge to Policy*. The Johns Hopkins University for Transatlantic Relations.

Coştu, Y. (2009). Dine Normatif ve Popüler Yaklaşım “Bir Dini Yönelim Ölçeği Denemesi”. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(15), 119-139.

Çalış Duman, M., & Aksoğan, M. (2018). Sosyal Medya ve Akademik Başarı: İnönü Üniversitesi Öğrencileri Üzerinde Bir Alan Araştırması. *Social Sciences Studies Journal*, 4(18), 1624-1638. <https://doi.org/10.26449/sss.564>

Çaycı, B., & Karagülle, A. E. (2016). İletişimin Dijitalleşmesi ve Kültürel Melezleşme. *Global Media Journal TR Edition*, 6(12), 570-586.

Çayır, C. (2014). Ergenlerin Dini İnanç, Şüphe ve Dini Tutumları Üzerine Bir Araştırma. *Bilimname*, 27, 59-88.

Çoban, R. (2013). *Lise Öğrencilerinde Dindarlık ve Sanal Bağımlılık Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma (Burdur Gölhisar Örneği)* [Yüksek Lisans]. Süleyman Demirel Üniversitesi.

Dijk, J. van. (2006). *The network society: Social aspects of new media* (2nd ed). Sage Publications.

Ekşi, H. (2002). Din Eğitimi, Gençlik ve Kişilik. İçinde H. Hökelekli (Ed.), *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi* (1. Basım, s. 336). Ankara Okulu Yayınları.

Ekşi, H., & Çiftçi, M. (2017). Lise Öğrencilerinin Problemlerini İnternet Kullanım Durumlarının Dinî İnanç ve Ahlaki Olgunluk Düzeylerine Göre Yordanması. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 4(2). <https://doi.org/10.15805/addicta.2017.4.2.0013>

Erten, H. (2004). İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinde İnanç ve Tezahürleri. *Bakı Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin Elmi Məcmuəsi*, 77-108.

Fromm, E. (2003). *Sahip Olmak ya da Olmak* (A. Arıtan, Çev.). Arıtan Yayınevi.

Gönç Şavran, T. (2018a). Araştırma Probleminin Oluşturulması ve Uygun Yöntem ve Tekniklerin Seçilmesi. İçinde T. Gönç Şavran (Ed.), *Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri* (Anadolu Üniversitesi Yayını).

Gönç Şavran, T. (2018b). Nicel ve Nitel Araştırmalarda Kullanılan Araştırma Teknikleri. İçinde T. Gönç Şavran (Ed.), *Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri* (s. 228). Anadolu Üniversitesi Yayını.

Gönç Şavran, T. (2018c). Örneklem Seçimi ve Ölçüm. İçinde T. Gönç Şavran (Ed.), *Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri* (s. 228). Anadolu Üniversitesi Yayını.

Gönenç, E. Ö. (2012). İnternet ve Türkiye'deki Gelişimi. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi | Istanbul University Faculty of Communication Journal*, 16, Article 16. <https://doi.org/10.17064/iüifhd.17565>

Görgülü, E. (2022, Ocak 17). İnternet'in Öyküsü: Geçmişten Günümüze. *Bilişim Dergisi*. <https://www.bilisimdergisi.org.tr/yazarlar/konuk-yazarlar/internetin-oykusu-gecmisten-gunumuze.html>

Gürses, İ., & İrk, E. (2018). İnternet Kullanımı ve Ergenlerin Dini Gelişimleri Üzerine Bir Araştırma. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 27, 109-135.

Gürses, İ., & Kılavuz, M. Â. (2011). Erikson'un Psiko-Sosyal Gelişim Dönemleri Teorisi Açısından Kuşaklararası Din Eğitimi ve İletişiminin Önemi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20(2), 153-166.

Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması, 2022. (2023, Kasım 20). Tük Kurumsal. [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanım-Arastirmasi-2023-49407](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanım-Arastirmasi-2023-49407)

Hayta, A. (2002). İbadetler ve Ruh Sağlığı. İçinde H. Hökelekli (Ed.), *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi* (1. Basım, s. 336). Ankara Okulu Yayınları.

Hökelekli, H. (1985). Dini Kişiliğin Kuruluşunda İradenin Rolü. *Diyanet Dergisi*, 21(2), 16-28.

Hökelekli, H. (1986). Ergenlik Çağı Davranışlarında Din Eğitiminin Etkisi (İmam Hatip Lisesi ve Genel Lise Öğrencilerinin Davranışları Arasında Mukayeseli Bir Araştırma). *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 35-51.

Hökelekli, H. (2001). *Din Psikolojisi* (4. Baskı). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Hökelekli, H. (2002). Gençlik ve Din. İçinde *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi* (1. Basım, s. 336). Ankara Okulu Yayınları.

Hökelekli, H. (2009). *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din* (1. Basım). Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.

İstatistiklerle Gençlik, 2021. (2023, Kasım 5). TÜİK Kurumsal. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Genclik-2021-45634>

İstatistiklerle Gençlik, 2023. (2025, 07). TÜİK Kurumsal. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Genclik-2023-53677>

Kafalı, H. (2005). *Lise Öğrencilerinde Dini İnanç ve Tutumların Sosyal İlişkilere Etkisi Ergani Örneği* [Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kanık, İ. (2016). Küreselleşme Sürecinde Kültürel Melezleşme Örneği Olarak Yemek Kanalları ve Programları. *Folklor/Edebiyat*, 22(86), 237-258.

Karadal, Ö. (2009). *Kitle İletişim Araçlarından İnternetin Silifke Ortaöğretim Gençliği Üzerindeki Etkileri* [Yüksek Lisans Tezi]. Cumhuriyet Üniversitesi.

Karashaşin, H. (2012). Gençlik ve Din. İçinde N. Akyüz & İ. Çapcıoğlu (Ed.), *Din Sosyolojisi El Kitabı* (1. Baskı). Grafiker Yayınları. https://isamveri.org/pdfdrq/D124766/2012/2012_KARASAHINH.pdf

Kardaş, S. (2018). *Dijital Sosyoloji Ya Da Yeni Toplumsallıklar* [Yüksek Lisans Tezi]. Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karşı, N. (2019). Gençlerde İnternet Bağımlılığı ve Dindarlık İlişkisi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 46, Article 46. <https://doi.org/10.17120/omuifd.526893>

Kerimov, E. (2016). *Üniversite Öğrencilerinin İnternet Bağımlılığı Düzeyleri İle Din Algıları Üzerine Bir Araştırma* [Yüksek Lisans Tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kılavuz, M. A. (2002). Ergenlerde Özdeşleşme ve Din Eğitimi. İçinde H. Hökelekli (Ed.), *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi* (1. Basım, s. 336). Ankara Okulu Yayınları.

Kıran, Ö. (2016). *Gençlerde Kitle İletişim Araçları Kullanımının Değerler Üzerindeki Etkisi (Samsun Örneği)* [Doktora Tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.

Koç, M. (2003). Gelişim ve Din Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi. *Ekev Akademi Dergisi*, 15, 113-132.

Koç, M. (2004). Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 231-256.

Konya İlgın İlçe Millî Eğitim Müdürlüğü. (2024, 06). <https://www.meb.gov.tr/baglantilar/okullar/?ILKODU=42&ILCEKODU=16>

Kula, N. (2002). Gençlik Döneminde Kimlik ve Din. İçinde H. Hökelekli (Ed.), *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi* (1. Basım, s. 336). Ankara Okulu Yayınları.

Kulaksızoğlu, A. (2001). *Ergenlik Psikolojisi* (4. Basım). Remzi Kitabevi.

Obar, J. A., & Wildman, S. S. (2015). Social Media Definition and the Governance Challenge: An Introduction to the Special Issue. Telecommunications policy. *SSRN Electronic Journal*, 39(9), 745-750. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2637879>

Olçay, S. (2018). Sosyalleşmenin Dijitalleşmesi Olarak Sosyal Medya ve Resimler Arasında Kaybolma Bozukluğu: Photolurking. *Electronic Journal of New Media*, 2(2), 90-104. <https://doi.org/10.17932/IAU.EJNM.25480200.2018.2/2.90-104>

Orvin, G. H. (1997). *Ergenlik Çağındaki Çocuğunuzu Anlamanın Yolları* (A. Güran, Çev.). HYB Yayıncılık.

Oyman, N. (2016). Sosyal Medya Dindarlığı. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28, Article 28.

Özdemir, Ş., & Kavak, R. (2014). Kur'an ve Hadislerde Gençlik Dönemi Özellikleri. *Journal of Turkish Studies*, 9(2), 1215-1226. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.6450>

Parlamış, İ. (2023). *Sosyal Medyanın Lise Gençliğinin Değerleri ve Üzerinde Etkileri: İzmir Örneği* [Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Peker, A. (2014). Ergenlerin Siber Zorbalıkla Başa Çıkma Davranışlarının Cinsiyet ve Sınıf Düzeyi Açısından İncelenmesi. *Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying*, 1(1), Article 1.

Prensky, M. (2001a). Digital Natives, Digital Immigrants, Part II: Do They Really Think Differently? *On The Horizon NCB Universty Press*, 9(6), 1-9.

Prensky, M. (2001b). Dijital Yerliler, Dijital Göçmenler I. *On The Horizon NCB Universty Press*, 9(5), 1-6.

Rheingold, H. (2008). Virtual communities—Exchanging ideas through computer bulletin boards. *Journal For Virtual Worlds Research*, 1(1). <https://doi.org/10.4101/jvwr.v1i1.293>

Sayar, K. (2016). Dijital Toplum. *TRT Akademi*, 1(2), Article 2.

Slattery, M. (with Tatlıcan, Ü., Demiriz, G., Balkız, Ö., Demiriz, G., Harlak, H., Özdemir, C., & Özkan, Ş.). (2014). *Sosyolojide Temel Fikirler* (6. bs). Sentez Yayıncılık.

- Subaşı, N. (2002). Türk(ıye) Dındarlığı: Yeni Tipolojiler. *İslamıyat*, 5(4), 17-40.
- Şımşek, A. (2018a). Araştırma Modelleri. İçinde A. Şımşek (Ed.), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (ss. 80-106). Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Şımşek, A. (2018b). Evren ve Örnekleme. İçinde A. Şımşek (Ed.), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (ss. 108-133). Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Tanhan, F., Özok, H. İ., & TayıZ, V. (2022). Gelişmeleri Kaçırma Korkusu (FoMO): Güncel Bir Derleme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 14(1), 74-85. <https://doi.org/10.18863/pgy.942431>
- TDK Güncel Türkçe Sözlük. (2023, 12). [Güncel Türkçe Sözlük]. Türk Dil Kurumu Sözlükleri. <https://sozluk.gov.tr/?kelime=sanal>
- The Changing World of Digital In 2023*. (2023, Ocak 26). We Are Social USA. <https://wearesocial.com/us/blog/2023/01/the-changing-world-of-digital-in-2023/>
- Turhanoglu, F. A. K., Suğur, N., Gönç Şavran, T., & Çetin, O. B. (2018). *Sosyolojide araştırma yöntem ve teknikleri* (T. Gönç Şavran, Ed.; s. 65).
- Tutar, C. (2019). Dijitalleşen Dünyanın Gündelik Yaşam Aktiviteleri Kendilik Kaygısının Yükselişi. 6. *Uluslararası İletişim Günleri Dijital Dönüşüm Sempozyumu*, 491-516.
- Ülger, S. U. (2007). *Medya Din İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma 'Kahramanmaraş Örneği'* [Yüksek Lisans Tezi]. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.
- Vergote, A. (1981). Ergenlikte Din (E. Fırat, Çev.). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24, 583-592.
- Yaman, E., & Sönmez, Z. (2015). Ergenlerin Siber Zorbalık Eğilimleri. *Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying*, 2(1), Article 1.
- Yörükoğlu, A. (2000). *Gençlik Çağı Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunları* (11. Baskı). Özgür Yayınları.

EKLER**Ek-1: Etik Kurul Rapor**

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU
ETİK KURUL KARARI

Etik Kurul Toplantı Tarihi/Sayısı ve Karar No	Tarih :13/10/2023 Toplantı Sayısı:10 Karar No :2023/402
Araştırmanın Başlığı	Ergenlik Gelişim Sürecinde İnternet Kullanımı ve Dindarlık İlişkisi - Ilgın Lise Öğrencileri Örneği.
Sorumlu Araştırmacı	Prof. Dr. Hayri ERTEN
Yardımcı Araştırmacı	Lisansüstü Öğrenci Mustafa DAMLAPINAR
Etik Kurul Kararı	15665 sayılı başvuru Etik Kurul tarafından değerlendirilmiş olup, başvurunun bilimsel araştırma etiği açısından “ Uygun ” olduğuna karar verilmiştir.

Ek-2: Konya Valiliği İl Millî Eğitim Müdürlüğü Araştırma İzni

T.C.
KONYA VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-83688308-605.99-93429919
Konu : Araştırma İzni (Mustafa DAMLAPINAR)

02.01.2024

DAĞITIM YERLERİNE

İlgi : a) Millî Eğitim Bakanlığının (Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü) 21.01.2020 tarihli ve 2020/2 sayılı Genelgesi.
b) 01/11/2023 tarihli ve E-48178250-300-420639 sayılı yazınız.
c) 26/12/2023 tarihli Araştırma İzinleri Değerlendirme Komisyonu Tutanağı.

Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı Doktora Programı öğrencisi Mustafa DAMLAPINAR'ın "Ergenlik Gelişim Sürecinde İnternet Kullanımı ve Dindarlık İlişkisi: Ilgın Lise Öğrencileri Örneği" konulu araştırmasını uygulama talebi incelenmiştir.

Araştırmanın; Ilgın İlçesinde bulunan ekli listede adı yazılı resmi ve özel ortaöğretim kurumlarında eğitim gören öğrencilere eğitim öğretimi aksatmamak ve ilgi (a) Genelgede belirtilen açıklamalara uyulması kaydıyla gerçekleştirilmesi ilgi (c) komisyon tutanağı ile uygun görülmektedir. Müdürlüğümüze bağlı eğitim kurumlarındaki çalışmaların 2023-2024 eğitim öğretim yılı içerisinde tamamlanması zorunludur. Araştırma kapsamında yürütülecek çalışmaların 2023-2024 eğitim öğretim yılında tamamlanmaması durumunda Müdürlüğümüzden tekrar izin alınması gerekmektedir.

Araştırmada Müdürlüğümüz tarafından onaylanarak gönderilen veri toplama araçlarının kullanılması, elde edilecek kişisel verilerin gizliliği hususuna dikkat edilmesi ve araştırma sonucunun çalışma bitiminden itibaren 30 gün içerisinde elektronik ortamda Müdürlüğümüz istatistik42@meb.gov.tr e-posta adresine gönderilmesi gerekmektedir.

Arz/rica ederim.

Murat YİĞİT
İl Millî Eğitim Müdürü

Ek:

- 1-Genelge (3 Sayfa)
- 2-Gönüllü katılımcı Onam Formu (1 Sayfa)
- 3-Öğrenci Anket Formu (4 Sayfa)
- 4-Okul Listesi (1 Sayfa)

Dağıtım:

Gereği:

Necmettin Erbakan Üniversitesi Rektörlüğüne

Bilgi:

Ilgın İlçe Millî Eğitim Müdürlüğüne

Bu belge güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Adres : Akçeşme Mahallesi Garaj Cad. No:4 Karatay/Konya

Belge Doğrulama Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/meb-ebys>

Telefon No : 0 (332) 353 30 50

E-Posta: istatistik42@meb.gov.tr

KeP Adresi : meb@hs01.kep.tr

Bilgi için: Ali Naci IŞIK -1223

Unvan : Veri Hazırlama ve Kontrol İşletmeni

İnternet Adresi: <http://konya.meb.gov.tr>

Faks:3323515940

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 37a6-8fca-3d06-9246-8931 kodu ile teyit edilebilir.

Ek-3: Anket Formu

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU
GÖNÜLLÜ KATILIMCI ONAY FORMU
(Katılımcı Bilgisi Olmadan Doldurulmalıdır)

Sizi Mustafa DAMLAPINAR tarafından yürütülen "Ergenlik Gelişim Sürecinde İnternet Kullanımı ve Dindarlık İlişkisi –İlgün Lise Öğrencileri Örneği-" başlıklı araştırmaya davet ediyoruz. Bu araştırmanın amacı İlgün İlçesinde Öğrenim gören lise öğrencilerinin İnternet kullanımı ve Dindarlık İlişkisini ölçmektir. Araştırmada sizden tahminen 40 dakika ayırmanız istenmektedir.

Bu çalışmaya katılmak tamamen GÖNÜLLÜLÜK esasına dayanmaktadır.

Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, bütün sorulara, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle vermenizdir. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına da sahiptiriniz.

Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup KİŞİSEL BİLGİLERİNİZ GİZLİ TUTULACAKTIR; ancak verileriniz yayın amacı ile kullanılabilir.

Eğer araştırmanın amacı ile ilgili verilen bu bilgiler dışında, şimdi veya sonra daha fazla bilgiye ihtiyaç duyarsanız, araştırmacıya şimdi sorabilir veya aşağıdaki iletişim bilgilerinden ulaşabilirsiniz.

Yardımcı Araştırmacı/Sorumlu Araştırmacı Tarafından Doldurulacak	
Katılımcının kişisel bilgilerinin gizli tutulacağını, katılımcının çalışma kapsamında sağlayacağı tüm verilerin etik kurallara göre işleneceğini ve bu etik kuralların ihlali durumunda, ortaya çıkacak tüm sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.	
Unvanı, Adı-Soyadı:	Prof. Dr. Hayri ERTEN
Tarih:	05.09.2023
İmza:	
Yetişkin Katılımcının Kendisi tarafından doldurulacak	
☐ Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları anladım. ☐ Çalışma hakkında yazılı/sözlü açıklama araştırmacı tarafından yapıldı ve kişisel bilgilerimin özenle korunacağı konusunda yeterli güven verildi. ☐ Bu koşullarda, araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.	
18 Yaş Altı Kusulı Katılımcının Velisi/Vasisi tarafından doldurulacak	
☐ Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya verilmesi gereken bilgileri okudum ve bu çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü katılımcılara düşen sorumlulukları anladım. ☐ Çalışma hakkında yazılı/sözlü açıklama araştırmacı tarafından yapıldı ve katılımcının kişisel bilgilerinin özenle korunacağı konusunda yeterli güven verildi. ☐ Bu koşullarda, Velisi/Vasisi bulunduğum'nın araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın katılmasını kabul ediyorum.	
Araştırma tamamlandığında genel/özel sonuçların benimle paylaşılmasını	☐ İstiyorum ☐ İstemiyorum
Adı-Soyadı: veya Katılımcı Kodu:	
Tarih:	
İmza:	
İletişim Bilgileri (İsteğe bağlı):	

Bu form, katılımcının kendisi/velisi/vasisi tarafından imzalandıktan sonra araştırmacıya teslim edilecektir. Ayrıca talep edildiği takdirde, bu formun bir nüshası katılımcıya verilecektir.

Sevgili Öğrenciler;

Bu çalışma "Ergenlik Gelişim Sürecinde İnternet Kullanımı ve Dindarlık İlişkisi- İlgin Lise Öğrencileri Örneği" başlıklı doktora tezi kapsamında yürütülmektedir. Anketteki sorulara vereceğiniz içten cevaplar, bu araştırmaya katkı sağlayacaktır. **Hiçbir sorunun doğru veya yanlış cevabı yoktur.** Sorunun cevabı size göre ne ise lütfen () içine X işareti koyunuz. **Lütfen kesinlikle isminizi yazmayınız.** Cevabınız gizli tutulacak, sonuçları toplu olarak değerlendirilecektir. **Lütfen soruların tümünü cevaplayınız.** Araştırmanın gerçekleştirilmesine katkıda bulunacağınız için teşekkür ederim.

ANKET SORULARI

1. Cinsiyetiniz?

1 () Kız 2 () Erkek

2. Sınıfınız?

1 () 9. Sınıf 2 () 10. Sınıf 3 () 11. Sınıf 4. () 12. Sınıf

3. Yaşınız?

1 () 13 yaş ve altı 2 () 14 3 () 15 4 () 16 5 () 17 6 () 18 ve üstü

4. Okulunuzun adını tam olarak yazınız?

5. Annenizin mezuniyet durumu?

1 () Okuma Yazma Bilmiyor 2 () İlkokul 3 () Ortaokul 4 () Lise

5 () Önlisans 6 () Lisans 7 () Lisans Üstü (Yüksek Lisans veya Doktora)

6. Babanızın mezuniyet durumu?

1 () Okuma Yazma Bilmiyor 2 () İlkokul 3 () Ortaokul 4 () Lise

5 () Önlisans 6 () Lisans 7 () Lisans Üstü (Yüksek Lisans veya Doktora)

7. Anne ve babanızın çalışma durumu?

1 () Yalnız babam çalışıyor 2 () Yalnız annem çalışıyor

3 () İkisi de çalışıyor 4 () İkisi de çalışmıyor

8. Anne babanızın ilişki durumu nedir?

1 () Evli birlikte yaşıyor 2 () Evli ama ayrı yaşıyor 3 () Boşandılar 4 () Annem vefat etti

5 () Babam vefat etti 6 () Her ikisi de vefat etti

9. Sizce ailenizin ekonomik durumu nedir?

1 () Çok yüksek 2 () Yüksek 3 () Orta 4 () Düşük 5 () Çok düşük

10. İnternet kullanımınız derslerinize nasıl etki yaptı?

1 () Olumlu etkiledi 2 () Değişmedi 3 () Olumsuz etkiledi 4 () Bilmiyorum

11. Dönem sonu not ortalamanız nedir?

1 () 85 ve üstü 2 () 70-84 arası 3 () 55-69 arası 4 () 45-54 arası 5 () 44 ve daha altı

12. Evinizde internet bağlantısı ile ilgili durumunuz nedir?

1 () İnternet bağlantısı var ve **sınırsızdır** 2 () İnternet bağlantısı var ve **sınırlıdır**

3 () İnternet bağlantısı **yoktur**

13. İnternete girdiğinizde genellikle ne kadar zaman geçirirsiniz?

1 () Günde 1 Saatten az 2 () Günde 1-2 saat arası

3 () Günde 2-3 saat arası 4 () Günde 3-4 saat arası 5 () Günde 4-5 saat arası

6 () Günde 7 saatten fazla 7 () İnternete hiç bağlanmıyorum

14. İnterneti **en fazla** ne için kullanıyorsunuz? (Lütfen **en fazla 3** tane işaretleyiniz)

1 () E-mail gönderiyor, gelenleri okuyorum

2 () Chat yapıyorum

3 () Oyun oynuyorum

4 () Film seyrediyorum

5 () Müzik dinliyorum

6 () Alışveriş yapıyorum

7 () Ödev veya araştırma yapıyorum

8 () Haber okuyorum

9 () Günlük sorunlardan uzaklaşma

10 () Arkadaş/ sevgili bulmak

11 () Dini bilgi içerikli sitelere bakıyorum

12 () Sosyal Paylaşım siteleri (Facebook, Twitter, Instagram v.b.) için kullanım

13 () Diğer Belirtiniz.....

15. Aileniz internette geçirdiğiniz zamana nasıl bakıyor?

1 () Olumlu 2 () Olumsuz 3 () Bazen olumlu bazen olumsuz 4 () Karışmıyorlar

16. Ailenizden veya çevrenizden internete bağlı kaldığınız süreyi sakladığınız oluyor mu?

1 () Evet her zaman oluyor 2 () Bazen saklıyorum 3 () Hayır saklamıyorum

17. Kendinizi internet bağımlısı olarak görüyor musunuz?

1 () Evet 2 () Hayır 3 () Bilmiyorum

18. İnternette oyun oynama sıklığınız nedir?

1 () Günde 1 Saatten az 2 () Günde 1-2 saat arası 3 () Günde 2-3 saat arası

4 () Günde 3-4 saat arası 5 () Günde 4-5 saat arası 6 () Günde 7 saatten fazla 7 () Hiç oynamam

19. Bilgisayar cep telefonu vb. bilişim teknolojileri araçlarıyla hangi oyun çeşitlerini oynarsınız?**(Lütfen en fazla 3 tane seçiniz)**

1 () Satranç, tavla, dama, kağıt oyunları gibi oyunlar

2 () Spor oyunları (futbol, basketbol...)

3 () Yarış oyunları (otomobil, motosiklet...)

4 () Stratejik oyunlar (Aile, Şehir kurma ..)

5 () Dövüş ve savaş oyunları

6 () Dini ve kültürel içerikli oyunlar

7 () Diğer belirtiniz.....

20. Oyun türü seçiminizde ailenizin kısıtlaması var mı?

1 () Evet var 2 () Hayır yok 3 () Hiç oyun oynamam

21. İnternette oyunu en çok kiminle oynarsınız? (Lütfen bir tanesini seçiniz)

1 () Yalnız

2 () Yanımdaki bir arkadaşım

3 () Tanıdığım bir kişi ile internette

4 () Önceden internette tanıdığım bir kişi ile

5 () Hiç tanımadığım bir kişi ile

22. Online oyun yoluyla para kazandığınız oldu mu?

1 () Evet 2 () Hayır

23. Online oyun oynarken para vererek veya kredi kartıyla (kılıç, kalkan, silah, seviye vb.) satın aldınız mı?

1 () Evet 2 () Hayır

24. İnternette hiç şans- talih oyunu oynadığınız oldu mu?

1 () Evet 2 () Hayır

25. İnternette dini konularda bilgi edindiniz mi?

1 () Evet 2 () Hayır

26. Anne babanız interneti hangi alanlarda kullandığınızı ne sıklıkla denetliyor?

1 () Her zaman 2 () Sık Sık 3 () Bazen 4 () Nadiren 5 () Hiçbir zaman

27. Akşam evde olduğunuz zaman ödevlerinizi/ ders çalışmanızı bitirdikten sonra boş vaktinizi çoğunlukla nasıl değerlendiriyorsunuz? (Lütfen en fazla 3 tane işaretleyiniz)

1 () Odamda yalnız tablet/ bilgisayar/telefonla oynuyorum.

2 () Ailemin yanında tablet/ bilgisayar/telefonla oynuyorum.

3 () Ailemle birlikte televizyon izliyorum.

4 () Odamda yalnız televizyon izliyorum.

5 () Anne babamla sohbet ediyorum.

6 () Ailemle oyun oynuyorum.

7 () Kitap/ gazete/dergi vb. okuyorum.

8 () Diğer.....

28. İnternette yer alan kumar, ahlaki olmayan içerikler, reklamlar ve din karşıtı siteler kişilerin dini duygularına zarar vermektedir. Katılıyor musunuz?

1 () Tamamen katılıyorum 2 () Katılıyorum 3 () Kararsızım

4 () Katılmıyorum 5 () Hiç katılmıyorum

29. İnternet zaman kaybına sebep olduğu için ibadetlere yeteri kadar zaman kalmamaktadır. Katılıyor musunuz?

1 () Tamamen katılıyorum 2 () Katılıyorum 3 () Kararsızım

4 () Katılmıyorum 5 () Hiç katılmıyorum

30. İnternet dini bilginizi ve manevi yaşamınızı ne kadar geliştirdi?

1 () Çok fazla 2 () Çok 3 () Orta düzeyde 4 () Az 5 () Hiç 6 () Fikrim yok

31. Ne sıklıkla ibadet ve dua edersiniz?1 () Her Vakit 2 () Önemli Gün ve Gecelerde 3 () Zorluk ve Sıkıntı Zamanlarında
4 () Hiçbir Zaman**32. Kendinizi dindarlık bakımından nasıl değerlendiriyorsunuz?**1 () Çok dindar 2 () Dindar 3 () Az dindar
4 () Dine ilgi duymuyorum 5 () Herhangi bir dine inanmıyorum 6 () Dine karşı**33. Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı öğrenme konusunda internetten yararlandınız mı?**1 () Evet çok yararlandım
2 () Zaman zaman yararlandım
3 () Hiç yararlanmadım
4 () Kur'an-ı Kerim'i okumayı bilmiyorum**34. İnternette sörf yaparken girdiğiniz sitelerin kültürünüze ve dini inancınıza uygun olup olmadığına dikkat eder misiniz?**1 () Evet sürekli dikkat ederim 2 () Çoğunlukla dikkat ederim 3 () Orta düzeyde dikkat ederim
4 () Nadiren dikkat ederim 5 () Hiç dikkat etmem**35. İnternette, sosyal medyada arkadaş seçiminde en çok neye dikkat edersiniz? (En fazla 3 tane işaretleyiniz)**1 () Akıllı, zeki, başarılı olmasına
2 () Dindar ve ahlaklı olmasına
3 () Çevrede beğenilen popüler biri olmasına
4 () İyi bir aileden gelmesine
5 () Zengin olmasına
6 () Herhangi bir kriterim yoktur
7 () Başka "belirtiniz"**36. İnternette, sosyal medyada arkadaş seçiminizde arkadaşınızın dindar olmasının herhangi bir rolü var mıdır?**

1 () Çok fazla vardır 2 () Çok vardır 3 () Orta düzeyde vardır 4 () Az vardır 5 () Hiç yoktur

37. Beş vakit namaz ile ilgili davranışınız aşağıdakilerden hangisine uygundur?1 () Her zaman kılarım 2 () Çoğu zaman kılarım 3 () Bazen kılarım
4 () Nadiren kılarım 5 () Hiçbir zaman kılmam**38. Hayatınızda önemli karar alırken dinî inancınıza uygun olup olmadığını internetten araştırırsınız mı?**

1 () Her zaman 2 () Çoğu zaman 3 () Bazen 4 () Nadiren 5 () Hiçbir zaman

39. Kıyafetinizi belirleme konusunda dinî inancınıza uygun olup olmadığını internetten araştırma yapar mısınız?

1 () Her zaman 2 () Çoğu zaman 3 () Bazen 4 () Nadiren 5 () Hiçbir zaman

40. Ne yiyip içeceğiniz konusunda dinî inancınıza uygun olup olmadığını internetten araştırmayapar mısınız?

1 () Her zaman 2 () Çoğu zaman 3 () Bazen 4 () Nadiren 5 () Hiçbir zaman

41. Arkadaşlık kuracağınız kişileri belirlemede dini inancınız etkili midir?

1 () Her zaman 2 () Çoğu zaman 3 () Bazen 4 () Nadiren 5 () Hiçbir zaman

42. İbadetlerinizi gereği gibi yerine getirebilmek için sahip olduğunuz bilgi düzeyini nasıl buluyorsunuz?

1 () Çok İyi 2 () İyi 3 () Orta 4 () Zayıf 5 () Hiç 6 () Fikrim yok

43. İbadetlerinizi gereği gibi yerine getirebilmek için internetten yararlanır mısınız?

1 () Her zaman 2 () Çoğu zaman 3 () Bazen 4 () Nadiren 5 () Hiçbir zaman

44. Sosyal problemlerle (ailevi problemler, geçim sıkıntısı vb) ilgili çözüm yolları ararken dini inançlarınızın rolü var mıdır?

1 () Her zaman 2 () Çoğu zaman 3 () Bazen 4 () Nadiren 5 () Hiçbir zaman

45. Sosyal problemlerle (ailevi problemler, geçim sıkıntısı vb) ilgili çözüm yolları ararken İnternette yararlanır mısınız?

1 () Her zaman 2 () Çoğu zaman 3 () Bazen 4 () Nadiren 5 () Hiçbir zaman

46. İnterneti kullanarak dini ve manevi bilgilere ne kadar sıklıkla bakıyorsunuz?

1 () Her zaman 2 () Çoğu zaman 3 () Bazen 4 () Nadiren 5 () Hiçbir zaman

Lütfen her bir ifadeyi dikkatlice okuyunuz ve size en çok uygun seçeneği işaretleyiniz.		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
47	Allah'ın var olduğuna inanıyorum.					
48	Hız. Muhammed'in Allah'ın peygamberi olduğuna inanıyorum.					
49	Kur'an-ı Kerim'in günümüze kadar değişmeden geldiğine inanıyorum.					
50	Öldükten sonra tekrar dirileceğime ve ahiret gününün varlığına inanıyorum.					
51	Gözümle görmesem de melek, şeytan ve cin gibi bazı varlıkların olduğuna inanıyorum.					
52	Kur'an Allah'ın gönderdiği kutsal bir kitaptır.					
53	Kâinattaki her şey Allah tarafından yaratılmıştır.					
54	Kur'an'da yazan her şey doğrudur.					
55	İnsanın cenneti de cehennemi de bu dünyadadır, ölünce her şey biter.					
56	Günümüz bilim ve teknoloji çağında herhangi bir dine inanmayı anlamlı buluyorum.					
57	İnsan kaderini etkileyebilir. Rüzgârın önündeki yaprak gibi değildir.					
58	İnsan bu dünyaya bir defa geliyor dinin emirlerine göre yaşamalıdır.					
59	Bilim ilerledikçe dinin önemi ve dine olan ihtiyaç artacaktır.					
60	Beş vakit namazımı düzenli olarak kılıyorum.					
61	Ramazan ayında orucumu aksatmadan tutuyorum.					
62	Kur'an-ı Kerim'i düzenli olarak okurum.					
63	Dua, hayatımda önemli bir yere sahiptir.					
64	Kutsal gün ve gecelerde dua ve ibadet yapıyorum.					
65	Evlilik dışı ilişki bütün insanlar ve toplumlar için kötüdür.					
66	Dinin yasakladığı içecekleri içmekten kaçınıyorum.					
67	Televizyonda yayınlanan dinsel programları seyrediyorum.					
68	Dini görevlerimi yerine getirmediğimde vicdanen rahatsızlık hissederim.					
69	Allah'ın beni her yerde gördüğüne inandığımdan günah işlemekten kaçınıyorum.					
70	Günlük hayatımda yapacağım işlerde Allah'ın nasıl davranmamızı istediğini düşünerek karar veriyorum.					
71	Bireyin eğitim düzeyi yükseldikçe dine yaklaşır.					